

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eva Záhořová

Dějiny řádu augustiniánů poustevníků (13.-16. století)

The History of The Order of the Hermit Friars of Saint Augustine
(13th-16th century)

2010

Vedoucí práce:
PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, PhD.

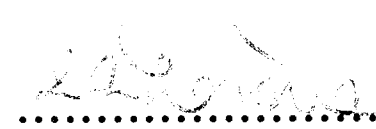
Ráda bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce PhDr. ThLic. Drahomíru Suchánkovi, PhD. za trpělivost, toleranci, ochotu a radu při řešení problémů spojených s psaním práce.

Poděkování rovněž patří augustiniánům poustevníkům z pražského kláštera sv. Tomáše, především P. Juanu Provechovi za vstřícný přístup a poskytnutí přístupu k velkému množství materiálu, bez něhož by se tato práce neobešla.

Eva Záhořová

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších uvedených odborných zdrojů.

V Praze 23. července 2010

.....

Eva Záhořová

Anotace

Práce se snaží alespoň v základních obrysech představit dějiny řádu augustiniánů poustevníků, který byl založen z iniciativy papeže Alexandra IV. bulou *Licet ecclesiae* 9. dubna 1256. Do řádu byla postupně včleněna severoitalská eremitská bratrstva, která uznávala řeholi sv. Augustina. Augustináni poustevníci prožívali ve druhé polovině 13. století velký rozkvět, proto se již záhy vydělily jednotlivé provincie, mezi jinými i bavorská, jíž se tato práce podrobněji věnuje. Zobrazuje vůdčí osobnosti celé provincie, nastiňuje počátky reformního hnutí, které vyústilo ve vystoupení Martina Luthera, a poukazuje na problémy, s nimiž se řeholníci potýkali v době husitského hnutí. Neopomíjí ani důležitou roli, kterou augustiniáni poustevníci sehráli při zakládání středoevropských univerzit.

Řád augustiniánů poustevníků byl jedním z významných politických, společenských i kulturních činitelů vrcholného a pozdního středověku.

Summary

The aim of this publication is to provide basic introduction into the history of The Order of the Hermit Friars of Saint Augustine, which was founded on 9th April 1256 on initiative of the pope Alexander IV, by the Bull *Licet ecclesiae*. The order successively incorporated other north-Italian eremit brotherhoods following the Rule of Saint Augustine. Augustinian Hermits flourished and expanded during the second half of the 13th century and this lead to early separation of individual provinces, including the Bavarian province which is described in more detail. Document also describes Augustinian masterminds of this province, the beginnings of the reform movement leading later to appearance of Martin Luther and also the main problems encountered by monks during the Hussite movement. The paper also points out at the importance of Augustinians within the process of foundation of central-European universities.

The Order of the Hermit Friars of Saint Augustine was one the most important political, social and cultural factors during high and late middle age era in Europe.

Obsah	5
1. Úvod	6
2. Vznik řádu augustiniánů poustevníků	14
2. 1. Vilemité	15
2. 2. Jambonité	16
2. 3. Brettini	18
2. 4. Poustevníci řádu sv. Augustina v Toskánsku	19
2. 5. Poustevníci z Monte Favale a další menší eremitská bratrstva	22
2. 6. Velká unie	23
2. 7. Stabilita Velké unie	25
3. Augustiniáni poustevníci a jejich život v konventu	27
3. 1. Struktura řádu augustiniánů poustevníků	27
3. 2. Hábit řádu augustiniánů poustevníků	29
3. 3. Liturgie řádu augustiniánů poustevníků	31
3. 4. Řehole sv. Augustina	32
3. 5. Otázka chudoby a exempce řádu	33
3. 6. Řádové konstituce z roku 1290	36
4. Vznik a dějiny bavorské provincie	39
4. 1. Rozdělení řádu do provincií	39
4. 2. Dějiny bavorské provincie do husitských válek	42
4. 3. Postavení bavorské provincie v době husitských válek	60
4. 3. Dějiny bavorské provincie do vystoupení Martina Luthera	69
5. Závěr	87
Prameny a literatura	94
Prameny	94
Literatura	97

1. Úvod

Zachycení vývoje bavorské provincie řádu augustiniánů poustevníků by vydalo na několik obsáhlých děl vzhledem k rozsáhlému území, které provincie zaujímal, i k časovému určení, jež zahrnuje období od založení řádu až po vystoupení Martina Luthera ve Wittenbergu na podzim roku 1517.¹ Lutherův výstup dal základ novému reformnímu hnutí, které se prosadilo i přes snahy apoštolského stolce a které pozměnilo tvář Evropy. Proto se tato práce zaměřuje jen na malý okruh událostí, jež posloupně líčí na základě působení hlavních představitelů provincie. Popisem událostí v chronologickém sledu si klade za cíl přiblížit nejdůležitější dění v bavorské provincii, které ohraničuje dvěma významnými mezníky – založením řádu augustiniánů poustevníků a vystoupením Martina Luthera. Zároveň chce alespoň v základních rysech představit nejvýznačnější osobnosti řádu, naznačit jejich postoj k Viklefovým a Husovým myšlenkám a ukázat zhoubný dopad husitského hnutí nejen na konventy v českých zemích, ale v podstatě na celý řád. V neposlední řadě usiluje i o nastínění snah a pokusů o nápravu pořádků a disciplíny v řádu, jejichž neúspěch vedl ke krizi řeholního života na počátku 16. století. Práce postupuje deduktivní metodou, tedy od obecných informací směřuje k jednotlivostem, v diachronním časovém sledu.

První dvě kapitoly práce, které následují po úvodu, obsahují základní informace k řádu augustiniánů poustevníků, který dle mého názoru zůstává neřádivými badateli poněkud upozaděm za známějšími mendikantskými řády františkánů a dominikánů. Bylo tedy nutné toto uvedení do problematiky a vytyčení několika nejdůležitějších poznatků, které by každého alespoň částečně a zkratkovitě obeznámily s historií řádu, který se od ostatních žebravých řeholních společenstev vznikajících ve 13. století liší především tím, že u jeho zrodu nestála žádná charismatická osobnost typu sv. Františka z Assisi nebo sv. Dominika, ale papežský stolec.² Druhá kapitola se zabývá jednotlivými nepočetnými poustevnickými bratrstvy, která se řídila Augustinovou řeholí a žila roztroušená v severní části Apeninského poloostrova a která byla v polovině 13. století z rozhodnutí papeže Alexandra IV. sloučena v řád latinsky většinou nazývaný *Ordo Eremitarum Sancti P. Augustini*.³

¹ Brecht, M., *Martin Luther: Sein Weg zur Reformation 1483-1521*, Berlin 1986.

² Marrou, H, *Svatý Augustin: Augustin a augustiniáni v českých zemích*, 2. díl, Řím 1979, s. 128.

³ Řád někdy bývá nazýván i *Augustiniani Calceati* (neboli obutí, aby se odlišil od reformované větve, která se oddělila na přelomu 16. a 17. století a je označována jako augustiniáni bosáci čili *Augustiniani discalceati*), *Eremitae S. Augustini*, *Ordo Fratrum S. Augustini* či jen *Ordo S. Augustini*. Buben, M. M.,

Třetí kapitola se pokouší nastínit způsob života v konventech augustiniánů poustevníků. Klade důraz na vývoj a proměny řeholního oděvu, který představoval jeden ze základních pilířů sebeurčení každého řádu, věnuje pozornost struktuře a hierarchii jednotlivých funkcí, které zajišťovaly hladké fungování celého řeholního společenství, krátce pojednává o liturgii a vztahu klášterů k ideálu chudoby, který patřil k duchovním ideálům všech ve 13. století zakládaných mendikantských uskupení, v neposlední řadě neopomíjí ani krátkou zmínku o Augustinově řeholi a o tzv. *consuetudines*.⁴

Jádro práce tvoří čtvrtá kapitola, která se v úplnosti zaměřuje na dějiny bavorské provincie, která se z augustiniánsko-poustevnického celku vydělila na konci 13. století.⁵ Její historie je mapována na pozadí dochovaných seznamů provinciálů, jejích hlavních představitelů, kteří byli voleni na speciálních, k tomuto aktu pořádaných shromážděních, jejichž konání často záviselo na papežských rozhodnutích a zároveň i na politickém dění daného období. Při chronologickém řazení jednotlivých provinciálů je dbáno na jejich doložitelnost v pramenech, při popisu jejich působení je možné spatřit důraz kladený na události spojené s českými zeměmi. Celou kapitolou se také jako červená nit vine snaha zobrazit vztah augustiniánů poustevníků k reformním myšlenkám daného období a jejich vlastní snahy a pokusy o obnovu původního uspořádání a idejí řádu, které se s železnou pravidelností objevovaly stále znovu, dokud nevyústily v Lutherovo vystoupení. Práce si částečně klade za úkol představit i několik významných členů řádu, kteří zastávali prestižní pozice v církevní hierarchii, kteří stáli po boku předních vládců Evropy a kteří hráli důležitou roli při zakládání univerzit ve středoevropském prostoru, na nichž často jako první získávali místo profesorů teologie.

V páté kapitole se shromažďují závěry, které z celé práce vyplývají. Na závěr se pokouším ukázat význam řádu augustiniánů poustevníků a naznačit, jak moc se podílel na vypuknutí reformačního hnutí na počátku 16. století. Ačkoli se práce zaměřuje na dění v bavorské provincii, je třeba mít stále na paměti, že řeholní společenství, řád, fungovalo jako jeden celek, že konventuálové často nezůstávali v jediném klášteře, ale přemísťovali se nejen v rámci domovské provincie. Rovněž se pořádala celořádová

Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích: Žebravé řády, 3. díl, 2. svazek, Praha 2007 (dále jen Buben 3/2), s. 11 a 17.

⁴ *Consuetudines* neboli konstituce představují soubor praktických nařízení a ustanovení, podle nichž se řídil každodenní život v klášteře. Narozdíl od nich řehole funguje jako duchovní základ konventního života, který udává na idejích založená obecná pravidla.

⁵ K vyčlenění bavorské provincie došlo vzhledem k poměrně vysokému počtu 40 klášterů již v roce 1299. Heimbucher, M., *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, 1. Band, Paderborn 1933 (dále jen Heimbucher), s. 543.

shromáždění, která sloužila jak k řešení problémů vyskytnuvších se v životě konventuálů a k volbě nejvyšších představitelů řádu, tak k šíření nových myšlenek a diskutování o nich.

Ve výčtu použitých zdrojů informací nesmí chybět základní prameny, které byly při psaní této práce použity. K jednotlivým provinciálům a částečně i dějinám českých konventů se vyjadřuje klášterní kronika Pachomia Kreybicha,⁶ jež popisuje události od příchodu augustiniánů poustevníků do českých zemí až do počátku 19. století. Vzhledem k tomu, že se jedná o kroniku, je třeba k prameni přistupovat opatrně. Z díla číší autorovo stranění mendikantskému řádu a nadhodnocování úspěchů obyvatel kláštera, navíc není jasné, z čeho Kreybich vycházel, neboť některé informace, které podává, se nevyskytují v žádné jiné písemnosti. Obdobné kritické čtení vyžaduje i práce Angela Höggmaira,⁷ která zobrazuje podobnou oblast jako Kreybich, jen se více zaměřuje na dění v bavorských kláštorech.

Prameny neklášterní provenience, které se vztahují k dějinám bavorské provincie, lze nalézt v souboru nazvaném *Codex latinus Monacensis 8423*,⁸ který představuje jen malou část rozměrné sbírky latinských rukopisů, jež obsahují opisy a záznamy veškerých listin a děl důležitých pro historii Bavorska a již začal uspořádávat na konci 20. let 19. století knihovník Jan Ondřej Smeller.⁹ Svazek číslo 8423 zachovává především korespondenci mezi provinciály a generály řádu a další významné dokumenty, jež odráží události a nařízení, které ovlivňovaly život augustiniánů poustevníků. Podstatné informace nezakalené sympatiemi a rozpoložením kronikáře jsou obsaženy ve sbírce nazvané *Monumenta Boica*,¹⁰ kterou zpracovala a vydávala Bavorská akademie věd pod vedením Christiana Fridricha Pfeffela od roku 1763. Uchovává dokumenty vztahující se k církevním i právním dějinám Bavorska. V práci často užitou pramennou základnu uzavírají *Regesta sive Rerum Boicarum Autographa*,

⁶ Kreybich, P., *Catalogus Patrum ac fratrum Ordinis Eremitici S. Augustini a primaeva introductione seu ab anno 1040 in Bohemia existentium: Biographicus Tripartitus: Juxta chronologiam actualis existentiae, elicite Professionis et assumptae restis augustiniana ex libris historicis et manuscriptis domesticis excerptus et conscriptus*, Pragae 1802 (dále jen Kreybich).

⁷ Höggmair, A., *Catalogus Priorum Provincialium Ordinis Eremitarum Sancti Augustini per Provinciam totius Germaniae seu Alemaniae, deinde per Provinciam Bavariae*, Monachii 1729 (dále jen Höggmair).

⁸ Halm, K., Laubmann, K., von Meyer, W., *Compendium seu Notata ex registris vel commentariis Archivi generalis, item ex Bibliotheca nostra Romana Angelica ac aliis authenticis documentis excerpta tum per me, tum per ammannenses expensis meis, praecipue quae concernunt S. nostri ordinis Provincias Germaniae, Poloniae, Hungariae...*, Monachii 1874 (dále jen *Codex latinus Monacensis*).

⁹ Více viz oficiální internetové stránky Die bayerische Staatsbibliothek (www.bsb-muenchen.de).

¹⁰ V práci je užito pramenů, které obsahují tyto svazky: *Monumenta Boica*, volumen 26, Monachii 1826 (dále jen *Monumenta Boica* 26); *Monumenta Boica*, volumen 53, Monachii 1912 (dále jen *Monumenta Boica* 53).

kteřá obsahují bohatou sbírku dokladů zobrazujících dění ve středověkém Bavorsku, v řadě případů překračujících názvem vymezené hranice, a která podávají informace jak rázu politického, tak církevního, byla vydávána od roku 1822 skupinou archivářů, která vznikla kolem kulmbašského archiváře Karla Heinricha Rittera von Langa.¹¹

Důležitý pramen pro dějiny řádu augustiniánů poustevníků představují i papežské buly, tedy písemné dokumenty vydané papeži, v nichž se odráží jejich rozhodnutí a nařízení. Lze z nich vyčíst, které oblasti řeholního života se obtížně prosazovaly, neboť buly se k nim stále znovu vracely a potvrzovaly tak předchozí ustanovení a dodávaly mu na významu. Souborný přepis bul, jež byly určující pro toskánská poustevnická uskupení, vydal holandský řádový historik Benignus van Luijk. Ve svém díle pořídil opisy bul papeže Řehoře VII., Inocenta III., Honoria III., Řehoře IX., Inocenta IV. a Alexandra IV. až do roku 1256.¹²

Vzhledem k velkému množství použitých latinských pramenů, jež byly vydány či sepsány od počátku 18. do počátku 20. století a v řadě případů primární pramen transliterovaly, ne transkribovaly, se objevují četné rozdíly v zaznamenání zápisu. Protože cílem této práce není edice pramenů, je zápis velkých písmen sjednocen podle dnešního úzu, textové zkratky jsou až na výjimky rozepsány,¹³ zachovány zůstávají pouze interpunkce a odchylky středověké latiny od klasické.¹⁴ Určité problémy představuje i psaní vlastních jmen, neboť v několika případech se v dokumentech vyskytují dublety. Tato práce jejich podobu zaznamenává a nejčastěji se vyskytující podobu ponechává v hlavním textu, kdežto různé varianty jmen uvádí v poznámce pod čarou.

V krátkosti by se dalo říci, že veškerá literatura, která je k problematice vydaná a dostupná, vznikla v německém klášterním prostředí. Zdá se, že až na jisté výjimky¹⁵ se dějinami řádu augustiniánů poustevníků jako celku i historií bavorské provincie zabývali pouze sami řeholníci. Základem pro tuto práci se stalo dlouholeté a obsáhlé dílo německého historika a příslušníka řádu eremitů sv. Augustina Adalbera

¹¹ V této práci jsou užity svazky: Ritter von Lang, K. H., *Regesta sive Rerum Boicarum Autographa ad annum usque 1300*, volumen 4, Monaci 1828 (dále jen Regesta Boica 4); Ritter von Lang, K. H., *Regesta sive Rerum Boicarum Autographa ad annum usque 1300*, volumen 9, Monaci 1841 (dále jen Regesta Boica 9); Rudhart, G. T., *Regesta sive Rerum Boicarum Autographa ad annum usque 1300*, volumen 13, Monaci 1854 (dále jen Regesta Boica 13).

¹² Van Luijk, B., *Bullarium Ordinis Eremitarum S. Augustini: Periodus formationis 1187-1256*, Würzburg 1964 (dále jen van Luijk).

¹³ Zkratky typu P. (Pater), S. (Sanctus), Exim. (Eximius) jsou zachovány v původní podobě.

¹⁴ Nejčastějším příkladem odchylek od klasické latiny je v psaném latinském středověkém textu záměna i/y, i/j, ae/e, c/k, v/w/u a t/c.

¹⁵ Jako výjimku lze uvést jednoho z českých předních historiků církevních dějin Jaroslava Kadlece.

Kunzelmann, jenž v sedmi svazcích zmapoval události a působení řeholníků ve střední Evropě.¹⁶ V prvním díle se zaměřil na dějiny celého řádu, přičemž kladl důraz na nejvýznačnější konventy, které byly založeny nedlouho po vzniku augustiniánského společenství. Následující díly se zabývají jednotlivými provinciemi, a to rýnsko-švábskou, bavorskou, kolínskou a sasko-thürinskou, v rozmezí jejich vyčlenění a vystoupení Martina Luthera. Poslední dva svazky se věnují opět bavorské a kolínské provincii a jejich dějiny dovádějí až do počátku 19. století. Kunzelmann odvedl chronologicky a teritoriálně uspořádanou práci velmi dobře podloženou prameny nejen z klášterních archivů a kronik. Přehledně podává informace o dění v každém konventu dané provincie, nechybí seznamy generálů řádu, provinciálů a převorů. Jeho dílo je vhodné jako primární informační zdroj při zpracovávání historie jakéhokoli augustiniánského konventu ve středoevropském prostoru a německy mluvících zemích, protože vedle základních poznatků obsahuje i rozsáhlý seznam sekundární literatury.

Velkou oblast pokrývá svými pracemi i druhý významný řádový historik Adolar Zumkeller a i jeho díla představují cennou pramennou základnu k bádání o dějinách augustiniánů poustevníků. Zabývá se rozbory a soupisem rukopisů řeholníků,¹⁷ prameny listinného charakteru, které se vztahují k dějinám jednotlivých klášterů,¹⁸ vydává komentovaný překlad Augustinovy řehole,¹⁹ z něhož jako z jediného z jeho děl zaznívá příslušnost k řádu a mizí tak nestrannost a objektivita. Pro tuto práci mají velký význam i jeho články publikované v řádových periodikách, které se velmi často vztahují k jednotlivým osobnostem či konventům.

Dějínám konventů založených v Bavorsku se věnuje dílo augustiniána Josefa Hemmerleho, ať už se jedná o až encyklopedicky podaný přehled bavorských

¹⁶ Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Das dreizehnte Jahrhundert*, 1. Teil, Würzburg 1969; Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die rheinisch-schwäbische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, 2. Teil, Würzburg 1970 (dále jen Kunzelmann 2); Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die bayerische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, 3. Teil, Würzburg 1972 (dále jen Kunzelmann 3); Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die kölnische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, 4. Teil, Würzburg 1972; Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die sächsische-thüringische Provinz und die sächsische Reformkongregation bis zum Untergang der beiden*, 5. Teil, Würzburg 1974 (dále jen Kunzelmann 5); Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die bayerische Provinz vom Beginn der Neuzeit bis zur Säkularisation*, 6. Teil, Würzburg 1974 (dále jen Kunzelmann 6); Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die kölnische Provinz vom Beginn der Neuzeit bis zur Säkularisation*, 7. Teil, Würzburg 1976.

¹⁷ Zumkeller, A., *Manuskripte von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mitteleuropäischen Bibliotheken*, Würzburg 1966 (dále jen Zumkeller, *Manuskripte*).

¹⁸ Zumkeller, A., *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Augustinerklöster Würzburg und Münnerstadt*, 2 Bände, Würzburg 1966 a 1967 (dále jen Zumkeller, *Urkunden und Regesten*, 1. Teil).

¹⁹ Zumkeller, A., *Die Regel des heiligen Augustinus mit Einführung und Erklärung*, Würzburg 1962 (dále jen Zumkeller, *Die Regel*).

konventů,²⁰ či rozsáhlý rozbor fungování jednotlivých klášterů.²¹ Podobnou roli jako Josef Hemmerle pro bavorské řeholní domy hraje Friedrich Rennhofer a především jeho práce pojednávající o vídeňském konventu pro rakouské země.²² Oba badatelé předkládají získané informace zasazené do kontextu a bez jakéhokoli promítnutí osobního postoje objektivně hodnotí po sobě jdoucí události.

Vedle těchto děl, jež se vždy zaobírají různými tématy, která se vztahují k existenci řádu augustiniánů poustevníků, je nutno zmínit i práce, jež lze považovat spíše za kulturně historické přehledy, které zobrazují dějiny konventů, aniž by byly doplněny širší pramennou základnou. Na prvním místě mezi knihami, po kterých je možné sáhnout a získat tak alespoň povrchní poučení, stojí Encyklopedie českých klášterů²³ a Encyklopedie moravských a slezských klášterů.²⁴ Poněkud obsáhlejší a informačně bohatší je jeden z řady svazků Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, v němž se jeho autor Milan M. Buben zaměřuje na žebravé řády.²⁵ Kromě toho, že v díle mapuje vývoj všech v českých zemích založených konventů, v krátkosti seznamuje i s primární problematikou spojenou se založením a fungováním řádu sv. Augustina. V těchto případech se jedná o jedinou česky psanou dostupnou literaturu, která se širě zabývá poustevníky tohoto církevního otce.

Z přehledových prací, které se vztahují k dějinám řádu augustiniánů eremitů jako celku nelze opomenout texty významných německy píšících historiků, mezi něž patří Max Heimbucher,²⁶ Winfried Hümpfner,²⁷ Willigis Eckermann²⁸ a již výše připomínaný Adolar Zumkeller.²⁹ Pro tuto práci ale byly stěžejní knihy řádového badatele Davida Gutiérreze,³⁰ v nichž se podrobně zabývá jednotlivými poustevnickými uskupeními,

²⁰ Hemmerle, J., *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, in: Bayerische Heimatsforschung 12, München-Passing 1958 (dále jen Hemmerle, *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*).

²¹ Hemmerle, J., *Geschichte des Augustinerklösters in München*, München-Passing 1956 (dále jen Hemmerle, *Geschichte*).

²² Rennhofer, F., *Die Augustiner-Eremiten in Wien: Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Wiens*, Würzburg 1956 (dále jen Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*).

²³ Vlček, P., Sommer, P., Foltýn, D., *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.

²⁴ Foltýn, D. a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.

²⁵ Buben 3/2.

²⁶ Heimbucher, s. 536nn.

²⁷ Hümpfner, W., *Augustiner-Eremiten*, in: Lexikon für Theologie und Kirche, 1. Band, Freiburg im Breisgau 1957, s. 1084nn.

²⁸ Eckermann, W., *Augustiner-Eremiten*, in: Lexikon für Theologie und Kirche, 1. Band, Freiburg im Breisgau 1993, s. 1233nn.

²⁹ Zumkeller, A., *Augustiner-Eremiten*, in: Theologische Realenzyklopädie, 4. Band, Berlin-New York 1979, s. 728nn.

³⁰ Gutiérrez, D., *Geschichte des Augustinerordens: Die Augustiner im Mittelalter 1256-1356*, 1. Band, 1. Teil, Würzburg 1985 (dále jen Gutiérrez 1). Gutiérrez, D., *Geschichte des Augustinerordens: Die Augustiner im Spätmittelalter 1357-1517*, 1. Band, 2. Teil, Würzburg 1981 (dále jen Gutiérrez 2).

která byla z rozhodnutí papeže Alexandra IV. stmelena do jediného eremitského řádu, kriticky hodnotí jejich přínos a vliv na další vývoj augustiniánů poustevníků, rozebírá jejich ideje a činnost a představuje jejich hlavní světce, ať už ty, které řeholníci primárně uctívali, či ty, kteří z řádu vzešli, mapuje významné události a životy význačných představitelů a učenců řádu, kteří nezřídka zastávali místo generálního převora, tedy nejvyššího řádového představeného. V krátkosti se věnuje i ženské odnoži řádu. Dílo je již koncipováno pro částečně poučeného čtenáře, neboť se zaměřuje spíše na rozbor jednotlivých problémů a otázek, než aby podávalo přehledně sepsané dějiny řádu augustiniánů poustevníků. Strukturálně se Gutiérrézovým *Geschichte des Augustinerordens* podobá práce dalšího z řádových historiků, italského augustiniána Balbina Rana.³¹ Jediný rozdíl snad tkví v tom, že Ranovo dílo je méně obsažné a zaměřuje se především na vztahy řádu sv. Augustina a papežů a jeho pozornost je více upřena na oblast jižní Evropy.

K hlubšímu porozumění vývoji řádu, jak z celosvětového hlediska, tak i z hlediska bavorské provincie mohou posloužit periodika pravidelně vydávaná řádem augustiniánů poustevníků, která se kromě řádových dějin věnují i dílu, životu a filozofii sv. Augustina. Z iniciativy italských řeholníků vznikl na počátku 20. století časopis *Analecta Augustiniana*, který v Římě nepřetržitě (až na několik výjimek v prvních letech vydávání) vychází jednou ročně od roku 1906. Periodikum kromě článků badatelů různé národnosti především ve svých prvních číslech obsahuje přetisky velkého množství dnes hůře dostupných (pokud vůbec) archivních materiálů, které se vztahují k dějinám řádu jako celku i k vývoji jednotlivých konventů. Poněkud mladší, ale se stejným zaměřením i složením přispěvatelů je *Augustiniana*, která je od svého založení v roce 1951 vydávána čtyřikrát ročně belgickým Augustiniánským historickým institutem v Heverlee-Louvain. Periodikum vzniklo z iniciativy N. Teeuwena a na mezinárodní úrovni jej pozvedl T. J. van Bavel. *Augustiniana* je pro badatele určující i proto, že v pravidelných intervalech se v ní publikují seznamy bibliografie.³² O deset let později začal v Římě jednou ročně na popud Patristického institutu vycházet časopis *Augustinianum*, který se na rozdíl od výše jmenovaných zaměřuje na dějiny rané křesťanské literatury a na činnost církevních otců. Čtveřici základních periodik, která

³¹ Rano, B., *The Order of Saint Augustine*, Rome 1975 (dále jen Rano).

³² Kromě publikovaných seznamů bibliografie v *Augustinianě* mohou badatelé posloužit i samostatně vydané bibliografie: Andresen, C., *Bibliographia Augustiniana*, Darmstadt 1973. Gindele, E., *Bibliographie zur Geschichte und Theologie des Augustiner-Eremitenordens bis zum Beginn der Reformation*, Berlin 1977.

byla pro tuto práci určující, doplňuje *Cor unum*, jež vydává od roku 1936 würzburkské augustiniánské nakladatelství. Je tedy jasné, že časopis se blíže zaměřuje na oblast německy hovořících zemí, jinak se po obsahové stránce výrazně podobá již výše jmenovaným periodikům.

Ze seznamu použité literatury a pramenů je jasné, že k práci nebyly použity veškeré dostupné zdroje, stranou zůstávají především díla italsky a španělsky píšících autorů, ale vzhledem k tomu, že práce pojednává o bavorské provincii, nepředpokládám, že by to představovalo závažný nedostatek. K vypracování textu byla použita všechna relevantní stěžejní díla. a práce z velké části vychází z edic originálních pramenů.

2. Vznik řádu augustiniánů poustevníků

Mezi typické rysy 13. století patřil vznik nových řeholních uskupení, která v jistém slova smyslu jakoby napodobovala velká kacířská hnutí své doby – valdenské a katary,³³ protože stejně jako ona vyšli členové nově se zrodících společenství mezi lid s horlivým kázáním a v okázalé chudobě. Spolu s rozvojem městského života otevřela tato společenství církvi novou možnost, jak si k sobě těsněji připoutat rychle se rozrůstající nižší vrstvy městského obyvatelstva, nesla v sobě totiž touhu následovat Krista v chudobě a pokračovat v kázání podle příkladu apoštolů. Řeholní uskupení se tak těšila přízni papežů, kteří si je prohlubováním jejich privilegií zavazovali.

Obživu členové nových společenství získávali buď fyzickou prací, nebo žebráním, které původně bylo míněno pouze jako výpomoc z nouze, nakonec však převládlo a institucionalizovalo se. Nové řády se oproti svým předchůdcům, např. benediktinům, vyznačovaly především značnou pohyblivostí, neboť jejich příslušníci nebyli vázáni na jednotlivé kláštery a mohli tak být podle potřeby přemísťováni. Jedním z nejvýznamnějších cílů vedle duchovní péče o městské obyvatelstvo byly misie a boj proti kacířům. Mezi v této době založená společenství patří františkáni,³⁴ dominikáni,³⁵ karmelitáni³⁶ a augustiniáni poustevníci.

³³ Valdenští se slibem zavazovali k chudobě, čistotě a poslušnosti Kristovu zákonu. Svému potulnému kazatelství se věnovali většinou ve dvojicích tvořených *redigorem* a *coadiutorem*. Lambert, M., *Středověká hereze*, Praha 2000, s. 101nn. Podobně vzor chudého potulného kazatele sledovali i kataři, kteří se pokoušeli napodobovat apoštolský život, tj. nehledat věci, které jsou z tohoto světa, ale zaměřit se na duchovno. Kladli důraz na jednodušou spirituální církev, rigorózní morálku a odevzu v jednotlivcově svědomí. Tamtéž, s. 90n.

³⁴ Zakladatelem celé františkánské rodiny byl František z Assisi, který se po vidění, které zažil na cestě k papežské armádě, a po rozchodu s otcem rozhodl žít v chudobě a kolem něhož se nedlouho na to shromáždilo několik jeho přívrženců. Původní, ztracenou řeholi prý tvořilo pouze několik výňatků z evangelií, což vypovídalo o její přísnosti, a proto papež Inocenc III. nebyl zpočátku ochoten ji přijmout a potvrdit založení nového řádu. Základy františkánského společenství již ale byly položeny a schválení nové řehole netrvalo dlouho. Buben, M. M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích: Žebravé řády*, 3. díl, 1. svazek, Praha 2006 (dále jen Buben 3/1), s. 136nn.

³⁵ Dominik původně působil jako misionář, jehož cílem bylo přesvědčování heretiků a jejich návrat do lůna církve. Aby se jim přiblížil alespoň způsobem života, začal cestovat pěšky, bez peněz a snažil se pouze vykládat a vysvětlovat pravdy „pravé víry“. Skupina mužů kolem Dominika vytvořila nový řád, který přijal Augustinovu řeholi. Řád potvrdil papež Honorius III. v bule *Religiosam vitam eligentibus* z 12. prosince 1216. Především kazatelské společenství bylo určeno na pomoc biskupům a stalo se prvním apoštolským řádem v dějinách církve. Hlavním cílem a nejvyšší povinností bratří kazatelů bylo kázat, studovat, hledat nové a stále účinnější cesty evangelizace a vést k víře či jejímu prohlubování. Tamtéž, s. 11nn.

³⁶ Řád karmelitánů vznikl spontánně z řad rytířů křížových výprav a z poutníků v pohoří Karmel, kteří se zde postupně usazovali jako poustevníci. Bratři odvozovali svůj původ od proroka Eliáše, který v Karmelu žil, když uprchl po té, co usvědčil prostřednictvím Božího soudu Baalovy kněze ze lži. Na IV. lateránském koncilu se eremitům podařilo prosadit schválení přísné tzv. Albertovy řehole z počátku 13. století. Od konce 30. let 14. století vzhledem k zhoršující se situaci ve Svaté zemi a upadajícímu

Posledně jmenovaný řád vznikl na rozdíl od ostatních, u jejichž zrodu vždy stála charismatická osobnost jako například u františkánů sv. František z Assissi, z nařízení papeže, jenž nechal v druhé polovině 13. století na vlastní žádost sjednotit několik stávajících postevnických organizací rozšířených především v oblastech severní a střední Itálie. Sloučení byli vilemité, jambonité, brettini, poustevníci z Monte Favale a poustevníci z Tonskánska, kteří všichni se s výjimkou vilemitů³⁷ řídili Augustinovou řeholí.³⁸

2. 1. Vilemité

Vilemitské společenství vzniklo z iniciativy následovníků poustevníka Viléma z Malavalle krátce po jeho smrti roku 1158.³⁹ O tomto muži se ví pouze to, že pocházel ze šlechtického rodu z oblasti dnešní Francie a že jako kající podnikl několik poutí na posvátná místa. Při svém návratu ze Svaté země se usadil v Toskánsku, kde chtěl dožít vzdálen světskému životu v přísném pokání. V samotě a pustině Malavalle nedaleko Castiglione della Pescaia strávil svá poslední léta v modlitbách a v mlčení, v postech a v tvrdém umrtvování těla. Albert, jenž se sám označoval za Vilémova služebníka a jenž o něj s největší pravděpodobností pečoval v posledních měsících jeho života, později sepsal tzv. *Consuetudines*, v nichž byla zahrnuta i *Regula sancti Guillelmi*.⁴⁰ Kolem Vilémova hrobu se zanedlouho začali shromažďovat poutníci z celé oblasti severní a střední Itálie, někteří z nich dokonce zůstali v Malavalle. Impulsem pro rozšíření kultu bylo i uznání papežem Alexandrem III. v letech 1174-1181, významný krok představovalo i potvrzení Vilémova způsobu života papežem Inocencem III. roku 1202. Řeholní domy začaly vznikat nedlouho na to především v Toskánsku, Latii a Ankonské marce, během následujících čtyřiceti let překročili Vilémovi následovníci nyní již jako řád sv. Viléma Alpy a zakládali kláštery v severní Francii,⁴¹ Svaté říši římské,⁴² Čechách⁴³ a Uhrách.⁴⁴

postavení křížáků docházelo k přesunu karmelitánů do Evropy a v 50. letech již měli založeny kláštery ve Svaté říši římské. V roce 1252 se poprvé objevilo označení „Řád blahoslavené Panny Marie z hory Karmel“. Svatý stolec mu přiřkl charakter mendikantského řádu, který byl spojený s apoštolským působením a hlásáním evangelia. Buben 3/2, s. 149nn.

³⁷ Vilemité se řídili řeholí sv. Benedikta z Nursie.

³⁸ Buben 3/2, s. 17.

³⁹ Gutiérrez 1, s. 27. Dle Heimbuchera roku 1157. Heimbucher, s. 540. Dle Bubna došlo k založení řádu ještě před Vilémovou smrtí v roce 1156. Buben 3/2, s. 17.

⁴⁰ Tedy řehole sv. Benedikta z Nursie.

⁴¹ Například Montrouge u Paříže.

V jednotlivých konventech vládl velice přísný asketický život, nekonaly se žádné kapituly, ani neproběhlo podřízení představených jednotlivých domů pod generálního představeného tak, jak bylo zvykem u nově se ustanovivších řádů po IV. lateránském koncilu. Stávající situace se změnila až se zásahem papežů. V roce 1237 papež Řehoř IX. zmírnil jejich přísné stanovy a přikázal jim, aby se řídili Benediktovou řeholí a cisterciáckými *Consuetudines*.⁴⁵ Větší změny ve vilemitském zákonodárství proběhly za pontifikátu Inocence IV., jenž projevoval řádu velkou přízeň a obdařil jej řadou privilegií. Postupně se ale vynořily mezi členy řádu z nedostatku jednotného vedení spory a mezi mateřským klášterem a dalšími konventy, především v Itálii, vyvstaly třenice. Dalo by se říci, že uvnitř nesvorné poustevnické uskupení se opět spojilo, aby čelilo nařízení papeže Alexandra IV., který je chtěl učinit součástí nově se rodícího společenství.⁴⁶

2. 2. Jambonité

Jan zv. Bonus, zakladatel řádu, se narodil v roce 1168 v rodině Buonuomini.⁴⁷ Po otcově smrti odešel z domova a živil se jako potulný komik po celé Itálii. Když však v roce 1209 těžce onemocněl, rozhodl se změnit svůj život a konat pokání za své hříchy. Proto se po svém uzdravení usadil nedaleko Ceseny jako poustevník. Zanedlouho se k němu přidali další kajícíci, kteří hledali spásu své duše a odpuštění spáchaných hříchů v eremitském životě, a to dalo základ prvnímu domu vznikající kongregace. Vedle první poustevny byl brzy postaven kostel Santa Maria de Butriolo, v němž se sloužily mše a konaly pobožnosti. Všechna fakta o Janovi se zachovala prostřednictvím

⁴² Například Grevenbroich.

⁴³ Mezi kláštery postavené v Čechách za zmínku stojí především konvent v Pivoni (Stockau), který podle pověsti vznikl ve 2. polovině 13. století u kaple, již tam nechal postavit kníže Břetislav jako výraz vděku za vítězství svých vojsk nad císařem Jindřichem III. u Brůdku v roce 1040. Legenda dále tvrdí, že kostel s klášterem vysvětil biskup Šebíř a že sám kníže uložil zakladací listinu pod hlavní oltář chrámu. Německý název konventu se odvozuje od kmene, na němž prý Jindřich III. seděl a který byl po dlouhou dobu uchováván v kostele. Pravdou však zůstává, že v Pivoni ve 2. polovině 13. století skutečně jakýsi klášter stával. Podle řádového podání jej obývali vilemité ze Schönthalu, není však známo, kdy přijali augustiniánskou řeholí. Proces včleňování jistě urychlila i koupě augustiniánům nakloněného pražského biskupa Jana IV. z Dražic, jenž si pořídil nedaleký hrad Starý Herštejn. Buben 3/2, s. 41.

⁴⁴ Gutiérrez 1, s. 27n.

⁴⁵ Heimbucher, s. 539.

⁴⁶ Gutiérrez 1, s. 29.

⁴⁷ Heimbucher, s. 540.

svědectví k jeho blahořečení, k němuž došlo krátce po jeho smrti v roce 1249,⁴⁸ a prostřednictvím těch, kteří s ním žili společně po více než třicet let.

Od druhé poloviny 20. let 12. století vedli jambonité spory s františkány, které se týkaly přílišné podoby řeholního oděvu, který měl řád určovat a odlišovat, ne vyvolávat u ostatních nejistotu ohledně řádové příslušnosti řeholníka. Problém vyřešil papež Řehoř IX., když v roce 1240 v bule *Dudum apparuit* rozhodl, že Jan a jeho následovníci budou nadále oblékat černé řádové roucho opásané koženým páskem a starší muži se budou moci opírat o pět stop dlouhou hůl.⁴⁹ V této době se již více než sedmdesátiletý Jan zv. Bonus rozhodl předat vedení komunity do mladších rukou. Ve shodě se svými žáky vybral za svého nástupce Matyáše z Modeny a nechal si volbu potvrdit cesenským biskupem.⁵⁰ Osvobozen od svých povinností se mohl Jan poslední léta života věnovat kontemplaci a přípravám na smrt.

Již za Janova života se jambonité rozšířili do větších měst kolem Ceseny a zakládali u jejích vnějších hradeb vlastní kláštery, proto se zdá věrohodné, že v době smrti svého zakladatele se řádové území dělilo na tři provincie, na Lombardii, Transpadanu a Cispadanu.⁵¹ Lze předpokládat, že ještě před sjednocením jednotlivých kongregací do augustiniánského řádu měli poustevníci Jana zv. Bonus své domy i ve městech ve Španělsku a v Anglii. Stavba konventů na okraji měst si ale poněkud protiřečila s ideálem poustevnického života, který spočíval v životě mimo lidskou společnost. Lze se tedy domnívat, že jambonité zpočátku žili v přísné klausuře a teprve postupně se otevírali okolnímu světu.⁵²

Spolu s rozšířením eremitského uskupení souviselo také rozšíření aktivit kongregace, které bylo spojeno především s touhou po životě v ústraní, s pokáním a duchovní péčí. Svojí bulou *Vota devotorum* z 24. září 1246 dal papež Inocenc IV. bratrům plnou moc ke zpovídání a kázání, a to s dovolením a souhlasem diecézních

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ „Nos, ne identitas vestium in ordinibus ipsis congusionem pareret et inde scandala graviora consurgerent, ad utrorumque quietem providimus statuendum, ut prior et universi ac singuli fratres praedicti ordinis S. Augustini in exterioribus vestimentis, quae nigri vel albi debebant esse coloris, quorum altero, videlicet nigro iam electo ab eis ipsos volumus manere contentos: largas et protensas manicas quasi ad instar cucullarum et desuper ipsa ferant peramplas corrigias et patenter omnibus apparentes, ita quod omnes cincti de foris aes vestibis nequaquam contegant, et portantes in manibus baculos quinque palmorum grandium, ac expresse in eleemosynarum petitione cuius sint ordinis declarantes, adeo suarum vestium longitudinem temperent, quod a quibusque ipsorum calceamenta libere videatur, ut sic habitus confusione semota et sublata materia scandalum a praedictorum ordinum fratribus possit virtutum Domino liberius et gratius deserviri.“ Van Luijk, s. 23.

⁵⁰ Gutiérrez 1, s. 38.

⁵¹ Tedy na oblast před a za řekou Pád.

⁵² Gutiérrez 1, s. 39.

biskupů a správců farních kostelů.⁵³ Tato privilegia samozřejmě vedla ke vzniku sporů mezi jambonity a světským klérem, které se zостřily po smrti Jan zv. Bonus kvůli profesní formuli a kvůli způsobu volby vyšších představených řádu. Cesenský biskup si totiž vymínil, když schválil založení prvního konventu, že všechna další založení budou podléhat představenému tohoto domu.

První pokračovatel v poslání zakladatele řádu Matyáš z Modeny svolal na konci října 1249 provinciální kapitulu do Ferrary. Ale sotva vešlo ve známost, že se chce vzdát svého úřadu, opustil převor z kláštera Butriolo a další bratři z konventů na téže straně řeky Pád kapitulu, shromáždili se v mateřském klášteře a generálním převorem jmenovali Marka z Ceseny. Ti, kteří zůstali ve Ferraře, přesvědčení o legálnosti své kapituly, postavili do čela řádu Hugona z Mantovy. I přes úsilí biskupa z Ceseny a papežských legátů trvalo schizma více než dva roky. Skončilo, až když si obě strany přály obnovit jednotu a roku 1252 se na základě společných usnesení obrátily na kardinála Viléma Fieschiho, který řešení situace svěřil do rukou padovského biskupa a františkána Simona z Milána.⁵⁴ Po vyslechnutí obou sporných stran svolali kapitulu do Boloně, kde byl do čela jambonitů zvolen Lanfranc z Milána.⁵⁵

2. 3. Brettini⁵⁶

Brettinští poustevníci získali svoje jméno podle stejnojmenného místa nedaleko města Fano, kde se na začátku 13. století při kostele sv. Blasia rozhodlo několik mužů žít ve společných modlitbách a v pokání. Nově vzniknuvší kongregace se z malé poustevny při kostele rychle rozšířila do dalších oblastí. Členové společenství žili v tvrdé askezi⁵⁷ a přísné chudobě zcela oddáni svému způsobu života. Papež Řehoř IX. vydal 26. listopadu 1227 bulu *Sacrosancta Romana ecclesia*, v níž řád ujistil o ochraně

⁵³ „Hinc est quod Nos vestris piis desideriis annuentes ut de licentia et assensu diocoesanorum ac rectorum parochialium ecclesiarum fratres sacerdotes ordinis vestri recurrentium ad ipsos confessiones audire ac eis paenitentiam iniungere salutarem necnon ut illi ex eisdem, quibus virtutum Dominus contulit scientiam praedicationis et gratiam, possint populis proponere verbum Dei vobis auctoritate praesentium concedimus facultatem.“ Van Luijk, s. 27.

⁵⁴ Gutiérrez 1, s. 40n.

⁵⁵ Lanfranc z Milána byl v té době převorem kláštera v Boloni. V roce 1251 působil jako provinciál lombardské provincie a během schizmatu byl společníkem a sekretářem Hugona z Mantovy. Zároveň patřil mezi nejoblíbenější žáky Jana zv. Bonus. Tamtéž, s. 41.

⁵⁶ Heimbucher na rozdíl od ostatních užívá název brittini. Heimbucher, s. 540.

⁵⁷ Nikdy nejedli maso, sýr a vejce směly přijít na stůl pouze třikrát do týdne, ve většině částí roku zachovávali půst. Tamtéž.

stolce sv. Petra i své vlastní,⁵⁸ v bule *Cum olim sicut intelleximus* z 8. prosince 1228 schválil jejich rozhodnutí přijmout Augustinovu řeholi.⁵⁹ Uvedené dokumenty potvrzovaly jimi zvolený způsob života, osobní chudobu a zřeknutí se i společného majetku vyjma zahrady a lesa kolem jejich poustevny, jmenovaly postní dny, jejichž počet přesahoval ty církví předepsané, určovaly oděv a obuv a strukturu řádu.⁶⁰

Ve 40. letech 13. století vydal papež Inocenc IV. několik bul, v nichž poustevníkům z Brettina přiznal řadu privilegií. Mezi nejdůležitější patřilo právo kázat a zpovídat v kostelech, v nichž jim to biskup či farář povolil, a právo pohřbívat mrtvé ve svých svatostáncích. Podporoval i rozvoj a stavební růst konventů, když vydal čtyřicetidenní odpustky pro všechny věřící, kteří by se poskytnutím almužny spolupodíleli na rozkvětu klášterů brettinů.⁶¹

2. 4. Poustevníci řádu sv. Augustina v Toskánsku

Toskánsko je oblast ve střední Itálii, kde se v 11. a 12. století nejvíce rozšířilo poustevnické hnutí. V jednotlivých provinciích žili anachoreté a malé eremitské skupiny, které spolu pravděpodobně neudržovaly žádné kontakty. Vedly Bohu zasvěcený život, do kterého zasáhl IV. lateránský koncil a ve snaze zlepšit uspořádání

⁵⁸ „*Ea propter, dilecti in Domino filii, vestris iustis postulationibus grato concurrentes assensu, personas vestras et locum, in quo divino estis obsequio mancipati, cum omnibus bonis, quae in praesentiarum rationabiliter possidetis aut in futurum honestis modis (dante Domino) poterit adipisci, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus.*“ Van Luijk, s. 14.

⁵⁹ „*Cum olim, sicut intelleximus, motu proprio quendam novum ordinem inveneritis et ad ipsius observantiam vos duxeritis astringendos, quia tandem illo relicto, cum non esset de ordinibus approbatis, Beati Augustini regulam recepistis eamque cupitis in perpetuum irrefrangibiliter observare, Nos vestris supplicationibus inclinati vos ab observantia praedicti ordinis absolventes, a vobis perpetuis temporibus inviolabiliter observari concedimus regulam memoratam.*“ Van Luijk, s. 17.

⁶⁰ Gutiérrez 1, s. 42.

⁶¹ Buly: *Vota devotorum* (24. září 1243), *Quoties a nobis petitur* (1. října 1243), *Quia confusio habitus* (20. října 1243), *Pium est* (15. prosince 1243), *Pium est* (16. prosince 1243) *Incumbit Nobis* (16. prosince 1243), *Praesentium vobis* (16. prosince 1243), *Vota devotorum* (23. března 1244), *Cum vos et* (26. března 1244), *Cum a Nobis* (28. března 1244), *Cum per dilectum* (28. března 1244), *Iustis petentium* (30. března 1244), *Pia desideria* (31. března 1244), *Sacrosancta Romana ecclesia* (11. dubna 1244), *Dilecti filii priori* (12. dubna 1244), *Sciunt petitia vestra* (12. dubna 1244), *Quia ex apostolici cura* (19. dubna 1244), *Vota devotorum* (22. dubna 1244), *Religiosam vitam eligentibus* (26. dubna 1244), *Quoniam ut ait* (26. dubna 1244), *Pium fore dignoscitur* (11. května 1244), *Quia salutem* (28. května 1244), *Qua ut Christi fideles* (1. prosince 1244), *Paci et tranquillitati* (16. srpna 1244), *Dilecti filii prior* (5. září 1245), *Paci et tranquillitati* (17. září 1245), *Ut eo libentius* (25. září 1245), *Religiosam vitam* (3. listopadu 1245), *Religiosam vitam eligentibus* (26. dubna 1246), *Vota devotorum* (26. září 1246), *Devotionis vestrae* (3. října 1246), *Honestis petentium* (10. dubna 1247), *Insinuarunt Nobis* (17. června 1247), *Quoniam ut ait* (11. srpna 1247, 17. srpna 1247, 1. září 1247, 3. září 1247, 24. září 1247, 27. září 1247, 30. září 1247), *Cum sicut* (16. dubna 1248), *Circa opera pietatis* (4. července 1248), *Dilecti filii prior* (29. července 1248), *Pio vestro collegio* (30. července 1248), *Ne pro eo quod* (13. srpna 1248), *Dilecti filii prior et fratres* (7. prosince 1249). Van Luijk, s. 27nn.

jednotlivých uskupení jim předepsal společný život, konání volebních kapitul, poslušnost vůči představeným a přizpůsobení se pravidlům schváleným církví.⁶²

Toskánské poustevníky, kteří se řídili Augustinovou řeholí, lze rozdělit do dvou skupin, přičemž jednu představovaly provincie Lucca a Pisa, kdežto druhou Siena a přilehlé oblasti. K spojování samostatných skupin pod jediného představeného docházelo od 20. let 13. století, ale podnětem ke vzniku skutečně sjednoceného řádu byly až buly *Incumbit nobis* a *Praesentium vobis* papeže Inocence IV. z 16. prosince 1243 vydané na popud nejvyšších představitelů jednotlivých uskupení. První z nich obsahovala novému řádu předurčenou řeholi sv. Augustina, na jejímž základě a podle jejíchž pravidel měli řeholníci žít.⁶³ V druhé je papež vybízel, aby každý dům vyslal ke svatému stolci jednoho či dva své zástupce, aby se zúčastnili jednání o reformě jejich bratrstev.⁶⁴ Kapitula se konala v Římě v březnu 1244 za předsednictví papežem pověřeného kardinála Richarda Annibaldiho⁶⁵ a účasti dvou cisterciáckých opatů,⁶⁶ a to opata z Fossanovy a opata z dnešní Falerie de Viterbo. Vznikla tak tzv. Malá unie, jež slučovala všechna eremitská bratrstva ze severní části Apeninského poloostrova, která se řídila řeholí sv. Augustina.⁶⁷

Papež Inocenc IV. poustevníkům udělil 23. března 1244 plnou moc ke kázání a zpovídání obyvatel v oblastech, v nichž působili, samozřejmě se svolením tamního světského kléru. O pět dní později potvrdil výnos kardinála Annibaldiho, který měl eremity zprostit závazků vůči Benediktově řeholi, neboť již přijali Augustinovu řeholi. V bule *Religiosam vitam eligentibus* z 26. dubna 1244 papež zakázal každému biskupovi a jakékoli jiné osobě, aby jeho chráněnce stavěli před soud, vstupovali do jejich domů, bránili svobodné volbě představených řádu a aby vyžadovali pod záminkou obyčeje či z jiného důvodu při svěcení kostela či oltáře nějakou kompenzaci za

⁶² Gutiérrez 1, s. 31.

⁶³ „... Nos nolentes vos sine pastore sicut oves errantes post gregum vestigia evagari universitati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus in unum vos regulare propositum conformantes, Regulam Beati Augustini et Ordinem assumatis ac secundum eum profiteamini de caetero vos victuros: salvis observantiis seu constitutionibus faciendis a vobis, dummodo eiusdem Ordinis non obvient institutis. Provisuri vobis nihilominus de priore idoneo per electionem canonicam, cui praestetis oboedientiam et reverentiam debitam impedantis.“ Van Luijk, s. 32n.

⁶⁴ „Presentium vobis auctoritate mandamus quatenus de singulis domibus vestris unum vel duos in termino quem dilectus filius noster Richrdus S. Angeli diaconus cardinalis, quem vobis correctorem et provisorem deputavimus, duxerit praefigendum, ad sedem Apostolicam transmittatis super reformatione Ordinis vestri nostris beneplacitis parituros.“ Tamtéž, s. 33.

⁶⁵ Bližší informace o Richardu Annibaldi a o jeho roli při zakládání řádu augustiniánů poustevníků a o jeho působení jako protektora lze nalézt v: Roth, F., *Cardinal Richard Annibaldi, First Protector of the Augustinian Order*, Löwen 1954.

⁶⁶ Účast byla stanovena nařízením podle 12. kapitoly Konstitucí IV. lateránského koncilu.

⁶⁷ Gutiérrez 1, s. 32. Rano, s. 2.

poskytnutí svatého oleje či za darování jiných církevních svátostí. Na základě této buly mohli toskáňští poustevníci držet své statky, aniž by podléhali jakýmkoli poplatkům, mohli přijímat do svého řádu kleriky i laiky, kteří o to stáli, nepodléhali cenzuře, směli se postavit proti zakládání oratoří a kaplí v oblasti svých far, došlo-li k nim bez souhlasu diecézního biskupa a jich samotných, a mohli ve svých kostelech pohřbívat věřící, kteří si to přáli.⁶⁸

Vzhledem k rozšíření poustevníků do dalších oblastí Itálie, vydal papež 25. září 1245 bulu *Ut eo liberius*, v níž vyjádřil své upřímné potěšení z rozmachu řádu a vztáhl privilegia a odpustky, svobody a výňatky, které dosud platily pro bratry v Toskánsku, i na všechny ostatní členy tzv. Malé unie v Evropě.⁶⁹ Toto rozšíření, které si kvůli své rychlosti a hustotě žádalo obdiv, je jasnou známkou toho, že se při vzniku unie v roce 1244 nejednalo o shromáždění společenstev, jejichž duchovní život upadal, ale o sdružení sil, které teprve po sjednocení a pod prozíravým vedením byly s to dokázat svoji životaschopnost.⁷⁰

Nelze však tvrdit, že právě velký počet konventů této poustevnické kongregace způsobil, že název přešel i na v roce 1256 nově vznikuvší tzv. Velkou unii. Proto je nutné hledat důvody v podobnosti s dřívější tzv. Malou unií z roku 1244 i v tom, že toskáňští poustevníci sami sebe označovali za členy řádu sv. Augustina, autora řehole, která se stala společnou pro ně i pro ostatní kongregace spojené v tzv. Velké unii.⁷¹

⁶⁸ „*Religiosam vitam eligentibus Apostolicum convenit adesse praesidium, ne forte cuiuslibet temeritatis incursus, aut eos a proposito revocet, aut robur sacrae religionis infringat.... Praeterea quascumque possessiones, quaecumque bona praedictae domus in praesentiarum iuste ac canonice possident aut in futurum, concessione Pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis iustis modis praesentia Domino, poterunt adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant... Liceat quoque vobis clericos vel laicos, liberos et absolutos e saeculo fugientes ad conversionem recipere et eos absque contradictione aliqua retinere... Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum post factam in domibus vestris professionem fas sit sine prioris sui licentia ... de eis domibus discedere... ne ullus episcopus vel quaelibet alia persona, ad synodos vel conventus forenses vos ire vel iudicio saeculari de vestra propria substantia vel possessionibus vestris subiacere compellat... Pro consecrationibus vero altarium vel ecclesiarum, sive pro oleo sancto vel quodlibet ecclesiastico sacramento nullus a vobis, sub obtentu consuetudinis vel alio modo, quidquam audeat extorquere; sed haec omnia gratis episcopi diocesani impendant... Prohibemus insuper, ut infra fines parochiarum vestrarum nullus sine assensu dioecesanorum episcoporum et vestro capellam seu oratorium de novo construere audeat, salvo privilegio pontificum Romanorum.... Sepulturam quoque in ecclesiis vestris liberam esse decernimus, ut eorum devotioni et extremae voluntati, qui se in eisdem ecclesiis sepeliri deliberaverint...*“ Van Luijk, s. 40nn.

⁶⁹ „*Ut eo liberius et libentius divinis insistere possitis obsequiis quo potiores fueritis a sede Apostolica gratiam consecuti, Nos sincerum gerentes ad ampliationem vestrae religionis affectum, praesentium auctoritate decernimus, ut privilegia et indulgentiae, libertates et immunitates perpetua fratribus vestris in Tuscia dumtaxat morantibus concessa ad quoslibet alios vestrae religionis et Ordinis fratres ubilibet constitutos, tam presentes quam posteros, extendantur.*“ Tamtéž, s. 48.

⁷⁰ Gutiérrez 1, s. 34.

⁷¹ Tamtéž.

2. 5. Poustevníci z Monte Favale a další menší eremitská bratrstva

Původně patřili poustevníci z Monte Favale mezi žáky Viléma z Malavalle, jako samostatná kongregace se však představili už v roce 1251. Ale již o čtyři roky později byli podle zpráv začleněni mezi cisterciáky. Existuje určitá možnost, že někteří eremité, kteří se vyhnuli včlenění do řádu následovníků sv. Bernarda z Clairvaux a kteří se na pozvání dostavili na jednání o velké augustiniánské unii, se připojili k novému řádu augustiniánů poustevníků. Nejsou ale dochovány žádné hodnověrné důkazy, které by dosvědčovaly, že eremité z Monte Favale se stali součástí tzv. Velké unie.⁷²

Podobná nejistota panuje i ohledně dalších eremitských uskupení, která vznikla v severní části Apeninského poloostrova, neboť dnes téměř s jistotou lze říci, že některá poustevnická společenství si kronikáři augustiniánského řádu buď svobodně vybájili, nebo špatně interpretovali dokumenty, z nichž vycházeli. Například kronikáři Panfilo a Crusenius považovali za samostatně fungující společenství *Turris Palmae*, ačkoli se jednalo pouze o jeden dům poustevníků z Brettina založený v osadě Torre di Palme. Podobný problém nastal s řádem *Vallis Hirsutae*, ve skutečnosti poustevnou sv. Antonína z Ardinghesca, která spadala pod toskánské poustevníky. Totéž platí i pro kongregaci *Santa Maria z Rupecava* či *Lupocava*.⁷³ Ve všech případech se jednalo o chybnou interpretaci pramenů, která vedla k domněnku, že výše zmíněné poustevny byly samostatnými eremitskými uskupeními a ne pouze součástí jiného společenství.

Na druhou stranu se mezi ty, kteří se spolupodíleli na vzniku řádu augustiniánů eremitů, musí započítat tzv. katoličtí chudí⁷⁴ a tzv. bratři s mošnou.⁷⁵ Prvně jmenovaní sídlili v Lombardii a Augustinovu řeholi přijali v roce 1238. O osmnáct let později se z rozhodnutí papeže Alexandra IV. měli připojit k nově vzniknuvšímu augustiniánskému řádu, přesto skupina tzv. katolických chudých, kteří se měli přidat ke konventu San Marco v Miláně, se vrátila zpět do svých domů a udržela si nezávislost až do roku 1272, kdy se pod vlivem nejvyšších církevních představitelů s konečnou platností začlenila do v té době rychle se rozrůstajícího řádu.⁷⁶

Tzv. bratři s mošnou vznikli ve Francii nedaleko Toulouse v roce 1248. Jejich zakladatel Raimund Athanulfi či Athenoux pro ně učinil závaznou řeholi sv. Augustina.

⁷² Tamtéž, s. 45.

⁷³ Za samostatné kongregace je považuje i Heimbucher. Heimbucher, s. 541.

⁷⁴ *Pauperes catholici*.

⁷⁵ Někdy také nazývaní *fratres de paenitentia Iesu Christi*.

⁷⁶ Gutiérrez 1, s. 45.

Řád vznikl krátce po IV. lateránském koncilu, ale nedlouho na to byl kvůli založení augustiniánského řádu zapovězen a roku 1274 na II. lyonském koncilu dokonce rozpuštěn. Důvodem k tomuto kroku mohl být velký nárůst nových poustevnických bratrstev, která se povětšinou řídila stejnou řeholí a ve způsobu jejich života existovaly pouze malé odlišnosti, a také nařízení koncilu z roku 1215. Přestože bratři psali písemné žádosti, aby mohli nadále vést život dle vlastních pravidel, byly jednotlivé konventy tzv. bratrů s mošnou snad i kvůli jejich malému počtu postupně předány především augustiniánům a dominikánům.⁷⁷

Otázkou tedy zůstává, jaké kláštery to převzal papežem založený řád augustiniánů poustevníků v roce 1256 a jaká bratrstva se v bule skrývala pod všeobecným označením eremitů z Monte Favale. Na základě pozdějšího přidružení, ke kterému došlo po rozpuštění řádu, je nutné vyloučit tzv. bratry s mošnou a tzv. katolické chudé lze opominout vzhledem k pravděpodobně velmi malému počtu domů, které novému řádu mohli poskytnout. Od poustevníků z Monte Favale ve vlastním smyslu slova nejspíše nezískali žádný konvent, neboť jak bylo uvedeno výše, společenství bylo sjednoceno s cisterciáky již v roce 1255, tedy nedlouho před vydáním zakládací buly Alexandra IV. Lze proto předpokládat, že slovy *aliquae vero de Fabali* byli míněni poustevníci sv. Viléma, kteří si založili své poustevny v okolí Monte Favale. Toto tvrzení ale poněkud odporuje logickému myšlení, neboť jaké důvody mohly vést papeže Alexandra IV. k tomu, aby v bule *Licet ecclesiae* jmenoval tentýž řád dvakrát vedle sebe pod různým názvem?⁷⁸ Z celé záležitosti plynou dva možné závěry – buď eremité z Monte Favale tvořili samostatné společenství, které se nestalo součástí žádného většího a staršího řádu, popř. neuposlechli papežské nařízení a znovu se v krátkém čase osamostatnili, nebo pojem *eremiti de Fabali* označoval širší skupinu poustevnických bratrstev, která v sobě nezahrnovala následovníky sv. Viléma.

2. 6. Velká unie

Papež Alexandr IV. ve své bule *Cum quaedam salubria* z 15. července 1255 přikázal příslušníkům výše zmíněných poustevnických uskupení, aby poslali z každého

⁷⁷ Tamtéž, s. 46.

⁷⁸ Tamtéž. „*Propterea dudum a Nobis mandatum Apostolicum emanavit ut de singulis domibus vestris, quarum quaedam Sancti Guillelmi, quaedam Sancti Augustini Ordinum, nonnullae autem fratris Johannis Boni, aliquae vero de Fabali, aliae vero de Bricinis censebatnur...*“ Van Luijk, s. 129.

domu do Říma dva delegáty, kteří měli být pověřeni pravomocí přijmout papežova rozhodnutí, neboť dle jeho názoru bylo třeba projednat některé prospěšné záležitosti, které se týkaly jednoty v lásce a jednotnosti řeholní observance. Vše se opět odehrávalo za předsednictví kardinála Richarda Annibaldiho.⁷⁹ Papež vydal další buly, v nichž uděloval eremitům nové výhody a potvrzoval ty dřívější.⁸⁰

Za podnět sjednocení lze považovat touhu eremitských bratrstev vyhnout se zaměňování s jinými řády. Především se to týkalo jambonitů a brettinů, které si vzhledem k podobnosti oděvu často pletli s františkány. Dalším důvodem může být papežovo přání sjednotit rozptýlené skupiny v jedinou a silnou armádu k potírání „nepřátelských sil zla“.⁸¹ Proto se v římském kostele Santa Maria del Popolo pravděpodobně v březnu 1256⁸² konalo zasedání, jehož se pod vedením kardinála Annibaldiho zúčastnili zástupci všech sjednocovaných společenství. Krátce na to, 9. dubna 1256, následovalo vydání buly *Licet ecclesiae catholicae*,⁸³ která proklamovala rozmanitost jednotlivých částí církve, stavěla se proti jejich směšování na základě podobnosti a sdružovala poustevnická bratrstva podle většinového konsensu v jedinou observanci a jednolitého způsob života augustiniánského eremitského řádu. Podle papežova mínění měli již mnoho společného, i v jejich řeholní profesi bylo málo rozdílů. Alexandr IV. se snažil existující odlišnosti ještě zmenšovat.⁸⁴

Idea sjednocení měla určité naděje na úspěch, neboť se měly v jeden řád spojit již existující menší celky a ne jednotliví poustevníci, kteří žili o samotě mimo lidskou společnost. Unifikované skupiny již, v některých případech, za sebou měly téměř půl století fáze postupného sžívání a budování komunit o více členech, podřízení se určité hierarchii a pravidlům. Navíc spolu s tím, jak se eremité pomalu slučovali do větších

⁷⁹ „Cum quaedam salubria circa vos et fratres vestros, quae ad communionem caritatis et conformitatem observantiae egularis pertinent, ordinsre velimu, universitati vestrae per Apostolica scripta mandamus, quatenus singuli vestrum de singulis suis domibus sive locis duos fratres, habentes super hoc plenum a priore et conventu suo de suscipienda nostra ordinatione mandatum, omni appellatione remota, ad praesentiam nostram mittant, loco et termino per dilecti filii nostri Richardi S. Angeli diaconi cardinalis litteras statuendas.“ Tamtéž, s. 109n.

⁸⁰ Buly: *Cum contigat interdum* (17. července 1255), *Solet annuere* (17. července 1255), *Licet nobis* (17. července), *Piae postulatio* (19. července 1255), *Ut eo liberior* (20. července 1255), *Pia desideria* (22. července 1255), *Dilecti filii* (28. července 1255), *Cum in ore* (29. července 1255), *Religiosam vitam eligentibus* (30. července 1255), *Hiis quae pro animarum* (31. července 1255), *Ut quae fiunt* (31. července 1255), *Paceis vestrae* (13. srpna 1255), *Religiosam vitam eligentibus* (20. srpna 1255), *In regesto* (20. září 1255), *Religiosam vitam eligentibus* (9. prosince 1255), *Pro parte dilectorum* (18. února 1256), *Quia ex habitus* (18. února 1256), *Ricordamur liquido* (22. února 1256), *Cum venerabilibus* (25. února 1256). Tamtéž, s. 110nn.

⁸¹ Rano, s. 8.

⁸² Více tamtéž, s. 7.

⁸³ Gutiérrez 1, s. 27.

⁸⁴ Rano, s. 8n.

uskupení, lze předpokládat, že opouštěli nehostinné pustiny a usidlovali se blíže městům, nebudovali-li si přímo své příbytky u městských zdí.

2. 7. Stabilita Velké unie

I přes papežovo úsilí minimalizovat důvody k znovunabytí samostatnosti, se odtrhli vilemité, když se dovolávali slibu Alexandra IV. daného jejich zástupcům na kapitule, že mohou, budou-li chtít, pokračovat ve svém zaběhnutém způsobu života. Bulou *Ne per vagos* z 10. července 1256 bylo dovoleno generálovi řádu a převorům vilemitských klášterů, aby ty, kteří chtěli přestoupit k méně přísnému společenstvu, exkomunikovali. Jejich plnou nezávislost na řádu augustiniánů poustevníků uznal papež bulou *Licet olim* z 22. srpna 1256 a poručil jim, aby nadále byli poslušni Benediktově řeholi.⁸⁵ Tato bula a další stejného rázu z let 1261-1264 mohly být důsledkem toho, že co se týkalo vilemitů, bula *Licet ecclesiae* neovlivnila život řeholníků v Itálii, Francii ani dnešní Belgii. Jsou známy sotva dva tři případy, kdy se konventy jmenovaných poustevníků připojili k augustiniánskému řádu. Pouze ve Svaté říši římské a Uhrách snad z neznalosti *Licet olim* a dalších papežských výnosů unionistická bula plně uspěla.⁸⁶

O definitivním připojení rozhodl papež Klement IV. svou bulou *Ea quae iudicio* z 30. srpna 1266, když potvrdil uspořádání vypracované kardinály Jakubem Savellim, Štěpánem Vancsou a Richardem Annibaldim. Savelli se v záležitosti angažoval na papežovo přání jako auditor, Vancsa jako soudce a smírce ve sporných otázkách, jež řešil ve shodě s Annibaldim. Z jejich spolupráce vyplynulo usnesení, podle kterého se všechny vilemitské konventy kromě Uher a Svaté říše měly vrátit původním majitelům. Dále měly všechny kláštery, až na určité výjimky, v celé Svaté říši římské, Uhrách a Čechách přejít do vlastnictví augustiniánů poustevníků. Kompromis byl přijat ve Viterbu Guidem de Staggia⁸⁷ a Vilémem a Janem Linsenovými.⁸⁸ Oběma stranám bylo pohroženo tvrdým trestem a pokáním, aby se zabránilo oživení sporů. Rozhodnutí nepochybně podporovalo augustiniány, kteří na tomto základě zmožili své kláštery ve střední Evropě a v uherském království. Uvedené usnesení nebylo výsledkem

⁸⁵ Snad právě rozdíly mezi Benediktovou a Augustinovou řeholí mohly být jedním z hlavních důvodů odtržení vilemitů od sotva vzniklého nového řádu augustiniánů poustevníků.

⁸⁶ Gutiérrez 1, s. 29.

⁸⁷ Generál řádu augustiniánů poustevníků od roku 1265.

⁸⁸ Vilém byl generálem vilemitů, Jan prokurátorem.

politických intrik, ale odpovídalo skutečnosti, podle které římská kurie upřednostňovala mendikantské řády, které se věnovaly duchovní péči a dalším formám apoštolátu, před zástupci takového typu poustevnického života, který ve větší či menší míře toužili vést vilemité.⁸⁹

⁸⁹ Gutiérrez 1 s. 30.

3. Augustiniáni poustevníci a jejich život v konventu

3. 1. Struktura řádu augustiniánů poustevníků

Podobně jako u starších mnišských a řeholních společenstev se řád augustiniánů poustevníků v důsledku svého šíření se po Evropě rozčlenil do menších správních celků, které byly snáze říditelné a kontrolovatelné. V čele celého řádu stál generální převor, kterého každé tři roky (podle nařízení montpellierické kapituly z roku 1430 každé čtyři roky)⁹⁰ volila generální kapitula a kterého měl v úřadě potvrdit papež. Vzhledem k často obtížnému schválení volby papežským stolcem vydal papež Alexandr IV. v bule *Solet annuere* 17. července 1255 ustanovení, aby zvolený generál mohl zastávat svoji funkci, aniž by čekal na papežské potvrzení.⁹¹ V případě papežské sedisvakance stál generál v čele řádu a čekal na své schválení, dokud nebyl stolec obsazen. I přesto zůstávalo papežské potvrzení i nadále zdrojem problémů a nepříjemností. Proto papež Klement V. v bule *In ordine vestro* z 18. června 1308 dovolil, aby se generál řádu považoval za schváleného jeho autoritou již ode dne svého zvolení a aby byl pouze povinnen během prvního roku svého úřadování se jít papeži poklonit.⁹² Toto povolení, avšak již bez nutnosti představení se, obnovil papež Sixtus IV. v bule *Dum fructus uberes* ze 7. února 1475.⁹³ Velké problémy činilo i dodržování tříletých (později čtyřletých) intervalů pro pořádání generálních kapitul, neboť se jich měli účastnit zástupci všech existujících klášterů, které však často byly od místa konání dosti vzdálené, a dlouhé cesty představovaly určité finanční zatížení a nebezpečí pro cestující.

Veškerá tíha rozhodování ležela na generálovi řádu, který měl k ruce několik pomocníků zvaných *socii*. Jeden z nich vždy zastával místo generálního prokurátora a zároveň působil jako úředník u římské kurie, přičemž zprostředkovával styky mezi papežem a řádem augustiniánů poustevníků.⁹⁴

⁹⁰ Rano, s. 46.

⁹¹ „Cum sicut Nobis insinuare curastis, generalis prior vester de triennio in triennium eligatur, nec sit vobis facile pro ipsius electionis confirmatione ad sedem apostolicam a qua dependere huiusmodi confirmatio dicitur labore. Nos volentes vobis paternae sollicitudinis studio consulere, in hac parte devotionis vestrae precibus inclinati praesentium vobis auctoritate concedimus, quod idem prior, cum unanimiter et concorditer electus fuerit, libere administrat, dummodo nihil de bonis ecclesiasticis alienat, donec petendi et obtinendi confirmationem a Nobis...” Van Luijk, s. 111.

⁹² Rano, s. 47.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

Menší správní jednotkou se staly provincie, v jejichž čele alespoň zpočátku stáli vizitátoři, jež zmiňovala i bula papeže Alexandra IV. *Hiis quae pro animorum* z 31. července 1255⁹⁵ a které později nahradili provinciálové. Ti byli voleni vybranými zástupci jednotlivých konventů na provinciálních kapitulách, které se podle nařízení měly konat každý rok, ale kvůli velkým vzdálenostem mezi jednotlivými kláštery a dalšími vlivy znesnadňujícími přesuny účastníků si provinciál často od generála řádu vyžádal dispens, aby mohl kapitolu odložit.⁹⁶ Postupně se ustálil úzus svolávat kapitolu každé dva, později i tři roky. Dalo by se říci, že jejich konání ovlivňovalo rozhodnutí o místě setkání i politická situace dané doby. Provinciál měl v čele provincie stát dva, popřípadě tři roky, ale tato praxe nebyla po celé 14.-16. století striktně dodržována.⁹⁷ Jistý systém se do problematiky pokusil vnést papež Martin V. svou bulou *Pro cunctorum Christianae Religionis* ze 17. listopadu 1418, na jejímž zakládě se provinciální kapituly měly svolávat každoročně, provinciál měl svůj úřad zastávat nejvýše dvakrát po sobě po dva, byl-li bakalářem, či po tři roky, byl-li magistrem.⁹⁸

Kromě provincií se v poslední čtvrtině 14. století začaly z řádu augustiniánů poustevníků vyčleňovat kongregace, jejichž cílem bylo obnovit původní způsob řeholního života, který upadal během století, v němž církev rozdělilo papežské schizma a vedle kacířských hnutí, která již nebyla církev s to zcela účinně potírat, se objevilo několik výrazných učenných osobností, jež volaly po nápravě a návratu staré zbožnosti.⁹⁹ Do kongregací se slučovaly konventy, které se rozhodly nekompromisně se řídit Augustinovou řeholí a řádovými konstitucemi. Byly vyňaty z pravomoci provinciálů a podřízeny buď přímo generálovi řádu, nebo jeho vikáři, který však obvykle vykonával podobné povinnosti jako čelní představitel provincie, a proto začaly být kongregace v jurisdikční struktuře pojímány jako provincie.¹⁰⁰

V čele jednotlivých klášterů stáli převoři, kteří byli voleni spolubratry na každoročním konventním shromáždění. Je zajímavé, že až do 16. století se ho mohli

⁹⁵ „*Sane congregati nuper in vestro generali capitulo deliberatione provida statuistis, ut de singulis locis eiusdem ordinis unus discretus frater electus singulis annis a suo collegio vel conventu cum priore conventuali ad generale seu provinciale capitulum vadat, excessus ipsius prioris per visitatorem secundum statuta ordinis et regulam non correctos, sub sigillo eiusdem conventus vel collegii secum portans, a praedictis tandem definatoribus corrigendos.*“ Van Luijk, s. 116.

⁹⁶ Rano, s. 49.

⁹⁷ V kapitole 4 je možné vidět, že dvouleté (tříleté) funkční období nebylo příliš často dodržováno. Pro názornější představu o době provincialátu jednotlivých provinciálů doporučuji přehledný seznam v: Buben 3/2, s. 37.

⁹⁸ Rano, s. 49.

⁹⁹ Mezi nejznámější reformátorské hlasy konce 14. a počátku 15. století jistě patřili Jan Viklef a Jan Hus, kteří usilovali o návrat církve k příkladu evangelia..

¹⁰⁰ Rano, s. 49.

plnoprávně účastnit všichni řeholníci z kláštera, ať měli či neměli kněžské svěcení. Jediný rozdíl mezi nimi tkvěl v tom, že ti, kteří nebyli kněžími, nemohli být vybráni za převora ani za delegáty na provinciální kapitolu.¹⁰¹ Představený konventu měl k ruce sekretáře a podpřevora, který jej zastupoval v době jeho nepřítomnosti. V každém klášteře ještě působil vedoucí noviciátu, jenž, jak název jeho funkce napovídá, se staral o všechny záležitosti spojené s přijímáním a „zaškolováním“ zájemců o vstup do řádu. Pokud u řeholního domu fungovala *studia generalia*, učili na nich lektori.¹⁰² O hospodářské záležitosti se starali volení prokurátoři konventu.¹⁰³

Ve výkladu o struktuře řádu augustiniánů poustevníků nelze opominout důležitou roli kardinála protektora. Když papež Inocenc IV. ve své bule *Praesentium vobis* z 16. prosince 1243 ustanovil kardinála Richarda Annibaldiho dohlížitelem a zákonitým vedoucím, učinil jej vlastně ochráncem řádu a hlavní autoritou hned po papeži.¹⁰⁴ Po Annibaldim, který se vlastně stal hlavním organizátorem a zařizovatelem všech záležitostí, které vznikly kolem sjednocování eremitských bratrstev v jeden řád, a jemuž pravděpodobně z velké části augustiniáni poustevníci vděčili za svůj úspěch, zůstávalo místo kardinála protektora po řadu let neobsazené. Ve 14. století působil v tomto postavení pouze několik mužů, od 15. století ale bylo místo kardinála protektora pravidelně obsazováno.¹⁰⁵

3. 2. Hábit augustiniánů poustevníků

Nošení hábitu představuje pro všechna středověká mnišská a řeholní společenstva jednu z nejdůležitějších součástí života. Oděv měl na první pohled značit, že se jedná o muže církve - příslušníky jednotlivých řádů, a zároveň dát řádu možnost odlišit se od

¹⁰¹ Tamtéž, s. 53.

¹⁰² *Studia generalia* byla zakládána u jednotlivých klášterů kvůli rozšíření vzdělanosti, neboť učinnost hrála u augustiniánů poustevníků důležitou roli. *Studia* trvala pět let a student si měl osvojit znalosti latinské gramatiky a logiky, pokud toužil po akademickém titulu, který by jej opravňoval k působení v roli lektora, tedy učitele, musel studovat dalších pět let a rovněž se osvědčit v teologických diskusích. První řádová studia vznikla z rozhodnutí florentské generální kapituly v roce 1287 při konventech v Římě, Boloni, Padově a Neapoli. Řezenská kapitula rozhodla o zřízení *studia generale* i v severních provinciích a na základě výnosu boloňské kapituly z roku 1306 se měla centrem vzdělávání pro bavorskou provincii stát Vídeň. Kadlec, J., *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag nach dem Codex Thomaeus: Vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen*, Würzburg 1985 (dále jen Kadlec, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag*), s. 50.

¹⁰³ Buben 3/2, s. 15.

¹⁰⁴ „... dilectus filius noster Richardus S. Angeli diaconus cardinalis, quem vobis correctorem et procisorem deputavimus...” Van Luijk, s. 33.

¹⁰⁵ Rano, s. 54.

jiného bratrstva. Proto byl řeholnímu rouchu vždy přikládán velký význam a velice se dbalo na jeho barvu, střih a doplnění. Proto také často docházelo ke sporům mezi společenstvími kvůli podobnosti či přímo stejnosti oděvu.

První zmínka o hábitu je z roku 1253.¹⁰⁶ Tehdy se zdá, že oděv, který augustiniáni nosili nesloužil k jejich identifikaci nejen proto, že se příliš podobal řeholním rouchům jiných řádů, ale také proto, že ani oni sami neoblékali všichni stejný šat. Až kardinál Annibaldi rozhodl, že bratři s „věčnými sliby“ budou nosit černou kutnu převázanou pásem a hůl, jejíž horní konec nesměl být zakřivený. *Conversi*¹⁰⁷ oblékali černou svrchní tuniku s černou kápí a hůl, novicové zase černou kápí ke kotníkům, tuniku, škapulíř, pás a hůl. Ustanovení schválila bula *Pia desideria devotorum* papeže Innocence IV. 1. července 1253.¹⁰⁸

Přesto nadále vládly nejasnosti, které vedly 22. července 1255 k vydání stejnojmenné buly tentokrát papežem Alexandrem IV. Nové návrhy vzešly opět z hlavy Richarda Annibaldiho. Bratrům s věčnými sliby přibyl bílý škapulíř sepjatý pásem, novicům černá kápě ke kotníkům a bílá tunika, *conversi* měli navíc nosit černý škapulíř.¹⁰⁹ Řád ustanovující bula *Licet ecclesiae* z roku 1256 zrušila nutnost nosit hůl a určila pouze povinnost oblékat černou kutnu. Avšak někteří augustiniáni poustevníci dál nosili i bílé roucho.¹¹⁰

Otázka hábitu vedla k mnoha střetům především s františkány a dominikány, proto papež Alexandr IV. ve své bule *Meminimus nos* z 15. října 1259 zakázal řeholníkům nosit oděv řádu bratří kazatelů.¹¹¹ Augustiniáni eremité začali oblékat kápi, která původně byla pouze kuklou pro zakrytí hlavy, vzadu sešitou do špičky a spojenou s horní částí tuniky.¹¹²

¹⁰⁶ O řeholním oděvu vzniklo několik legend, z nichž nejznámější tvrdí, že tvar hábitu oznámila sv. Monice sama Panna Marie. Podle další poustevníci oblékali černý hábit po vzoru sv. Augustina, který prý takový oděv nosil po smrti své matky na znamení smutku po zbytek života.

¹⁰⁷ *Conversi* skládali své řeholní sliby do rukou převora kláštera a zavazovali se zachovávat řeholní život jen do jisté míry. Zato přispívali klášteru svojí prací a majetkem. Nebyli nikdy pokládáni za členy řádu s „věčnými sliby“ v plném významu.

¹⁰⁸ Van Luijk, s. 86.

¹⁰⁹ „... *crocias, in quarum superiori non sit curvum lignulum sed directum: scapularia vero alba cingulis desuper cincta. Novitii autem ferant cappam nigram usque ad talos, tunicam albam et scapulare album, corrigam et crociam memoratam. Conversorum vero habitus sit portare superiorem tunicam nigram, scapulare vero nigrum et capucium nigrum et crocias supradictas.*“ Tamtéž, s. 114.

¹¹⁰ „... *vos universos et successores vestros a baculis vel ferulis deportandis...*“ Tamtéž, s. 130.

¹¹¹ Augustiniáni poustevníci příležitostně oblékali mimo zdi konventu bílé roucho, které však bylo typické pro dominikány. Buben 3/1, s. 14.

¹¹² Rano, s. 69.

3. 3. Liturgie augustiniánů poustevníků

Liturgie, kterou si řeholníci vyvolili byla podle „zvyklostí římské církve“ a podle „způsobů římské kurie“, a papež Innocenc IV. ji schválil již 31. března 1244 bulou *Pia desideria devotorum*.¹¹³ Čtyři roky na to získali augustiniáni poustevníci povolení používat místo žaltáře zavedeného při kurii žaltář známý jako *Hexapla*,¹¹⁴ který se používal obecněji. Bula *Pio vestro collegio* z 30. července 1248 také zmiňovala breviáře řádu, což vede k domněnce, že si bratři už od nejstarších dob mohli sami sestavovat vlastní liturgické knihy.¹¹⁵

Všichni členové řádu byli povinni se denně účastnit komunitní mše, také *officium* se recitovalo společně. Kromě denních hodinek se recitovaly také hodinky k úctě blahoslavené Panny Marie a ve všední dny *officium* za mrtvé. Po komplementoriu se na počest Panny Marie přednášela antifona *Benedicta tu* spolu se se třemi žalmy a třemi krátkými čteními připisovanými sv. Augustinovi. Generální kapitula v Orviettu v roce 1284 nakázala konat tuto modlitbu zvanou *Vigilia* každý den, postupně se měnil pouze čas jejího přednesu.¹¹⁶

Nedlouho před rokem 1481 byly zavedeny modlitby známé jako *Oratio serotina*, které se recitovaly na závěr společných modliteb. Jednalo se v podstatě o modlitbu za živé i mrtvé řeholníky a dobrodince řádu. Povinnost mlčení, kajícínosti a další byly velmi podobné dalším žebravým řádům, jen v nich existovala větší snaha po vyvážení a umírněnosti. Text konstitucí upravený po generální kapitule v Orviettu hovoří o kázni, které se měli řeholníci sami podřizovat každý pátek v postní době.¹¹⁷

¹¹³ Terminologie zde použitá měla blíže k papežské kurii a nikoli k tzv. tradiční římské liturgii té doby. Navíc *officium* užívané při kurii bylo kratší. „*Cum igitur perennis obtentu praemii sub Beati Augustini Regula conditori omnium humiliter famulari et divinum officium secundum ecclesiae Romanae consuetudinem elegeritis celebrare, Nos vestris precibus favorabiliter annuentes dictam Regulam auctoritate apostolica devotioni vestrae duximus concedendam.*“ Van Luijk, s. 36.

¹¹⁴ Pravděpodobně se jednalo o Knihu žalmů, která byla obsažena v tzv. *Hexaple*, tedy textu Starého zákona, který v první polovině 3. století sestavil Órigenés a který v šesti sloupcích přináší různé verze Starého zákona (původní hebrejský text, jeho fonetický přepis pomocí řecké abecedy, Aquilův, Symmachův a Theodotiův řecký překlad z 2. století n. l. a samozřejmě Septuagintu neboli nejstarší zachovaný překlad Starého zákona do řečtiny, který vznikl v Alexandrii přibližně od 3. do 1. století před n. l.).

¹¹⁵ „*Vestrae itaque precibus devotionis inducti, ut observantia moderni divini officii, quod in breviariis vestris exacta diligentia correctum a vobis ex statuo Regulae vestrae iuxta ecclesiae Romanae morem, excepto psalterio, celebrare debetis, sitis contenti perpetuo...*“ Van Luijk, s. 62.

¹¹⁶ Rano, s. 71.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 72.

3. 4. Řehole sv. Augustina

Jako každý jiný řeholní řád tak i augustiniáni poustevníci měli vlastní soubor pravidel pro duchovní i obyčejný život v klášteře, soubor pravidel, na jehož základě vykonávali svoji kazatelskou, zpovědnickou, učitelskou a misionářskou činnost, soubor pravidel, který se zpravidla pokládal za duchovní odkaz jednoho z církevních otců, sv. Augustina, v němž se odrážela jeho zbožnost a láska k bližnímu, jeho apoštolská chudoba a nezištnost, jeho pokora a čistota srdce. Vznik řehole sv. Augustina není dodnes úplně objasněn. Podle starších badatelů existovaly tři texty připisované tomuto církevnímu otci a označované za jím ustanovenou řeholi. *Regula prima* neboli *Regula consensoria* byla již v 5. století pokládána za nepravou.¹¹⁸ Německý badatel Winfried Hümpfner věřil, že za Augustinovo dílo lze označovat text zvaný *Regula secunda* či *Ordo monasterii*, popř. *Disciplina monasterii*,¹¹⁹ za jejíhož autora naproti tomu holandský historik Lucas Melchior Verheijen považoval současníka církevního otce biskupa Alypia z Thagaste.¹²⁰ Vedle redakce řehole pro muže obsahovala *Regula secunda* i přepracování pro ženy.¹²¹

K prvním přepisům, které zavazovaly k napodobování života a naplňování myšlenek sv. Augustina, patřila v 5. a 6. století vytvořená *De vita contemplativi* Juliana Pomeria, *Regula Tarnatensia*, *Regula Cesariona* a Donátova řehole pro ženy. Z přelomu 8. a 9. století pak pocházel Corbijský kodex řeholí a z poloviny 8. století Chrodegangova řehole. Pokusy o sestavení jakýchsi norem završila v 9. století *Concordia regularum* Benedikta Aniánského, který v osmdesáti kapitolách svého díla navázal na původní přísnou řeholi sv. Benedikta. Když v 9. století ochabl *vita communis*, ti, kteří chtěli způsobem svého života následovat věroučný odkaz sv. Augustina, se řídili zvláštními předpisy a řádovou řeholí *Regula Augustini*, středověkou kompilací kázání o 45 kapitolách, jejíž autorství bývalo přičítáno pseudo-Augustinovi. Teprve velký církevní učitel Gervais z Remeše vytvořil na základě Corbijského kodexu a *Concordia regularum* řeholi platnou pro kanovníky.¹²² Vedle ní existovala *Regule*

¹¹⁸ Marrou, s. 147.

¹¹⁹ Hümpfner, W., *Augustinusregel*, in: Lexikon für Theologie und Kirche, 1. Band, Freiburg im Breisgau 1957, s. 1104n.

¹²⁰ Verheijen, L. M., *Die Regel des hl. Augustin*, in: Frank, K. S., Askese und Mönchtum in der Alten Kirche, Darmstadt 1975, s. 36.

¹²¹ Marrou, s. 147.

¹²² Buchberger, M., *Augustinregel*, in: Lexikon für Theologie und Kirche, 1. Band, Freiburg im Breisgau 1930-1938, s. 812.

tertia neboli *Regula ad servos Dei*, krátce nazývaná *Praeceptum*, jež se dnes považuje za autentický text, kterým se řídil řád augustiniánů poustevníků.¹²³

Řehole představovala pro řeholníky cestu, po níž kráčeli, povinnosti, které na sebe dobrovolně přijali,¹²⁴ a pojednávala o základních nařízeních jako o ideálu chudoby, o podstatě pokory a vzájemné lásce a úctě, o společném a osobním vlastnictví, o liturgickém zpěvu, o zdrženlivosti v jídle i pití a společném stolování, o ohleduplnosti a taktu, o cudnosti a čistotě srdce, o odpovědnosti za sebe sama a své činy, o řeholních pokáráních a trestech, o společném životě v chudobě, o způsobu péče o nemocné a o povinnostech správců, o smířlivosti a klášterní poslušnosti a o povinnostech převorů a jejich podřízených.¹²⁵

3. 5. Otázka chudoby a exempce řádu

Řád augustiniánů poustevníků byl bulou *Licet ecclesiae* z roku 1256 zařazen mezi žebravé řády,¹²⁶ mezi nimiž podle pořadí zaujímal třetí místo.¹²⁷ Bula totiž vyjadřovala přání samotných řeholníků, aby spolu s dobrem sjednocení a způsobu života již uvedeného jim bylo dovoleno svobodně a navždy odmítnout pozemská dobra tak, jak to odpovídalo jejich požadovanému slibu chudoby.¹²⁸ Tato myšlenka kolektivní chudoby u mendikantských řádů nemusela nutně znamenat, že by se jí řídily všechny konventy. Protože někteří bratři se domnívali, že podle slov papeže Alexandra IV. se závazek chudoby ukládal všem klášterům řádu, a jiní takovou interpretaci odmítali, projednávala se otázka chudoby na řeholní kapitule v Římě v roce 1257 a byla zodpovězena v souladu s druhou jmenovanou skupinou. Neboť chudobu každého jednoho řeholního domu jistě neměl papež Alexandr IV. na mysli, když svoji bulu vydával, stejně tak tuto otázku nechápali ani ti, kteří se účastnili zakládací kapituly řádu. Důvodem pro to

¹²³ Marrou, s. 147.

¹²⁴ Řeholníci slibovali, že budou žít v poslušnosti, v chudobě a čistotě podle řehole sv. Augustina, svého otce. „*Promitto oboedientiam... et vivere sine proprio in perfecta vita communi et in castitate secundum hanc regulam sancti Patris nostri Augustini...*“ Zumkeller, A., *Die Regel*, s. 5.

¹²⁵ Tamtéž, s. 9.

¹²⁶ „... *iuxta conceptum votum papeitatis spontanee perpetua possessionum terrestrium abdicatio remaneret...*“ Van Luijk, s. 129.

¹²⁷ První a druhé místo zaujíмали dominikáni a františkáni. Generální převor Vilém z Cremony v roce 1326 dokonce prohlásil, že augustiniánský řád je třetím sloupem budovy Boží. „*Quum sicut proborum virorum relatione comperimus et nos etiam ipsi oculata fide perspeximus sacra et veneranda nostra religio, que tertia columpna in Dei edificio existere comprobatur...*“ *Litterae prioris generalis fratri Guillelmi de Cremona: I. Ordinationes pro preparatione Ordinis*, *Analecta Augustiniana* 4 (1911-1912), s. 29.

¹²⁸ Meijer, A. de, *Licet ecclesiae catholicae*, *Augustiniana* 6 (1956), s. 13.

zajisté bylo, že některé staré poustevnické konventy ležely tak daleko od obydlených míst a jen nesnadno by se mohly vydržovat, kdyby neměly vlastní majetek. Takovýto výklad potvrdil kardinál Annibaldi a schválil jej i papež v bule *Iis quae* z 13. června 1257.¹²⁹

Rozhodnutí se týkalo všech řeholních domů, které chtěly mít majetek, aby „*aby ti, kdo chtějí mít majetek, nebyli nuceni pobíhat sem a tam jako úzkostlivá Marie a hledat obživu a jiné nezbytnosti, aby tedy mohli oprávněně vlastnit to, co již mají, a získávat ještě i jiné statky, pokud to dělají správnou a rozumnou cestou. Jiné domy se však mohou rozhodnout zachovávat slib naprosté chudoby a spokojit se, že budou mezi těmi, kteří – ač nemají nic – vlastní všechno*“.¹³⁰ Tato výsada jistě pomohla zachovat klid a pořádek v řádu augustiniánů poustevníků, neboť zabránila okamžitému vypuknutí sporů ohledně vlastnění či nevlastnění majetku. Mezi konventy nemohly vzniknout třenice, během nichž by se osazenstvo jednoho kláštera mohlo považovat za „pravověrnější“ a lépe vykonávající řádová ustanovení a osobovalo by si tak právo pokusit se „napravit“ své bratry v jiném řeholním domě, kteří by si – podle jejich názoru – vykládali papežské nařízení jinak, tedy špatně.

Už na konci 13. století se ale i přesto ukázaly snahy zabránit využívání výsady ohledně chudoby od papeže Alexandra IV. a některé konventy volaly po tom, aby všechny kláštery byly vskutku žebravé, tj. aby neměly žádné vlastnictví za zdmi, které uzavíraly prostranství kolem řeholního domu. Řezenská generální kapitula v roce 1290 toto přání respektovala a rozhodla, že všechnen ostatní majetek (tedy ten, který nebyl na území obehnaném klášterní zdí) má být prodán, aby každý klášter měl za základ chudobu. Rozhodnutí s několika vhodnými změnami přešlo do konstitucí, které byly na této kapitule schváleny. Jako důvod se uvádělo to, že je třeba oprostít se od všech světských zájmů, aby bylo možno sloužit Bohu opravdově a pokorně obětí mše, modlitbou, kázáním a čtením Písma sv.¹³¹

I přes nařízení a ustanovení tohoto typu je jasné, že podobné pravidlo se nikdy v celém řádu prosadit nemohlo. Kláštery byly zakládány šlechtici a králi, kteří je bohatě obdarovávali nejen pozemky, jež byly určeny k výstavbě konventu, kostela a

¹²⁹ *Speciale privilegium ordinis bona in communi possidendi: Bulla Alexandri Papae IV (13 Iunii 1257), Analecta Augustiniana 3 (1909-1910), s. 29-31.*

¹³⁰ „... *ut eis, qui bona possidere volerent, non uti Maria anxia discursandis, alimentos aliosque petendis essent, ut eis quidem lege bona habendis, quae habuissent, et etiam alia acquirendis essent, si recte moderateque faciunt. Aliae autem ad sponsum pauperitatis absolutae conservandum decernere, eos inter homines nihil habentes omnia possidentes futuros esse, benignari possunt.*“ Tamtéž, s. 30.

¹³¹ Rano, s. 43.

hospodářských budov, a bohoslužebnými předměty z drahých kovů zdobenými drahokamy, ale i vesnicemi, které měly sloužit k obživě řeholníků daného domu.¹³² Samozřejmě, že mohly existovat konventy, které se snažily striktně nařízení chudoby držet, ale nepředpokládám, pokud ovšem neměly ve svém čele opravdu silnou a myšlenku pevně prosazující osobnost, že byly schopny tímto způsobem žít dlouhodobě. Myslím, že nemožnost doslovného plnění konstitučního ustanovení ohledně chudoby je vidět i z toho, že se augustiniáni poustevníci zapojili do sporů mendikantských řádů se světským klérem, které opakovaně propukaly kvůli poplatkům spojeným s jednotlivými církevními úkony, o něž se měli řeholníci s faráři dělit.¹³³

Od 13. století požívala poustevnická uskupení spojená v tzv. Malé unii exempci a řadu výhod, které jim udělila bula papeže Inocenta IV. *Religiosam vitam* z 26. dubna 1244.¹³⁴ Papež Mikuláš IV. ve své bule *Religiosam vitam suscipientibus* z 23. srpna 1289 poskytl exempci generálovi i členům řádu, jejich domům i osobám, které v nich žily.¹³⁵ Vše potvrdil a ještě rozšířil papež Celestin V. v bule *Dum sollicitae* z 12. listopadu 1294, v níž mimo jiné uváděl, že žádný příslušník řádu augustiniánů poustevníků nesmí být z jakéhokoli důvodu postaven před duchovní či světský soud a sporné strany se mají obrátit přímo na papežský stolec.¹³⁶ Do té doby žádná z bul nehovořila o exempci ohledně kázání a zpovídání, proto se tuto otázku pokusil papež ošetřit v bule *Ad fructus uberes* vydané téhož dne, v níž povolil generálovi řádu, popř. jím pověřenému provinciálovi, aby vybral a ustanovil pro kázání takové řeholníky, kteří byli dobře znalí Písma sv. a zdáli se vhodní k vykonávání kazatelské a zpovědnické činnosti. Nikdo se nesměl protivit jejich působení, které se mělo chápat jako něco, co jim bylo svěřeno samotnou apoštolskou autoritou.¹³⁷

Všechna nařízení zopakoval papež Bonifác VIII. v bule *Inter sollicitudines nostras* 16. ledna 1303, připojil však ještě bod, který řádu augustiniánů poustevníků uděloval výsadu pohřbívát ty, kteří o to požádali, ve svých konventech a kostelech, pokud ovšem bude dodržena povinnost odevzdání čtvrtiny pohřebních příjmů svatému

¹³² Jako příklad lze uvést pražský klášter sv. Tomáše, jenž po svém založení králem Václavem II., který řeholníkům daroval pozemky ležící na Menším Městě přímo pod královským hradem, byl bohatě nadán dalšími polnostmi a vesnicemi od svatojiřské abatyše Kunhuty, královny Elišky Přemyslovny i jejího syna císaře Karla IV. Kadlec, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag*, s. 13nn.

¹³³ Více v kapitole 4.

¹³⁴ Bula ošetřovala problémy spojené s vlastnictvím a dědictvím, s kleriky i laiky, zbavovala tzv. Malou unii nutnosti zvát na synody biskupy a zprošťovala ji jejich dohledu a placení poplatků komukoli jinému krom papeže. Van Luijk, s. 40nn.

¹³⁵ Rano, s. 43.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž, s. 44.

stolci.¹³⁸ S tímto dodatkem byla exempce řeholníků v podstatě úplná – jmenování papežové je ve svých bulách vyňali z pravomoci biskupů a podřídili je přímo sobě, ať už se jednalo o jakékoli provinění a jeho potrestání, či o dohled nad jednotlivými domy, dali jim privilegium kázat a zpovídat a pohřbívát ve vlastních prostorách. Řád augustiniánů poustevníků se tak stal během přibližně 50 let své existence plnohodnotným a samostatným řádem, který se mohl rovnat dominikánům či františkánům.

3. 6. Řádové konstituce z roku 1290¹³⁹

První známé řádové konstituce, tedy pravidla, podle kterých augustiniáni poustevníci měli žít a řídit se jimi, byly ustanoveny na generální kapitule, která se konala v roce 1290 v Řezně. Ale předloženy a diskutovány byly už na orviettské kapitule v roce 1284 a o tři roky později byly ve Florencii schváleny.¹⁴⁰ Na jejich přípravě a úpravách se podíleli definitoři všech tří generálních kapitul, za jejich autory však byli pokládáni blahoslavený Klement z Osima a blahoslavený Augustin z Tarana.¹⁴¹ Tato pravidla platila bez výrazných zásahů pro řád po celý středověk, neboť k dílčím úpravám, které si vynutily společenské změny 16. století, došlo až v roce 1555.¹⁴²

Bezpochyby lze předpokládat, že každé ze společenství poustevníků, která byla v polovině 13. století sloučena a včleněna do řádu augustiniánů eremitů, se od svého vzniku řídilo vlastními pravidly. Například papež Řehoř IX. bulou *Quae omnium Conditoris* z 13. března 1235 schválil poustevníkům z Brettina osm bodů v předpisech, které upravovaly jejich denní režim.¹⁴³ Na kapitule, kterou pořádali toskánské eremité v Římě v roce 1244, byla vydána řada nařízení, jejichž přípravu podpořili a k jejichž výsledné podobě pomohli svou radou cisterciáckí opati z Fossanovy a z Falerie.¹⁴⁴

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ Řezenské konstituce vydal v roce 1966 I. Aramburu. Aramburu, I., *Las primitivas Constituciones de los agustinos*, Valladolid 1966.

¹⁴⁰ Guitiérrez 1, s. 62.

¹⁴¹ Zpravuje nás o tom Jordanus Saský, poměrně spolehlivý svědek a kronikář, který měl věrohodné informace a přehled o dění své doby. Během studií v Boloni byl žákem jednoho z nejvýznačnějších augustiniánských učenců 14. století Jindřicha z Friemaru. *Jordani de Saxonia Liber Vitasfratrum*, New York 1943, s. 175.

¹⁴² Buben 3/2, s. 18.

¹⁴³ Van Luijk, s. 20n.

¹⁴⁴ O konstitucích vytvořených v roce 1244 a účasti cisterciáckých opatů na jejich přípravě se zmiňuje papež Inocenc IV. ve své bule *Cum a Nobis petitur* z 15. února 1254, kde se přímo píše, že v prvním roce

Existují i doklady o statutech poustevníků, kteří se shromáždili kolem Jana zv. Bonus, protože papež Inocenc IV. se 14. dubna 1253 rozhodl vydat je písemně a stvrdit je v bule *Admonet nos cura*, čímž ukončil rozkol, který kvůli nim již čtyři roky ve společenství trval.¹⁴⁵

Lze se domnívat, že pravidla ohledně života starších poustevnických uskupení posloužila jako základ při vytváření statut, kterými se augustiniáni po vydání buly *Licet ecclesiae catholicae* řídili. Bohužel se však nedochoval žádný jejich exemplář, a proto není možné zjistit, jaká nařízení se zachovala a přešla do konstitucí z roku 1290 a jaká byla pozměněna či zcela vypuštěna, protože už neodpovídala potřebám nově vzniknuvšího řádu.

Také není jasné, jak rozsáhlý text, s jakými dodatky a omezeními Klement z Osima s Augustinem z Tarana stvořili. Otázkou zůstává i to, zda se generál Aegidius z Říma odvolával na tuto či nějakou starší verzi konstitucí, když v roce 1292 připomínal provinciálům, aby věnovali pozornost řádovým nařízením, alespoň těm starým, pokud ještě neobdrželi nová.¹⁴⁶ Je pochopitelné, že statutům potvrzeným a schváleným v Řezně v roce 1290 nějaký čas trvalo, než se rozšířila a prosadila ve všech kláštorech augustiniánů poustevníků. Řád se zrodil teprve před 30 lety z již existujících eremitských uskupení, která se řídila vlastními zažitými pravidly, a proto často nemusela být ochotná přijímat sebemenší změny v ustálených pořádcích. Řeholníci také zakládali své domy po celé Evropě, do kterých bylo třeba statuta doručit a které bylo třeba vizitovat, jestli je dodržují, což samozřejmě nebylo v silách generála řádu ani několika jím vybraných vizitátorů, neboť mezi jednotlivými konventy (snad vyjma Apeninského poloostrova) se táhly stovky kilometrů nebezpečných cest.

Stávalo se tedy, že se augustiniánské kláštery mohly řídit různými verzemi konstitucí. Proto byla roku 1308 svolána do Rimini generální kapitula, která měla vyřešit a ukončit zmatky, které mezi řeholníky, pokud šlo o řádová ustanovení, vládly. Vznikl korpus závazných pravidel, jež generál Alexandr ze San Elpidia po generálních kapitulách v roce 1312 ve Viterbu a 1315 v Padově doplnil o několik bodů. I přese

svého pontifikátu (tj. 1243-1244) toskánským eremitům udělil řeholi a oni si vytvořili vlastní konstituce: „*Sane cum Nobis olim in primo anno pontificatus nostri vobis B. Augustini Regulam duxerimus concedendam, vos tandem quasdam constitutiones, de consilio dilecti filii nostri Riccardi S. Angeli diaconi cardinalis et religiosorum virorum de Fallera et Fossa Nova abbatum, cisterciensis Ordinis, auctoritate mandati nostri, fecistis pro stabilienda in perpetuum regulariter vita vestra,...*“ Tamtéž, s. 92n. Inocencovo schválení potvrdil ve svých bulách *Solet annuere* (14. a 15. července 1255) a *Litteras quasdam* (15. července 1255) papež Alexandr IV. Tamtéž, s. 105 a 108n.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 79nn.

¹⁴⁶ *Litterae prioris generalis ordinis fratris Aegidii Romani*, *Analecta Augustiniana* 4 (1911-1912), s. 203.

všechnu snahu zmatky kvůli starým a novým konstitucím přetrvávaly,¹⁴⁷ snad právě kvůli výrazným zeměpisným vzdálenostem a neochotě některých přizpůsobit se tak častým změnám. Aby defintoři chaos v pravidlech řeholního života konečně odstranili, svolali v roce 1326 do Paříže generální kapitulu, na níž bylo několik učenných mužů pověřeno revizí konstitucí tak, aby se na následující kapitule mohlo konstatovat, že mezi augustiniány poustevníky již ohledně řádových ustanovení neexistují žádné nejasnosti a že neplatná nařízení budou spálena.¹⁴⁸

Ale ani učenci ve své snaze neuspěli, a pařížská kapitula náročným úkolem pověřila generála Viléma z Cremony, který se během následujících třinácti let, dokud nebyl povýšen papežem Klementem IV. na novarrského biskupa, se střídavými úspěchy a neúspěchy pokoušel situaci dovést ke konci a k všeobecné spokojenosti. Generální kapitula v Miláně v roce 1343 přenesla záležitost na nového generála Dionysia z Modeny, který však ještě než stihl podniknout jakékoli kroky k řešení situace, zemřel. Opakované naléhavé prosby o ukončení zmatků ohledně řádových nařízení byly vyslyšeny v osobě Dionysiova nástupce, v Tomášovi ze Štrasburku, který se rozhodl ponechat text řezenských konstitucí nezměněný a omezil své zásahy pouze na připojení tzv. *Additiones*, které obsahovaly dodatky, jež tvořily kapitulní dekrety od roku 1290 a jež Tomáš považoval za nezbytné a užitečné pro řeholní život, všechny ostatní zrušil.¹⁴⁹

Konstituce ustanovovaly a upravovaly vztahy s laickými bratry a konvrši,¹⁵⁰ nařizovaly, jaký oděv mají mít, aby se odlišili od řeholníků, kteří složili „věčné sliby“, jak se mají starat o staré a nemocné (pro ně samozřejmě byla pravidla ohledně odívání a plnění povinností poněkud méně přísná), jakým způsobem mají augustiniáni poustevníci spolu v konventu žít a jak trestat přestupky i závažnější provinění, jak volit převory a ostatní důležité úředníky, jaké náležitosti a budovy má mít každý klášter a jak má být vybavený. V krátkosti, konstituce ošetřovaly všechny základní povinnosti a práva všech obyvatel řeholních domů tak, aby se upevnila disciplína a nevznikaly zbytečné kázeňské problémy.¹⁵¹

¹⁴⁷ Guitiérrez 1, s. 64.

¹⁴⁸ „... et omnes aliae igne comburantur.“ *Antiquiores quae extant definitiones capitulorum generalium ordinis: XVII. Capitulum generale Florentinum*, *Analecta Augustiniana* 4 (1911-1912), s. 12.

¹⁴⁹ Guitiérrez 1, s. 65.

¹⁵⁰ Konvrši mohli stejně jako ostatní bratři po noviciátu, který trval rok a den, slíbit převorovi poslušnost a žít v kláštře v chudobě a cudnosti.

¹⁵¹ Cílem této práce není rozbor jednotlivých bodů konstitucí, proto viz více I. Aramburu.

4. Vznik a dějiny bavorské provincie

4. 1. Rozdělení řádu do provincií

Po vydání ustanovující buly *Licet ecclesiae* adresované generálnímu převoru Lanfrankovi z Milána, provinciálům, převorům a všem bratrům poustevnického řádu sv. Augustina se konala v Římě roku 1256 kapitula, na základě jejíhož rozhodnutí došlo k rozdělení jednotlivých konventů do provincií.¹⁵² Je pravděpodobné, že velký vliv na dělení mělo rozšíření původních řádů, které se soustředily především v oblasti Latia a k němu přiléhajících krajů. Z okolí Luccy a Sienny se bratrstva dostala do Ligurie, Umbrie a Romani a už roku 1250 po odchodu františkánů¹⁵³ získala klášter Santa Maria del Popolo. Během následujících šesti let se řeholníci usídlili v křesťanských částech Pyrenejského poloostrova, na Britských ostrovech a ve Svaté říši římské a Francii. Lze proto předpokládat, že provincie vznikly právě z uvedených oblastí.¹⁵⁴

Jambonité tedy měli v Itálii jako provincie Emilia-Romaňu, Lombardii, Benátsko a Umbrii,¹⁵⁵ toskánští augustiniáni si postavili své konventy v Ligurii a Latii, poustevníci z Brettina sídlili v Marce a v Umbrii, odkud se rozšířili do Romani a Benátska. Proto se už krátce po roce 1256 uváděly jako italské provincie Pisa (1259), Sienna (1260), Marka (1262), Romaňa (1267), Terra laboris (1270), Řím (1274), Lombardie (1275), Spoleto (1281) a Benátky (neboli Marka Treviso, 1287).¹⁵⁶

Generální kapitula v Sienně v roce 1295 nařídila, aby každá provincie každoročně posílala jeden zlatý bratru Jakubovi z Viterba, *magistru regens* při augustiniánských studiích v Paříži. Podle definitorů suma, kterou měl beneficiant přijmout, tvořila sedmáct zlatých, z čehož vyplývá, že v daném čase existovalo sedmáct provincií augustiniánů poustevníků.¹⁵⁷ K již devíti italským zmiňovaným přibyla jako další provincie Sicílie, k ní zajisté jako zaalpské ještě provincie říšská, francouzská,

¹⁵² Guitiérrez 1, s. 49.

¹⁵³ Klášter Santa Maria del Popolo původně patřil františkánům. Augustiniánům poustevníkům připadl až po jejich přestěhování se do Santa Maria di Ara Coeli. Zda ke stěhování františkánů došlo z nařízení papeže Alexandra IV. či z finančních důvodů, zůstává nejasné.

¹⁵⁴ Rano, s. 55.

¹⁵⁵ Na rozdíl od Rana uvádí Guitiérrez k roku 1252 pouze tři jambonitské provincie, a to Emilia-Romaňu, Lombardii a Benátsko. Guitiérrez 1, s. 50.

¹⁵⁶ Guitiérrez 1, s. 50.

¹⁵⁷ Rano uvádí provincií pouze šestnáct, a to Řím, Regno, Fermo, Anconu, Spoleto, Siennu, Pisu, Lombardii, Romaňolu, Treviso, Uhry, Svatou říši římskou, Francii, Anglii, Provence a Španělsko.

provensálská, španělská, katalánská a aragonská. Za sedmou provincií i přes určité pochybnosti bylo možné považovat Uhry.¹⁵⁸

V tomto období řád trvale nabýval na významu a šířil se a množil své kláštery na dalších místech. Proto kolem roku 1329 existovalo již dvacet čtyři provincií. K výše jmenovaným přibýly některé nové, v jiných případech došlo k reorganizaci uvnitř jednotlivých provincií a jejich rozdělení na menší celky. Důvodem k tomuto kroku mohl být velký nárůst počtu klášterů v dané oblasti a z toho vyplývající potřeba vizitátorovi či provinciálovi usnadnit a ulehčit správu pod něj spadajících konventů. Říšská provincie se v roce 1299, kdy v ní existovalo již na 80 klášterů,¹⁵⁹ rozdělila na bavorskou, jejíž součástí byly domy v Rakousích, v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Polsku, ve Štýrsku, v Korutanech a v Dalmácii,¹⁶⁰ sasko-durynskou, jež zahrnovala Franky, Prusko a Frísko, rýnsko-švábskou, která se rozprostírala na jih od Míšně po obou stranách Rýna až do švýcarských kantonů, a kolínskou, pod niž spadaly i konventy v Porýní, které byly založeny severně od Míšně a u ústí řeky do moře.¹⁶¹ Francouzská provincie se rozpadla na základě rozhodnutí generální kapituly z roku 1315¹⁶² a 1329¹⁶³ na Francii, Provence, Toulouse a Akvitánii, krátce i na Narbonne a Burgundsko. Podle aktů prvně jmenované kapituly založil toulouskou a akvitánskou provincií generál řádu Jakub de Orte, který vedl řád v letech 1308-1315. Jako další, snad ještě před rokem 1317, vznikla provincie Pulla, někdy také zvaná Svatá země či kyperská, která zahrnovala ostrovy východního Středomoří, zejména Krétu, Korfu, Kypr a Rhodos.¹⁶⁴ Řád augustiniánů poustevníků, jak je vidět, budoval své kláštery od střední Evropy po Egejské moře a Atlantský oceán.

¹⁵⁸ S tím však nesouhlasí G. Adriányi, moderní maďarský historik, který tvrdí, že uherská provincie vznikla teprve po roce 1308 a do té doby spadala pod říšskou provincií. Naproti tomu existuje několik argumentů, které jeho tvrzení vyvracejí. Lze mimo jiné uvést, že roce 1262 dal papež Urban IV. v bule *Religiosam vitam eligentibus* privilegia „svým milovaným synům, priorům a bratrům poustevníkům, kteří žijí podle Božích přikázání a pravidel sv. Augustina v uherském království“. V roce 1265 také vydal papež Klement IV. bulu ve prospěch augustiniánů a na úkor arcibiskupů a biskupů Svaté říše a českých zemí. Kdyby tedy uherské konventy tvořily součást říšské řádové provincie před rokem 1308, nebylo by snadné vysvětlit, proč v první bule není jmenován říšský provinciál a v druhé biskupové uherské říše. Pravdou ale zůstává, že generální kapituly v Perugii v roce 1303 se zúčastnil bratr Petrus z Uher jako definitor uherské augustiniánské provincie. Adriányi, G., *Die Augustiner-Eremiten in Ungarn*, in: Mayer, C. P., *Scientia Augustiniana. Studien über Augustinus, den Augustinismus und den Augustinerorden*, Würzburg 1975, s. 721.

¹⁵⁹ Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*, s. 39.

¹⁶⁰ „... ut Provincia Alamaniae ob amplitudinem ad finem anni 1299 ... in Quattuor Provincias debuerit dividi, nempe in Bavaricam complementem ipsam Bavariam cum parte Sueviae et Franconiae, Bohemiam, Austriam, Moraviam, Silesiam, Poloniam, Styriam, Carinthiam, Carniolam et Liburniam...“ Höggmair, s. 3.

¹⁶¹ Buben 3/2, s. 18.

¹⁶² Pod vedením generála Alexandra ze San Elpidio se roku 1315 konala kapitula v Padově.

¹⁶³ Kapitula se roku 1329 konala v Paříži pod vedením generála Viléma z Cremony.

¹⁶⁴ Guitiérrez 1, s. 51.

Co se týče počtu konventů, tak už dva roky po smrti kardinála Annibaldiho, tj. v roce 1278, čítal augustiniánský řád více než 200 klášterů, přičemž zhruba 88 z nich se nacházelo v Itálii, 43 v říšské provincii, 15 v anglické, 10 v provincii *Francia*, 9 ve španělské spolu se dvěma domy v Portugalsku a přibližně šesti až sedmi v Uhrách.¹⁶⁵ Na přelomu 13. a 14. století měli augustiniáni eremité již na 400 klášterů a jejich počet neustále vzrůstal, neboť v následujících 50 letech vzniklo dalších téměř 150 konventů.¹⁶⁶ Vzhledem k takto vysokému počtu založení lze předpokládat, že jejich domy stály nejen v nejvýznamnějších metropolích Evropy, ale i v řadě menších měst.

Protože se nedostává podkladů, nelze určit počet obyvatel jednotlivých konventů, a proto ani celkový počet členů řádu. Ani ve známých pramenech u autorů prvních staletí se nenachází žádná opora, je tedy možné počet řeholníků udávat pouze přibližně. Více konventuálů pravděpodobně žilo v kláštorech ve větších městech či v těch řeholních domech, k nimž byla přidružena studia, která rozmnožila obyvatele konventu o minimálně dva lektory.

Století 14. vedlo k určitému úpadku, neboť během morových epidemií zemřelo velké množství řeholníků, a aby se zaplnila uprázdněná místa v četných kláštorech, přijímaly se do řádu nedostatečně připravené osoby. Mezi rány, které do velké míry zasáhly do života v jednotlivých provinciích a různým způsobem ovlivnily jejich existenci a fungování, patřilo i papežské schizma. Rozkol v dosavadních pořádcích a otázka, který papež je ten „správný“, Bohem vyvolený a kterého tedy podpořit, uvrhla do života klášterů zmatek. Prostí řeholníci najednou nevěděli, ke komu se přiklonit, protože jejich povědomí o situaci a možnost rozhodování byly ještě ztíženy postojem a názorem vládnoucích vrstev. Proto často rezignovali na jakékoli pokusy, jak se se soudobým děním v rámci církevních nařízení vyrovnat, a začali postupně uvolňovat klášterní disciplínu a uvažovat nad smyslem složených slibů. Protože proč by měli dodržovat nějaká podobná ustanovení, když se svět stejně řítí do záhuby? Kvůli rozvolnění řeholní disciplíny a stále se šířícímu volání konventuálů po povolení soukromého vlastnictví vyčleňovali postupně generální převoři z pravomoci provinciálů ty domy, které chtěly zachovávat věrnou observanci, tj. žít striktně podle slov řehole a nařízení konstitucí, a podržovali je samotnému generálovi buďto přímo, nebo

¹⁶⁵ Podle van Luijka, Herrery a Torelliho bylo v Itálii 136 z celkových 220 klášterů. Van Luijk, B., *Agostiani*, in: *Dizionario degli Istituti di perfezione*, 1. tomo, Roma 1974, s. 331; Herrera, T. de, *Alphabetum augustinianum*, Madrid 1644, s. 243; Torelli, L., *Secoli agostiani*, 5. tomo, Bologna 1678, s. 52.

¹⁶⁶ Guitiérrez 1, s. 52n.

prostřednictvím ustanovené hlavy observantských klášterů.¹⁶⁷ Papež Evžen IV. se pokusil soustředit všechny vzniknuvší observantské skupiny do jedné kongregace pod vedením jediného správce. Proto vydal bulu *Laudabilem in Domino*, datovanou 18. prosince 1445, která vedla následujícího roku ke svolání generální kapituly do kláštera Santa Maria del Popolo v Římě, kde byl do čela observantů zvolen Remigio de Maceriis. Generál augustiniánského řádu Julián ze Salemu se změnami souhlasil a volbu potvrdil. Snaha o jisté inovace dosavadního stavu proběhla ještě v roce 1449 v konventu Panny Marie di Monte Specchio nedaleko Sienny, ale předpokládaných změn dosaženo nebylo.¹⁶⁸

Přibližně v roce 1476 se vytvořily dvě nové provincie – Abruzzi a portugalská. První z nich vznikla oddělením od apulejské provincie a do druhé spadly domy, které původně byly součástí španělské provincie. Sardinie se stala samostatnou provincií v roce 1512.¹⁶⁹

4. 2. Dějiny bavorské provincie do husitských válek

Ohromné rozšíření výstavby klášterů na východě, kterému se říšští augustiniáni poustevníci věnovali ve 14. století, bylo především zaměřeno na oblasti, které již od časů Karla Velikého byly označovány jako Bavorská východní marka. Řád se šířil z Bavorska dál do Rakous, Korutan a Štýrska, do Čech a na Moravu, do Slezska, Malopolska, Mazovska a litevského velkoknížectví, řeholníci se dokonce pokusili založit několik konventů i v Dalmácii.¹⁷⁰ V tomto století vzniklo velké množství klášterů, neboť augustiniáni poustevníci neměli oporu pouze v církvi, ale řadu založení zaštiťovala a sponzorovala i šlechta, která ovládala daná území, stavbu některých

¹⁶⁷ Znechucení řeholníků z uvolňující se disciplíny, z porušování „slavných slibů“ a celkového úpadku společného života vedlo k vyčleňování některých konventů, které se rozhodly přísně dodržovat veškerá nařízení a ustanovení. Mezi významnými kongregacemi je nutno uvést leccetskou, která od svého založení roku 1387 existovala až do spojení s toskánskou provincií v roce 1782. Saská kongregace, jejímž členem byl i Martin Luther, fungovala v letech 1419-1560. Neapolská kongregace sv. Jana z Carbonary, založená kolem roku 1428, přetrvala téměř do konce první poloviny 20. století. Španělská kongregace, která od svého vzniku v roce 1431 postupně zahrnula celou svoji provincii, přešla na začátku 16. století k hnutí observantů. Nejvýznamnější ze všech observantských kongregací byla lombardská kongregace, existující mezi lety 1436-1815, především pro svůj územní rozsah, proto, že v ní žili a působili významní řeholníci, a zajisté i proto, že podle údajů měla až 77 klášterů.

¹⁶⁸ Rano, s. 60n.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 61.

¹⁷⁰ Podobný rozmach a rozkvět zažil řád augustiniánů poustevníků v oblasti bavorské provincie ještě v 18. století.

konventů inicializovali i králové či císaři.¹⁷¹ K zakládání nových řeholních domů na východ od Rýna docházelo možná i proto, že se tak staly centry pro šíření křesťanství v dosud nekolonizovaných oblastech, v řadě případů se také staly centry vzdělanosti, protože augustiniáni při svých konventech zakládali školy a jejich absolventi nezřídka působili jako profesori teologie a filosofie na nově vznikajících středoevropských univerzitách.¹⁷² Řeholníci zároveň pomáhali zajišťovat duchovní správu v nově zakládaných městech.

Prvním provinciálem samostatné bavorské provincie byl jednohlasně zvolen Ulrich ze Straubinku.¹⁷³ Velmi zbožného a inteligentního muže¹⁷⁴ si oblíbila i tehdejší církevní a světská vrchnost - řezenský biskup Konrád IV., bavorští vévodové a hrabata z Leonsbergu. Po převzetí úřadu provinciála působil Ulrich nadále jako převor kláštera v Řezně¹⁷⁵ a z pravomoci své funkce se podílel na vzniku konventu augustiniánek eremitek v Niederviehbachu.¹⁷⁶ O duchovní život sester se starali dva řeholníci z Řezna, kteří žili ve vlastním domku vedle kláštera. Založení potvrdil papež Bonifác VIII. 13. října 1297.¹⁷⁷ Tady je vidět, že jednou z důležitých povinností prvních provinciálů bylo zakládání nových konventů a péče o jejich řádné fungování.

¹⁷¹ Jako jeden z mnoha příkladů postačí uvést založení pražského kláštera sv. Kateřiny na Novém Městě pražském, které roku 1355 inicializoval Karel IV., jemuž po boku stál Jan ze Středy, velký příznivce řádu augustiniánů poustevníků, a Mikuláš Teschel z Loun, jeden z nejvýznačnějších představitelů řádu ve středověkých Čechách vůbec. Seibt, F., *Karel IV.: Císař v Evropě (1346-1378)*, Praha 1999, s. 379.

¹⁷² Např. Mikuláš Teschel z Loun byl prvním profesorem teologie na pražské univerzitě. Faix, W., Mareš, K., *Kostel a klášter sv. Tomáše. Augustiniáni na Malé straně v Praze*, Praha 2003, s. 31.

¹⁷³ „*Eximius P. Ulricus Strubinger primus provinciae noviter instructatae Bavariae, Bohemiae, Austriae, Moraviae, Silesiae, Poloniae, Styriae, Carinthiae, Carniolae et Liburniae prior provincialis...*“ Kreybich, s. 20.

¹⁷⁴ „*Vir magnae prudentiae et virtutis.*“ Höggmair, s. 4.

¹⁷⁵ Podle tradice vznikl řezenský klášter z mnoha menších poustevn v okolí města. Krátce po vzniku tzv. Velké unie přesídlili poustevníci do Řezna a převzali kapli vystavěnou k počtě sv. Salvátora. V roce 1260 již byla postavena křížová kaple a krátce na to i malý konvent, který o sedm let později darovala městská rada augustiniánům poustevníkům spolu s bulou papeže Klementa IV., ve které konventuálům zaručoval ochranu a přízeň. Klášter vzkvétal a rychle se rozrůstal. Zároveň získával na významu, proto se v něm již v roce 1290 konala generální kapitula, na níž byly potvrzeny řádové konstituce. Na počátku 14. století získali řeholníci od řezenského biskupa Konráda právo kázat a zpovídat v jeho diecézi, stejná privilegia obdrželi i o zhruba 30 let později od arcibiskupa Jindřicha ze Salcburku. U kláštera existovala *studia generalia*, typ řádové vysoké školy, kde byli vychováváni noví přednášející teologie a filosofie. Podobně *studia generalia*, která vznikla při konventu v Praze a ve Vídni po roce 1306, výrazně ovlivnila rozvoj tamních univerzit. Hemmerle, *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, s. 76.

¹⁷⁶ Nápad založit ženský augustiniánský klášter podpořil hrabě Berengar z Leonsbergu, který komunitě nabídl jako sídlo svůj lovecký zámek v Niederviehbachu, který ležel na pravém břehu Isaru. „*Berngerus, comes de Leonberch, ad novam fundationem X sororum ordinis fratrum Eremitarum Sancti Augustini et duorum sacerdotum in Inferiori Viehpach, fructus hofmarchiae suae ibidem deputat.*“ Regesta Boica 4, s. 612.

¹⁷⁷ „*Bonifacius Papa VIII territorium in Inferiori Viehparch, hofmarchiam vulgariter nuncupatum, a Perngero, comite de Leonberg, sororibus ordinis Sancti Augustini donatum, confirmat. Apud Urbem veterem III. Idus Octobris, Pontif. anno III.*“ Tamtéž, s. 654. Kunzelmann uvádí založení niederviehbaského kláštera jako jeden z prvních počinů Ulricha jako provinciála nově vzniklé bavorské

Ještě před rokem 1315 si řezenští augustiniáni poustevníci vzali půjčku, která snad měla přispět k zakoupení bohoslužebných předmětů a zabezpečení řeholních domů, které nebyly dostatečně nadány svým fundátorem, pro rakouské kláštery, jmenovitě Vídeň,¹⁷⁸ Baden¹⁷⁹ a Marchegg,¹⁸⁰ ve výši téměř 1600 stříbrných marek. Dluh, který úroky nezanedbatelně vzrostl, zatížil nejen bavorskou provincii, ale celý řád. Proto v roce 1315 ustanovil generál řádu Alexandr ze St. Elpidio komisi, která měla projednat způsob splácení.¹⁸¹ Shodla se na tom, že všechny konventy bavorské provincie (vyjma Čech)¹⁸² budou každoročně posílat 200 stříbrných marek řezenskému převorovi, který se postará o zaplacení půjčky.¹⁸³

V červnu téhož roku se konala provinciální kapitula v Domažlicích, na níž byla dohoda komise schválena a která rozhodla o výši částky, kterou budou kláštery odevzdávat do společné pokladny na pokrytí dluhu. Původních 200 stříbrných marek představovalo pro některé konventy neúnosné finanční zatížení, proto byla nově přidělena ke splácení částka, jež korespondovala s prosperitou jednotlivých řeholních domů. Nadto musely hlavní zainteresované kláštery samy přispívat 100 markami.¹⁸⁴

provincie, ale vzhledem k tomu, že založení konventu potvrdil podle dokumentů papež Benedikt VIII. již roku 1297, předpokládala bych, že na vzniku domu augustiniánek eremitek se Ulrich podílel ještě ze své funkce řezenského převora.

¹⁷⁸ Zprávy o tom, kdy přesně byl vídeňský konvent založen, se nezachovaly, ale muselo k tomu dojít před rokem 1266, z něhož pochází první písemná zmínka o klášteře, podle níž byl řeholní dům poškozen během útoku českého krále Přemysla Otakara II. Řeholní dům za Werdertor byl obnoven a stal se centrem náboženského života. Přesto klášter čekaly těžké časy, neboť boje českého krále s Rudolfem Habsburským jej i nadále ohrožovaly. To mohlo být i jedním z důvodů, proč se vídeňský konvent uchýlil k půjčce. Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*, s. 41nn.

¹⁷⁹ Konvent v Badenu patří mezi nejstarší založení v Dolních Rakousech, jehož fundátory v roce 1285 byl Leutold z Chreusbachu s manželkou. Tamtéž, s. 40.

¹⁸⁰ Jako rok vzniku kláštera v Marcheggu se uvádí rok 1278, ačkoli spíše dle tradice, neboť neexistuje dostatečná pramenná základna, která by toto tvrzení podporovala. Proto není známo ani jméno jeho zakladatele. Tamtéž.

¹⁸¹ Komise sestávala z řezenského biskupa Mikuláše ze Stachovic, sasko-thürinského provinciála Jindřicha z Friemaru, bavorského provinciála Ulricha ze Straubinku, mnichovského převora Konráda z Tattendorfu (pozdější zpovědník císaře Ludvíka Bavorského), purkmistra a rady města Řezna. Hemmerle, J., *Zur geschichtlichen Bedeutung der Regensburger Augustiner*, in: *Verhandlungen des historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg* 101, Regensburg 1961 (dále jen Hemmerle, *Zur geschichtlichen*), s. 153.

¹⁸² Proč byly Čechy vyňaty z povinnosti splácet dluh není jasné. Rozhodně se nemohlo jednat o finanční důvody, protože jinak by se provinciální kapitula nekonala v roce 1315 v Domažlicích.

¹⁸³ Hemmerle, *Zur geschichtlichen*, s. 153.

¹⁸⁴ „*Noverint universi presencium inspektors, quod nos fratres Chunradus prior provincialis provincie Bawarie et Bohemie, Chunradus prior Monacensis, Karulus prior in Windesheim, Rimarus prior Ratisponensis, Chunradus lector Monacensis et et Heinricus conventualis Ratisponensis ordinis heremitarum S. Augustini, deputati et assumpti ab omnibus prioribus et discretis provincialis capituli in Tusta celebrati ad tractandum, imponendum et finaliter terminandum causam, que inter cives Ratisponensis ex una et fratres nostros de Austria vertebatur ex parte altera, ada taxandum quoque collectam, si causam ipsam conponi contigeret, qua cum finali et amicabile conposicione decisa summam ducentarum marcarum puri argenti Wiennensis ponderis pro debitis honorabilium virorum civium Ratisponensis predictorum eisdem annuatim in octavis resurreccionis dominice perslvendam inter*

Jednání ohledně řezenské půjčky, přinejmenším ve svých začátcích, bylo pravděpodobně jedním z posledních činů Ulricha ze Straubinku ve funkci provinciála, neboť na kapitule v Domažlicích snad vzhledem k vysokému věku složil svůj úřad.¹⁸⁵ V čele provincie ho nahradil Konrád Němec,¹⁸⁶ který úřadoval v době sporů mezi Ludvíkem Bavorským a Fridrichem Sličným¹⁸⁷ – jako moudrý muž však zachovával striktní neutralitu. Vzhledem ke stálým neshodám augustiniánů postevníků se světským klérem v první řadě kvůli poskytování duchovní péče, stanovil papež Jan XXII. roku 1317 pro provincii tři biskupy – biskupa salcburského, pražského a řezenského, kteří měli dohlížet na zachovávání práv a privilegií řádu. Nové uspořádání zajisté představovalo pomoc a úlevu v provinciálových povinnostech. Velké problémy způsobovalo i různé chápání chudoby u jednotlivých bratrů, protože někteří se k této otázce stavěli velice volně. Proto na provinciálovu žádost vydal generál řádu 12. prosince 1318 list, ve kterém řeholníky bavorské provincie vybídl k přísnému dodržování slibu chudoby.¹⁸⁸

Po Konrádu Němci se v seznamu provinciálů objevuje mezera. Není totiž příliš pravděpodobné, že by úřad zastával až do doby Mikuláše Teschela z Loun. Teorii potvrzuje i jméno provinciála Ondřeje, jemuž adresoval 27. srpna 1325 listinu papež Jan XXII.¹⁸⁹ Na jejím základě si lze dovodit, že Ondřej žil v pražském klášteře sv. Tomáše,

conventus subscriptos bona fide matura deliberacione prehabita et bona et fideli consciencia taxavimus in hunc modum: In qua taxatione conventus Wiennensis dabit annis singulis, usque ad complementum solucionis duorum milium marcarum et centum, quinquaginta marcas argenti cum dimidia, Pademensis XXX marcas cum dimidia, Marchek XX marcas cum dimidia, item Ratispona quadraginta marcas cum dimidia, Monacum XIII marcas minus fertone, item Semanhausen VII marcas cum dimidia, item Schöntal XX marcas cum dimidia, itm Nürnberch quatuor cum dimidia, item Windesheim duas marcas argenti, item Mindelheim unam marcam cum dimidia, item Memging unam marcam cum dimidia, item Volchenmarcht duas marcas cum fertona, Muta duas marcas cum fertone, item Laybacum duas marcas cum fertone. In cuius recognitionis et inposicionis testimonium manifestum voluimus litteras presentes sigillorum priorum provincialis, Monacensis et Ratisponensis robore communiri. “Monumenta Boica 53, č. 313.

¹⁸⁵ Rok na to zemřel v řezenském klášteře. Höggmair, s. 5.

¹⁸⁶ O délce jeho provincialátu nás zpravuje pouze krátká, nic neříkající zmínka: „*Anno 1315 Exim. P. Conradus Germanus in capitulo Tustae celebrato provincialis Bavariae, Bohemicae etc. electus, gubernavit provinciam 24 annis, obiit Ratisbonae.*“ Kreybich, s. 1150. Buben 3/2, s. 37. Více nás o Konrádovi zpravuje Rennhofer, který tvrdí, že pocházel z bavorského šlechtického rodu a předtím, než se stal provinciálem, prý působil jako zpovědník na dvoře Ludvíka Bavorského. Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*, s. 49.

¹⁸⁷ Po té, co se Ludvík Bavor stal poručníkem svých nezletilých synovců, rozšířil svůj vliv z Horního Bavorska na Dolní a dostal se tak do sporů s Fridrichem Habsburským, které vyvrcholily bitvou u Gammelsdorfu v roce 1313. Stav se opět vyhrotil spolu s třenicemi o říšský trůn. V roce 1316 již byla válka na spadnutí, ale nakonec z ní sešlo. Bobková, L., *Velké dějiny země Koruny české: 1310-1402*, 4. a svazek, Praha 2003, s. 43nn.

¹⁸⁸ Kunzelmann 3, s. 91.

¹⁸⁹ „*Johannes XXII. committit provinciali Bavariae publicationem quarundam suarum constitutionum.*“ Estéban, C., *Summarium Bullarum de rebus ordinis agentium etc.*, *Annalecta Augustiniana* 5 (1913-1914), s. 376.

kde působil jako převor. Snad proto, že čeští augustiniáni poustevníci stáli ve sporu Jana XXII. s Ludvíkem Bavorským na papežově straně,¹⁹⁰ prosadilo pontifikátu věrné vedení řádu do čela bavorské provincie právě Ondřeje, vůbec prvního provinciála z Čech. Jak dlouho vykonával svůj úřad nelze s jistotou určit, každopádně však ještě vedl provinciální kapitulu ve vídeňském klášteře v roce 1326.¹⁹¹

I jméno dalšího předpokládaného provinciála Karla Granera v seznamu chybí. Nachází se ale v obchodní listině z 21. března 1335, v níž byl uveden jako svědek na prvním místě, což může ukazovat na jeho úřad. Další důkaz jeho postavení představuje pečeť listiny.¹⁹²

Více světla do dějin bavorské provincie po zhruba patnácti letech, kdy nebyla jména čelních představitelů důvěryhodně zaznamenána, vneslo ustanovení Mikuláše Teschela z Loun¹⁹³ provinciálem. Rok jeho zvolení a doba jeho prvního působení v čele provincie zůstává sporná,¹⁹⁴ J. Hemmerle ale uvádí, že 13. ledna 1341 Teschel navštívil ve funkci provinciála pražského biskupa Jana IV. z Dražic, aby s ním projednal právní otázky týkající se řádu.¹⁹⁵ Avšak už 18. října 1343 byl na jeho místo na kapitule v Seemannhausenu zvolen Ulrich z Řezna. Ani on nesetřval v úřadě příliš dlouho, neboť

¹⁹⁰ Jan Lucemburský, dříve významný spojenec Ludvíka Bavorského v jeho sporu s Habsburky o trůn, se s Ludvíkem po bitvě u Mühldorfu nepohodl, protože císař zhatil jeho plány na zisk Braniborska a překážky vnesl i do jeho sňatkové politiky. Proto Jan zhruba rok po výše zmíněné bitvě uzavřel s Habsburky mír, a tak se spolu s českými zeměmi postavil na stranu papeže. Pro řád to znamenalo to, že styky českých řeholníků s bavorskými, kteří samozřejmě stáli za Ludvíkem, byly narušeny. Bobková, L., *Velké dějiny zemí Koruny české: 1310-1402*, 4. a svazek, Praha 2003, s. 95nn.

¹⁹¹ Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*, s. 51.

¹⁹² Monumenta Boica 53, č. 754.

¹⁹³ Mikuláš z Loun se narodil do rodiny přistěhovší se z Říše kolem roku 1300. Do řádu augustiniánů poustevníků vstoupil roku 1315. Není přesně doloženo, kde studoval, nasnadě je však pražské řádové studium u sv. Tomáše. Vzdělání s největší pravděpodobností dokončil na univerzitě v Paříži. V polovině 30. let 14. st. se angažoval v dlouho doutnajících sporech mezi českým nižším světským klérem a povětšinou říšskými žebravými mnichy, který vypukl kvůli výši příjmů z církevních úkonů. Obě strany nakonec hledaly řešení pomocí hrubého násilí. Vyrazily proti sobě s kyji, dlažebními kostkami, misály a kostelními svícny. Situace vedla ke smířčímu soudu, kdy jako soudci byli jmenováni převor pražského klášteře Jan Suchenfreund a oba lektori, Martin a Mikuláš. Teschelův význam prudce vzrůstal, proto nebylo zvláštní, že ho řeholníci zvolili do čela rozsáhlé provincie. Hemmerle, J., *Nikolaus von Laun*, in: von Schreiber, R., *Studien zur Geschichte der Karls-Universität zu Prag, Freilassing-Salzburg* (dále jen Hemmerle, *Nikolaus von Laun*), s. 95nn.

¹⁹⁴ Mikuláš z Loun, někdy také *Nicolaus de Luna*, *Nicolaus Teschel de Luna* či *Nicolaus a Praga*, zastával úřad provinciála v roce 1340 (není dostatečně doloženo), 1342, 1344-1353 a 1362-1363. Hemmerle, *Nikolaus von Laun*, s. 98. Podle Kreybicha, s. 1150: „*Anno 1340 Exim. P. Nicolaus de Luna vel Launy, Bohemus, provincialis Bavariae, Bohemiae etc. designatur; resignavit officio, et ad S. Thomam prosecutus est lecturam theologiae, donec in Universitate Doctor S. theologiae promoveretur.*“ Podle Utha (Uth, G., *Skic historyczno-biograficzny zakonu Augustjanskiego w Polsce*, Krakow 1930; dále jen Uth), s. 40: „*4. Mikolaj de Luna, Czech, prof. v Pradze, od roku 1340-1343.*“ Uth také považuje Mikuláše z Loun a Mikuláše Teschela za dvě odlišné osoby. Podobně Buben 3/2, s. 37.

¹⁹⁵ Hemmerle, *Nikolaus von Laun*, s. 111.

k 23. dubnu 1344 byl v listinách zmiňován jako provinciál opět Mikuláš.¹⁹⁶ Ještě téhož roku, 21. listopadu, pronesl v metropolitním kostele sv. Víta sváteční kázání u příležitosti vyznamenání pražského biskupa Arnošta z Pardubic *palliem* a povýšení Prahy na arcibiskupství.¹⁹⁷

Teschel se podílel na vzniku nových řádových domů, mimo jiné se v souvislosti se založením kláštera Rössel¹⁹⁸ věnoval misijní činnosti v Pobaltí. V roce 1346 zbavil papež Klement VI. Mikuláše úkolu budovat nové konventy ve východních oblastech, kterým ho nedlouho předtím pověřil, neboť pro něj přichystal zajímavější úkol. Nově poskytl jeho služby a podporu Karlu IV., který pojal úmysl založit v Praze univerzitu. Když Karel IV. obdržel od papeže 26. ledna 1347 zřizovací bulu, hleděl realizovat své plány co nejdříve. Posloužila mu v Praze umístěná řádová studia a především jejich vedoucí Mikuláš z Loun, který již v daném roce nosil titul magistra a měl vést promoce dalších vzdělaných mužů.¹⁹⁹

Kromě učení na univerzitě musel Teschel plnit i další povinnosti vyplývající z úřadu provinciála. Podnikal cesty po jednotlivých konventech provincie, účastnil se zasedání generálních řádových kapitul, které se konaly v roce 1345 v Paříži,²⁰⁰ v roce 1348 v Pavii, v roce 1351 v Basileji a v roce 1354 v Perugii. Vzhledem k velkému množství úkolů směl Mikuláš složit břímě provincialátu do jiných rukou. Úřad přesto krátce zastával ještě jednou, a to v roce 1362, když byl zvolen na provinciální kapitule ve Vídni.²⁰¹ Již následujícího roku byl ale papežem Urbanem V. povýšen na kastorijského titulárního biskupa a řezenského sufragána²⁰² a následujících osm let věnoval všechny své síly a schopnosti nové funkci. Velký význam měl především ve tříletém období (1365-1368) řezenské sedisvakance.²⁰³ Mikuláš z Loun zemřel 26. března 1371.²⁰⁴

¹⁹⁶ „... patre nostro fratre Nicolao de Luna, priore provinciali provincie Boemie et Bauarie,...“ Emler, J., *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Annorum 1333-1346*, 4. pars, Pragae 1892, č. 1394.

¹⁹⁷ Hemmerle, *Nikolaus von Laun*, s. 124.

¹⁹⁸ Mikuláš se v roce 1346 s podporou papeže Klementa VI. podílel na založení kláštera Rössel v Pobaltí. Konvent byl osídlen řeholníky z českých zemí, kteří se věnovali především misijní činnosti. Kunzelmann 3, s. 80nn.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 105.

²⁰⁰ Na pařížské generální kapitule nebyl poprvé do čela řádu zvolen Ital, ale řeholník ze Svaté říše římské – Tomáš ze Štrasburku. Buben 3/2, s. 24.

²⁰¹ Uth, s. 40.

²⁰² Wild, B., *Augustiner als Bischöfe im Dienste der Kirche*, Cor Unum 8 (1950), s. 20 a 56.

²⁰³ Kunzelmann 3, s. 97.

²⁰⁴ „Nicolaus, Castriensis episcopus, ex hac vita migravit anno millesimo tricentesimo septuagesimo primo, et in nostro templo Ratisponensi a dextro latere summi altaris humatus, haec habet in lapide:

V úřadě provinciála se s Mikulášem střídal již výše zmíněný Ulrich z Řezna, který, jak napovídá jeho přízvisko, působil především v Řezně a ve Vídni. Poprvé stál v čele provincie pouze šest měsíců, protože pravděpodobně postoupil na místo vyslance bavorského vévody.²⁰⁵ Podruhé vykonával úřad mezi lety 1354-1358.²⁰⁶ Jednou z nejdůležitějších událostí, která měla své kořeny v době jeho provincialátu, bylo oddělení česko-moravsko-polské provincie od bavorské. Generální převor Řehoř z Rimini již měl připravené jmenovací listiny pro předsedy následující provinciální kapituly, když ho sílící tlak českých bratří, podporovaných Karlem IV., donutil rozdělit rozsáhlou provincii. Generální kapitula o letnicích 1357 v Montpellier, která Ulricha potvrdila v úřadě, ho zároveň zplnomocnila k danému úkolu.²⁰⁷ Dne 7. prosince 1357 Řehoř z Rimini provinciálovi nařídil, aby následujícího roku na kapitule prohlásil provincii za rozdělenou.²⁰⁸ V roce 1358 se tedy konala již dvojí provinciální kapitula. Za provinciála bavorské provincie v novém slova smyslu byl zvolen Ludvík ze Schönthalu, jehož v úřadě potvrdil generál řádu 22. října. V čele české provincie stanul lektor Václav z Domažlic, jehož Řehoř z Rimini potvrdil ve funkci 17. listopadu, tedy krátce před svou smrtí.²⁰⁹ Česká provincie vzhledem k řadě administrativních i jiných obtíží, s nimiž byla její existence spojena, se z rozhodnutí padovské kapituly 28. srpna 1359 stala opět součástí své mateřské provincie.²¹⁰

Anno Domini 1371 in crastina annunciationis obiit Dominus Nicolaus, episcopus Castriensis, nec non suffraganeus Ratisponensis fratrum Eremitarum Ordinis Sancti Augustini. " Cit. dle Kunzelmann 3, s. 97.

²⁰⁵ „Anno 1343 Exim. P. Ulricus Ratisbonensis, provincialis Bavariae etc. destinatur; sed ille a duce Bavariae legatus institutus, provincialatum dimisit.“ Kreybich, s. 1151.

²⁰⁶ „Anno 1354 Exim. P. Ulricus Ratisbonensis, a legationis munere absolutus, altera vice provincialis Bavariae, Bohemiae etc. designatur.“ Kreybich, s. 1151.

²⁰⁷ Kunzelmann 3, s. 99. Cinke, V., *Organizace českých klášterů ve 13. a 14. století na podkladě provinčních, Československý časopis historický* 16 (1968), s. 438n.

²⁰⁸ „Propter preces et litteras multiplices, tam fratrum de Boemia quam etiam aliorum, provinciam Bavariae ex commissione nobis facta per difinitorium capituli generalis in duas duximus dividendas, prout in nostris litteris vicariatus dicte provincie futuri capituli, quas tibi cum presentibus destinamus, plenius et latius continetur; et ideo revocatis per nos alliis litteris domini summi penitentiarii duximus destinandas, jas ultimas perlegi in capitulo facias memorato, alias primas litteras vicariatus clausas et integras nostro vicario fideliter assignando, cum hoc: statim ut has nostras litteras recipies, per totam provinciam tuam, tam in Bavaria, Austria et Carintia, quam in Boemia, Polonia et Moravia, notam facies fratribus dictorum locorum divisionem provincie supradicte in futuro capitulo proximo provinciali celebrando nostris litteris publicandam, ut sic convenire valeant et statui provinciarum ipsarum providere iuxta consuetudinem et nostri Ordinis instituta. Volumus autem, ut usque ad aperturam et publicationem litterarum nostrarum in dicto capitulo faciendam, una integra provincia reputetur et per te provincialem unicum regatur, et etiam corrigatur, sicut temporibus retro actis...“ *De facultatibus rectoris ordinis eremitarum S. Augustini vacante generalatu ordinis*, *Analecta Augustiniana* 5 (1913-1914), s. 25n.

²⁰⁹ Kunzelmann 3, s. 101.

²¹⁰ „Addimus in litteris vicariatus provincie Bavariae clausulam sequentem. Et quia provincia vestra, que ex ceteris causis in capitulo Montipessulani preterito celebrato fuit, ex commissione venerabili viro bone memorie facta, divisa, nunc in Paduano capitulo propter defectus et disscensiones ac etiam propter paupertatem dictorum fratrum Bohemie et paucitatem personarum non potentium locis propriis et ordini

Ačkoli je otázka vzniku a zániku samostatné české provincie jistě zajímavá, z pramenů, které se mi podařilo získat, vyplývají pouze výše zmíněné informace. K rozdělení bavorské provincie mohl kromě přílišné rozsáhlosti oblasti, kterou zabírala a kterou muselo být pro jednoho člověka obtížné spravovat, vést i vzrůstající význam a emancipace českých zemí. K dělení došlo v době vlády Karla IV., který se zasloužil o založení pražského arcibiskupství a univerzity, což obě vedlo k vymanění se ze závislosti na mohučské arcidiecézi a italském a francouzském vysokém učení.²¹¹ Praha se tak stala rovnoprávným soupeřem západních měst na poli církevním i vzdělaneckém a přitahovala zahraniční učence. V roce 1355 byl Karel IV. korunován na císaře²¹² a posílil tak ještě více pozice českého království. Pro vznik samostatné české provincie je důležité i to, že Karel IV. patřil mezi velké dobrodince řádu augustiniánů poustevníků, na čemž měl nesporně zásluhy jeho pařížský učitel Pierre Roger de Rosieres, pozdější papež Klement VI. Císař po svém návratu z Itálie nechal založit klášter sv. Kateřiny pro augustiniánky poustevnice.²¹³ Je tedy možné, že osamostatnění české provincie podpořil nejen z mocenských důvodů, kvůli pozdvižení prestiže své vlastní osoby a města, které si zvolil za své sídelní, a kvůli zbavení se závislosti na říšských církevních institucích, ale i z jakési osobní náklonnosti k řádu, který žil přímo v podhradí.

K zániku české provincie kromě administrativních potíží mohly vést i další důvody. Na prvním místě lze uvažovat o finančních obtížích, protože rozdělení provincie vedlo i k rozdělení příjmů. Navíc do české provincie spadly kláštery v Čechách, na Moravě a v Polsku, tedy v mnoha případech konventy s nedlouhou tradicí, které byly založeny krátce před dělením, bez řádně vybudovaného zázemí, které se nemohly rovnat zavedeným „stoletým“ klášterům v Bavorsku. Tady lze namítnout, že pražský, domažlický, pivoňský, třebařovský řeholní dům a konvent Sv. Dobrotivá byly také založeny již ve 13. století a zároveň bohatě nadány králi a předními zemskými šlechtici, přesto je zřejmé, že s řezenským či mnichovským konventem se nemohly měřit.²¹⁴ Další

debita honestate et congrua respondere, est unita; ideo sub hac forma procedat noster vicarius in suo capitulo cum provincialibus provinciarum antea divisarum. Uterque provinciali in manibus nostri vicarii renunciabit officiis et dicet culpam suam, et dictorum provincialium renunciatione acceptata procedant ad electionem omnes communiter provincialis futuri, qui vocem habent, sicque de omnibus officialibus celebrabitur electio, sicut ante quam esset divisa fiebat secundum ordinis nostri instituta.“ *Litterae prioris generalis ordinis fratri Gregorii Ariminensis: IX. Pro divisione Provinciae Bavariae*, *Analecta Augustiniana* 5 (1913-1914), s. 28.

²¹¹ Seibt, F., *Karel IV.: Císař v Evropě (1346-1378)*, s. 180.

²¹² Tamtéž, s. 233.

²¹³ Buben 3/2, s. 99.

²¹⁴ Bližší informace k založení vybraných jednotlivých konventů jsou podávány v průběhu celé práce. Jako další zdroje informací ke stavu českých klášterů lze doporučit: Vlček, P., Sommer, P., Foltýn, D.,

důvod k tomu, proč česká provincie nepřežila více než jeden rok svojí existence, se může skrývat v nedostatku řeholníků, kteří by byli dostatečně kompetentní na to, aby obsadili všechny důležité správní úřady. Tomu ale do jisté míry odporuje fakt, že při pražském klášteře již několik let existovalo *studium generale*.²¹⁵ S největší pravděpodobností k zániku samostatné české provincie vedly v různé míře všechny výše zmíněné důvody, bez řádných dokladů ale lze jen spekulovat.²¹⁶

Řádový generál Řehoř z Rimini Ludvíka ze Schönthalu předurčil nejprve ke kariéře profesora teologie. Původně měl studovat Lombardského *Sentence* v Anglii, poté se ale přesunul na slavnou pařížskou univerzitu. Ludvík nakonec před vzděláváním upřednostnil úřad bavorského provinciála, který vykonával i po znovupřipojení české provincie. Během jeho funkčního období se území provincie rozrostlo. V roce 1362 se konala generální kapitula ve Vídni,²¹⁷ na níž Ludvík obdržel mimořádnou plnou moc. Mohl nyní do každého konventu dosadit nového převora pouze na základě vlastního rozhodnutí, jakémukoli bratrovi udělit hlasovací právo uplatnitelné na provinciálních kapitulách i klášterních shromážděních a vydávat nová ustanovení platná pro celý řád.²¹⁸ Zajisté šlo o nezbytné opatření, jež mělo zabránit rozpadu disciplíny řeholníků, který způsobovala „černá smrt“. Vlivem zhoubné nemoci, která se touto dobou šířila Evropou docházelo k poklesu klášterní poslušnosti, neboť mor nenapadal pouze obyčejné konventuály, ale zabíjel i převory a další vysoké řádové úředníky, což připravovalo konventy o svrchovanou moc a dohled a vnášelo chaos do jejich života.

V bavorské provincii podle zmínek vykonávali v těchto těžkých letech povolání lékaře dva augustináni poustevníci, oba z řezenského kláštera. Starší z nich, Jindřich z Řezna, vydal své zkušenosti a nabyté vědomosti ve spisu nazvaném *Lucianus*. Následně se jeho práce velice rychle rozšířila po území celé provincie. Jeho o něco

Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997; Buben, M. M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích: Žebravé řády*, 3. díl, 2. svazek, Praha 2007; ke klášterům celé bavorské provincie se vztahuje: Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die bayerische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, 3. Teil, Würzburg 1972.

²¹⁵ Pražské *studium generale* bylo podle dokladů založeno při klášteře sv. Tomáše v první polovině 14. století, snad nedlouho po vzniku vídeňského. Kadlec, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag*, s. 50.

²¹⁶ Důvody generála řádu, které vedly k opětovnému včlenění české provincie do bavorské, viz pozn. 210.

²¹⁷ Matyáš z Ascoli, významný teolog a generál řádu augustiniánů poustevníků tvrdil, že „... *illud haud dubium est, neque nobiliorem umquam neque copiosiore visum fuisse Viennae Augustinianum coetum provinciarum totius Europae florem, et tot annis agminis millium selectos duces. Omnia superabat Rudolphus archidux ille praesentia sua comitiorum ... gratis suis adesse, promptum animum demonstrare ... cui favore ut aliquantum reperetur, archidux ipse cum fratribus Friderico, Alberto et Leopoldo ejusque conjugis Catharina in participationem omnium bonorum operum decreto Patrum die decima Junii signato assumptus est.*“ Cit. dle Kunzelmann 3, s. 103n.

²¹⁸ *Antiquiores quae extant definitiones capitularum generalium ordinis: XXX. Capitulum generale Viennense anno 1362*, *Analecta Augustiniana* 4 (1911-1912), s. 427.

mladší současník, Arnold z Řezna, vynikal svými znalostmi medicíny a nakonec působil jako osobní lékař uherského krále Ludvíka I.²¹⁹

Po Ludvíkovi a Mikuláši Teschelovi z Loun zastával úřad provinciála Heřman Stein, původně převor norimberského kláštera a provinciální prokurátor.²²⁰ Ačkoli jeho působnost v čele provincie není dobře zdokumentována, několik zmínek se přece jen zachovalo. Na přelomu let 1364 a 1365 zrevidoval statuta bekyň v Schönthalu. Jako příznivec řádových dějin převezl dle vlastních slov z Mindelheimu²²¹ do Řezna několik papežských bul. Jednal přitom na základě nařízení generální kapituly z roku 1290, podle něhož mají být všechny pontifikální výnosy uloženy na jednom místě.²²²

Za Heřmanova provincialátu opět vzplanuly staré spory mezi světským klérem a mendikanty. Jedním z ohnisek nepokojů bylo Řezno, které se řídilo často obcházeným nařízením, že členové žebravých řádů nesmějí kázat a zpovídat. Světští kněží viděli v žebravých mniších konkurenci, která je připravovala o jejich příjmy plynoucí ze základních církevních úkonů.²²³ Proto papež Jan XXII., aby situaci uklidnil, pověřil několik biskupů, kteří měli dohlížet jako soudci a ochránci práv a privilegií augustiniánů poustevníků.²²⁴ Jeho rozhodnutí mělo kýžené následky, neboť nepokoje mezi světským klérem a žebravými řády načas utichly. Situace patrně nezůstala kliná dlouho, protože sváry nevypukaly tolik kvůli pravomocem, o něž se obě strany dělily, ale především kvůli penězům, které vykonávání bohoslužebných povinností přinášelo.

Ještě méně informací máme o Mikuláši z Domažlic, původně lektoru a vedoucím pražských studií, který byl zvolen do čela provincie v roce 1376.²²⁵ Vzhledem k tomu,

²¹⁹ Kunzelmann 3, s. 104.

²²⁰ „Anno 1363 Ven. P. Hermannus de Lapide, Norimbergensis; provincialis Bavariae, Bohemie etc. gubernavit utiliter provinciam per 7 annos, et concessit ad quietem.“ Kreybich, s. 1152. Proti tomu stojí Höggmair, s. 8: „... ab anno 1364 usque ad annum 1368 et amplius.“

²²¹ Klášter vznikl v roce 1263 a byl osazen vilemity, kteří přijali Augustinovu řeholi. V prvních letech své existence se musel potýkat s řadou problémů, které zahrnovaly především spory s farním klérem a finanční potíže. Hemmerle, *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, s. 47n.

²²² „... in omnibus provinciis ordinetur locus et arca, in qua papales litterae ad ipsam provinciam pertinentes conservarentur.“ *Antiquiores quae extant definitiones capitularum generalium ordinis: IV. Capitulum generale Ratispone in Alamannia*, *Analecta Augustiniana* 2 (1907-1908), s. 295.

²²³ Kunzelmann 3, s. 106.

²²⁴ 27. ledna 1366: „Johannes episcopus Olomucensis regalis capellae Boemiae comes et sacrae imperialis aulae cancellarius, iudex et conservator privilegiorum et iurium ordinis Heremitarum S. Augustini per Bavariae et Boemiae provinciam deputatus a Joanne Pragensis ecclesiae archiepiscopo legato sedis apostolicae, rectoribus parochialium ecclesiarum in civitate Ratisponensi – quia aliqui ex eis publice in scandalum populi praedicare praesumpserunt, fratres ordinis praefati et quoslibet fratres ordinum mendicantium audire confessiones et praedicare verbum Dei non valere de jure, et confessos absolvere non posse – injugit et mandat, ut publice in sermonibus proxima dominica die populo annuncient, se sufficienter informatos esse, quod dicti fratres audire confessiones et confitentes absolvere licite possint.“ *Regesta Boica* 9, s. 139.

²²⁵ Buben 3/2, s. 37.

že úřad vykonával až do litomyšlské kapituly v roce 1382, bývají mu přičítány zásluhy za založení augustiniánského kláštera ve Vratislavi.²²⁶ Dne 20. února 1390 jej papež Bonifác IX. povolal jako apoštolského kaplana do Říma, kde krátce na to Mikuláš zemřel.²²⁷

Ve většině seznamů provinciálů se objevuje další mezeřa. Podle některých pramenů bezprostředně po Heřmanovi nastoupil do úřadu provinciála magister Leonard z Korutan, známý teolog.²²⁸ Podle svého přízviska pocházel z korutanského Villachu, do řádu augustiniánů poustevníků ale vstoupil ve Völkermarktu.²²⁹ V roce 1358 ho generální převor Řehoř z Rimini poslal studovat do Paříže, kde získal doktorát z teologie.²³⁰

Brzy po svém návratu ze studií byl poprvé vybrán do čela provincie²³¹ a už krátce na to se z moci své funkce roku 1374 podílel na založení dolnoročovského kláštera.²³² V roce 1380 už nějakou dobu zastával Leonard roli společníka ravenského arcibiskupa kardinála Pilea, a snad proto, že působil jako věrný průvodce významných prelátů a knížat, udělil mu o tři roky později generál řádu důležitá správní privilegia.²³³ V prosinci téhož roku byl na pražské univerzitě členem komise, která upravovala statuta teologické fakulty.²³⁴

Leonard byl do čela provincie znovu zvolen na litomyšlské provinciální kapitule v roce 1382.²³⁵ Brněnská kapitula o dva roky později ho v jeho funkci potvrdila. Několik měsíců na to byl povolán na nově založenou vídeňskou teologickou fakultu, kde od jejích počátků hrál významnou roli, neboť patřil mezi sedm fundátorů této fakulty a v roce 1389 se podílel na vypracování jejích statut.²³⁶ Kvůli velkému množství

²²⁶ Höggmair pokládá za datum založení rok 1380. Höggmair, s. 8. Podle Kunzelmanna byl konvent založen už roku 1351 z iniciativy Mikuláše z Loun a za podpory Karla IV. Klášter byl vystaven pro dvanáct řeholníků a viditelně prosperoval. Kunzelmann 3, s. 55n.

²²⁷ Kreybich, s. 1153.

²²⁸ *Leonardus de Villaco* nebo také *Leonardus Carinthius* zastával úřad provinciála bavorské provincie třikrát – v letech 1370-1376, 1382-1385, 1387-1395. Buben 3/2, s. 37.

²²⁹ Klášter v korutanském Völkermarktu patřil původně vilemitům a byl založen v roce 1256, tedy krátce před vznikem tzv. Velké unie řádu augustiniánů poustevníků, jejíž součástí se vilemité stali. Rennhofer, *Die Augustner-Eremiten in Wien*, s. 40.

²³⁰ Kunzelmann 3, s. 108.

²³¹ „Anno 1370 Exim. P. Leonardus de Villaco, Carinthius, S. theologiae Doctor, provincialis Bavariae, Bohemiae etc. Acceptavit foundationem monasterii Roczoviensis.“ Kreybich, s. 1153.

²³² Tuto skutečnost potvrzuje i listina alexandrijského patriarchy a legáta papežské stolice z 18. září 1372, podle níž ho tento den navštívil bavorský provinciál magistr Leonard z Korutan spolu s většinou tamních převorů. Kunzelmann 3, s. 108.

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Kadlec, J., *Das Augustiner-Generelstudium zu Prag*, Augustiniana 17 (1967), s. 396.

²³⁵ „Anno 1382 Exim. P. Leonardus de Villaco iterum provincialis Bavariae, Bohemiae etc. per vitam exemplarem nomen suum aeterna memoria dignum effecit.“ Kreybich, s. 1153.

²³⁶ Miksch, F. L., *Der Augustinerorden und die Wiener Universität*, Augustiniana 16 (1966), s. 433.

povinností dovolil nově zvolený generál řádu Bartoloměj z Benátek Leonardovi složit úřad a do čela provincie byl v roce 1385 z vůle provinciální kapituly v Judenburgu postaven Albert z Řezna.²³⁷

Už v první polovině následujícího roku Bartoloměj z Benátek Alberta pověřil náročným úkolem – měl vyřešit problém s exkomunikací bratří, kteří obývali slezský klášter v Reichenbachu.²³⁸ K tomu mu dal i řadu zplnomocnění. Vzhledem k tomu, že se při plnění úkolu osvědčil, získal Albert v březnu 1387 od generála řádu povolení podílet se na založení a osazení několika konvetů a napomohl tak vzniku řeholních domů v Rattenbergu,²³⁹ Rijece²⁴⁰ a Olkuszi.²⁴¹ Po dvou letech v čele provincie se Albert z Řezna vrátil ve funkci převora zpět do domovského kláštera.²⁴² Proč složil prestižní úřad, když při plnění povinností s ním souvisejících měl viditelně úspěch a ani ho nečekal postup v církevní hierarchii na vyšší post, zůstává otázkou. Zda byl na vině jeho vysoký věk či nebyl-li znovu zvolen proto, že se o provincialát opět ucházel Leonard, nelze na základě mně dostupných pramenů a literatury s jistotou rozhodnout.

Následující provinciální kapitula se konala v roce 1387 v Badenu a v čele provincie opět stanul Leonard z Korutan, jemuž se úspěšně podařilo sloučit obě své funkce, tedy funkci vyučujícího na univerzitě ve Vídni a funkci čelního představitele rozsáhlé provincie, a plnit všechny s tím spojené úkoly. Řádový generál, aby Leonardovi ulehčil, mu dovolil v témže roce povolat do vídeňského konventu jednoho *lectora secundaria*.²⁴³ Na podzim roku 1389 se vydal Bartoloměj z Benátek na vizitační

²³⁷ Uth, s. 40.

²³⁸ 27. května 1386: „*Commissimus fr. Alberto de Ratisbona priori provinciali provinciae Bavariae, ut fratres conventus Richiback a vinculo quod incurrerunt celebrantes coram secularibus dicti oppidi Richiback, qui impetuose venientes ad dictum conventum et invititis fratribus quendam furem rapuerunt sententiam incurrerunt excommunicationis, et per hoc fratres celebrantes maculam irregularitatis, possit absolvere et cum eisdem super irregularitatis macula dispensere.*“ Codex latinus Monacensis, s. 279. Klášter v dolnoslezském Reichenbachu byl založen pravděpodobně v 1. polovině 14. století, neboť v jeho 2. polovině se již řeší problém s exkomunikací konventuálů. Řeholní dům postupně nabýval na významu, protože v roce 1423 se v něm i přes jeho nepříznivou polohu konala provinciální kapitula. Rovněž při něm byla zřízena *studia generalia*. Kunzelmann 3, s. 52n.

²³⁹ Na založení kláštera v tyrolském Rattenbergu se podílel Hans Kummerbrucker na Kundlu, správce města a jeden z vrchních vojenských představitelů Horního Bavorska. Nothegger, F., *Das Augustinerkloster zu Rattenberg*, Cor Unum 18 (1960), s. 95.

²⁴⁰ O rijeckém konventu se až do 15. století zachovala pouze zmínka o jeho založení v roce 1387 a o jeho osazení řeholníky z Völkermarktu, o němž rozhodl generál řádu Bartoloměj z Benátek. Gavigan, J., *Assistentia pro provincia Austriae*, Augustinianum 6 (1966), s. 266.

²⁴¹ „*Anno 1387 reverendissimus P. generalis iterato impertitur Alberto provinciali licentiam nova loca pro construendis monasteriis, inter quae fuit ... Ilcussiense in Polonia, erectionem hujus ultimi promovente rege Uladislao.*“ Höggmair, s. 9. Z dokladu je vidět, že na vzniku konventu se podílel i král Vladislav Jagellonský.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ 3. října 1387: „*Concessimus M. Leonardo provinciali Bavariae, ut in conventu Viennensi possit unum lectorem secundarium ponere.*“ Codex latinus Monacensis, s. 194.

cestu do Mnichova, kde mimo jiné hodlal zanechat papežské oznámení pro bavorskou provincii, v němž papež Urban VI. prezentoval své rozhodnutí na následující rok vyhlásit jubilejní rok. Generál řádu na jeho základě vydal řeholníkům povolení zúčastnit se významné církevní události a navštívit Věčné město. O podrobnosti ohledně cesty vybraných osob do Říma se měl postarat provinciál.²⁴⁴

Ve stejnou dobu také Bartoloměj z Benátek oznámil, že se nebude moci zúčastnit volby provinciála bavorské provincie, protože vzhledem k dalším povinnostem si nemůže dovolit čekat na zasedání. Nechtěl však ani přenechat potvrzení nového čelního představitele provincie svému vikáři. Proto 3. října 1389 potvrdil v úřadě Leonarda z Korutan a zbavil se tak nutnosti svolávat volební kapitulu. Podobně tomu bylo i následující rok. Až 18. října 1390 poslal generál řádu do bavorské provincie list, v němž vyjádřil přání, aby se příští provinciální kapitula konala o letnicích roku 1391 ve Würzburgu zároveň s generální kapitulou. Do čela provincie byl opět zvolen Leonard a přítomným generálem byl ihned ve funkci potvrzen. Krátce na to byl provinciál pověřen postarat se o to, aby domažlický konvent do šesti měsíců uhradil částku, kterou dlužil za pohřeb jednoho svého řeholníka v Římě, který zemřel při návštěvě města v jubilejním roce.²⁴⁵

Následující provinciální kapitula v roce 1392 (záznam o místě jejího konání se nedochoval) opět zvolila Leonarda do svého čela. Zhruba v tutéž dobu zbavil generál řádu bavorskou provincii povinnosti pořádat kapitulu v příštím roce,²⁴⁶ proto nová volba provinciála proběhla až o dva roky později. Na ní Leonard z Korutan složil svou funkci.²⁴⁷

Následkem toho, že v čele bavorské provincie po dlouhá léta stál učenec, byl velký rozvoj a podpora vzdělání, rovněž i rozšíření možností pro vědění chtivé augustiniány poustevníky. Mladí řeholníci cestovali za studiem teologie na věhlasné evropské univerzity a navštěvovali přednášky nejen v rámci domovské provincie v Praze, ve Vídni a v Řezně, ale vzdělávali se i v Paříži, v Canterbury, v Oxfordu, ve Florencii a v mnoha dalších městech.²⁴⁸ Na řádová *studia generalia* tak přicházeli často

²⁴⁴ Kunzelmann 3, s. 112.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 114.

²⁴⁶ 13. října 1392: „*Item, dispensat generalis de capitulo provinciali Bavariae pro anno sequenti non celebrando.*“ Codex latinus Monacensis, s. 143.

²⁴⁷ Kunzelmann 3, s. 115.

²⁴⁸ „*Mittebantur istis temporibus nostri religiosi studiorum causa passim Bononiam, Senas, Ariminum, Florentiam etc. in Italiam. Parisios in Galliam. Oxonium et Cantuariam in Angliam, praeter studia provincialia, uti erat Ratisbonense, Pragense et Viennense in provincia Bavariae, Coloniensi, Argentinense in Suevia, Erfordense et Magdeburgense in Saxonia etc.*“ Höggmair, s. 9.

učit zcestovalí muži, kteří studovali na místech, na nichž se utvářel nový pohled na svět, která se stala centry postupně vzkvétajících humanistických ideálů, ale zároveň i nově se rodících reformních myšlenek, a pomáhali tak bavorské provincii a především českým zemím nezůstávat pouze na okraji dobového dění.

Po Leonardovi vykonával úřad provinciála magistr Jan z Retče, opět učený muž.²⁴⁹ O jeho činnosti v roli hlavního představitele provincie toho není moc známo. V 1397 se účastnil zasedání generální kapituly v Mnichově a o rok později vizitoval polský klášter Wieluň.²⁵⁰ I doba konce jeho úřadu je nejistá.²⁵¹

Nový provinciál, pravděpodobně zvolený roku 1404, pocházel z urozeného rodu, neboť jeho otec Fridrich II. byl vévodou z Tecku a hrabětem z Breisgau a jeho matka Anna byla dcerou hraběte Ulricha z Telfensteinu. Celá rodina patřila mezi významné dobrodince augustiniánů poustevníků a řada jejích členů také do řádu vstoupila.²⁵² Stejně tak i Jiří z Tecku, kterého prameny označují za muže vzdělaného a ctnostného.²⁵³ Po té, co nějaký čas působil jako převor v mindelheimském klášteře, se dostal do čela bavorské provincie. Po dvou letech ale úřad složil a vrátil se zpět do Mindelheimu, kde i zemřel.²⁵⁴

Filip z Brna, jak napovídá jeho přízvisko, pocházel z Moravy a na místo provinciála byl zvolen v roce 1406, přičemž úřad zastával po dvě následující léta.²⁵⁵ Z doby jeho primátu se zachovala pouze jediná listina, ve které je přímo jmenován.

²⁴⁹ „*Exim. P. Joannes Retz, austriaticus, vir scientiis praestantissimus, magnum provinciae totium decus. Hic ante papiae lecturam sententiarum laudabiliter compleverat, deinde ob ingenii morumque excellentiam provincialis Bavariae... electus.*“ Kreybich vztahuje začátek provincialátu Jana z Retče k roku 1395, ne 1394. Kreybich, s. 67. Jan se narodil kolem roku 1360 v dolnorakouské Retči a svá studentská léta strávil v pražském klášteře, ale titul lektora získal až ve Vídni. Už kolem roku 1385 působil jako *magister regens* na vídeňské artistické fakultě. Krátce na to ho generál řádu Bartoloměj z Benátek poslal na studia do Boloně a Pavie, odkud se vrátil jako magistr. Zumkeller, A., *Der Wiener Theologieprofessor Johannes von Retz O. S. A. und seine Lehre von Urstand, Erbsünde, Gnade und Verdienst*, Augustiniana 21 (1971), s. 505nn.

²⁵⁰ Uth, s. 40. Klášter ve Wieluni vznikl v Malopolsku nedaleko slezských hranic ještě před založením Velké unie v roce 1217 a jeho fundátorem byl kníže Ladislav Plawz. Osadili jej vilemité, kteří se v roce 1256 připojili k řádu augustiniánů poustevníků. Uth, s. 65nn.

²⁵¹ Höggmair se domnívá, že byl provinciálem ještě kolem roku 1400 a i krátce po něm („*circa annum 1400 et ultra*“). Höggmair, s. 10. Naproti tomu je Janetschek přesvědčen o tom, že Jan z Retče byl do čela provincie zvolen i v roce 1400 a 1402 a vedoucí pozici tedy nutně zastával do roku 1403 či 1404. Janetschek C., *Das Augustiner-eremitenstift St. Thomas in Brünn*, Brünn 1898 (dále jen Janetschek, *Das Augustiner-Eremitenstift*), s. 42.

²⁵² Kunzelmann 3, s. 119.

²⁵³ „... *ob copiosam doctrinam, prudentiam et virtutum ornamenta...*“ Kreybich, s. 1154.

²⁵⁴ „*Qui tamen post biennale gubernium, priorum Mindelheimensem suscepit, ubi sancto fine quievit.*“ Tamtéž.

²⁵⁵ Höggmair, s. 10. Na rozdíl od něj Buben uvádí jako dobu provincialátu Filipa z Brna léta 1406-1410. Buben 3/2, s. 37.

Svojí pečeti totiž podpořil žádost konventuálů ze Schönthalu,²⁵⁶ aby se jejich nový převor vzdal každoročního nároku na sud vína, neboť tím klášter neúměrně zatěžoval.²⁵⁷ Zdá se tedy, že konvent měl patrně nějaké finanční potíže, když nebyl schopen poskytovat svému představenému předepsané množství vína. Zda tato situace vznikla z neúrody, není jasné. Důvodem k žádosti řeholníků mohla být i nechuť k nově dosazenému převorovi, který se mohl pokusit zvýšit dávky jím přijímané.

V roce 1410²⁵⁸ se do čela provincie postavil Petr z Mnichova, velmi vzdělaný muž, který na příkaz generála řádu studoval tři roky ve Florencii a poté v Boloni Písmo sv.²⁵⁹ Dva roky po svém nástupu do úřadu zastupoval jako svědek řeholníky ze schönthalského kláštera, kteří odmítali poskytovat řezenskému biskupovi 32 uherských zlatých jako *subsidium caritativum*.²⁶⁰ Toto je již druhé odmítnutí peněžní či materiální podpory, které vzešlo ze Schönthalu v rozmezí několika málo let. To by mohlo vést k potvrzení domněnky, že se konvent utápěl ve finančních potížích. Popř. to mohlo být důkazem nespokojenosti s náhlým navýšením poplatku. Na druhou stranu je možné, že rozhodnutí neposílat řezenskému biskupovi požadovanou částku představovalo součást širšího protestu a sporů se světským klérem, případně že mělo být demonstrací nezávislosti poustevníků sv. Augustina na episkopální moci. V témže roce se Petr

²⁵⁶ Schönthalský klášter patřil mezi ty konventy, které založili vilemité. Podle tradice k tomu došlo již v roce 1150, neexistují však žádné potvrzující dokumenty. Jisté však je, že již před rokem 1250 vilemité sídlili nedaleko dnešního Schönthalu na místě zvaném *collis lapidum*. Už v roce 1255 se začaly stavět nové řeholnické budovy na místě, kde stojí dnes. Bulou *Licet ecclesiae* se vilemité stali součástí řádu augustiniánů poustevníků. Úsilí obyvatel schönthalského a seemannhausenského kláštera vrátit se ke starému řádu zabránil provinciál Kvido Salanus spolu s řezenským biskupem Leem Thundorferem, kteří přiměli oba konventy bez váhání se podříditi papežskému nařízení. Hemmerle, *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, s. 82nn.

²⁵⁷ 14. července 1407: „*Noverint universi presentium inspectores hy, quorum interest aut intererit quomodolibet in futurum id noscere, quod nos fratres singuli et omnes illo tempore in nostro conventu Vallis Speciose presentialiter existentes videlicet. Frater Georgius de Castello suprior, frater Chunradus Steinsrewter, frater Nycolaus Geroldi, frater Rugerus Primissarius, frater Johannes et frater Stephanus de Swainkendorff, frater Johannes Snabel, frater Johannes Teinczzer, frater Georgius procurator et frater Stephanus de Kösting, omnes unanimiter supplicavimus priori, tunc existenti fratri Johanni Prayttenrewter, valde obnixe, quatenus conventu in subsidium et pro mala consuetudine in futurum abolenda carere vellet illa urna vini, quam aliquibus antecessoribus suis annuatim consuetus dare solebat, per quam sepe dictus conventus multum gravabatur... In cuius rei testimonium ad instantiam precumstrarum reverendus pater, frater Phillipus lector, prior provincialis provincie Wavarice pro maiori efficia omnium premissorum sigillum sui provincialatus officij presentibus appendit una cum sigillo nostriconsuetus.*“ Monumenta Boica 26, č. 285.

²⁵⁸ Vzhledem k nejistotě, která panuje ohledně délky provinciatu Filipa z Brna, uvádí různí autoři mírně se odlišující délku Petrova úřadování. Léta 1410-1418 zaznamenává Kreybich, s. 284. Naproti tomu se lehce odlišuje Höggmairův údaj: „... *jam ante annum 1411 in provinciale electus subditos suos ad virtutis normam usque ad annum 1418 sapientissime rexit.*“ Höggmair, s. 10.

²⁵⁹ „... *insignis SS. Litterarum interpret et lector...*“ Höggmair, s. 10.

²⁶⁰ „*Interposita fuit et est hec appellatio anno indictione pontificatu die mense hora et loco, quibus supra (28. 10. 1412) presentibus honorabilibus ac discretis viris fratre Petro lectore, provincialis provincie Bavarie Frisingensis dyocesis fratre Conrado lectore priore Nurembergensi Bambergensis dyocesis et fratre Hainrico priore Monacensi Frisingensis dyocesis...*“ Monumenta Boica 26, č. 304.

z Mnichova podílel na založení konventu v Ramsau.²⁶¹ V roce 1414 obnovil freisinkský biskup pro augustiniány poustevníky povolení kázat a zpovídat, které jim pravděpodobně odňal jako trest za jejich účast v neutuchajících nesvárech se světskými kněžími. V téže době propukl také spor mezi řeholníky uvnitř samotné provincie, o němž však bližší zmínky chybí.²⁶²

Významnou postavu v dějinách řádu zajisté představoval i následující bavorský provinciál Bertold Puchhauser z Řezna, jenž se narodil v roce 1365. Již o dvacet let později získal bakalářský titul na artistické fakultě vídeňské univerzity.²⁶³ Krátce po vstupu do řádu ho v roce 1388 Bartoloměj z Benátek vyslal na studia do Oxfordu, odkud se o rok později vrátil zpět do Vídně, kde se podílel na vědecké práci.²⁶⁴ Svá studia v Anglii ale dokončil a jako lektor přednášel na mnoha řádových školách.²⁶⁵ Na konci 90. let 14. století vykládal Lombardského *Sentence* v Boloni a v roce 1403 byl promován magistrem.²⁶⁶ Ani během své kazatelské a učitelské činnosti nezapomínal dbát na řád, k němuž příslušel. V roce 1412 se účastnil provinciální kapituly konané v Bavorsku.²⁶⁷ Bertold se také aktivně účastnil polemik, které panovaly kolem učení Jana Husa a radikálně odmítal jeho myšlenky.²⁶⁸ Po Puchhauserově boku stáli a kostnického koncilu²⁶⁹ se účastnili i další učenní kazatelé z řádu augustiniánů

²⁶¹ Fundátorem a donátorem kláštera se stal Jörg z Frauenbergu a konvent byl osazen řeholníky z Řezna. Hemmerle, *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, s. 73.

²⁶² Kunzelmann 3, s. 122.

²⁶³ Aschbach, J., *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhundert ihres Bestehens*, Wien 1865 (dále jen Aschbach), s. 114.

²⁶⁴ Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*, s. 105.

²⁶⁵ Höggmair, s. 11.

²⁶⁶ V roce 1404 již Bertold působil opět ve Vídni a věnoval se především přípravě svých přednášek k Janově Apokalypse, které později přednesl ve vídeňském klášteře a na tamní univerzitě. Téhož roku se stal členem *Collegia doctorum* a učil na univerzitě. O rok později byl již zmiňován jako děkan. Na konci roku 1406 na nějaký čas Vídeň opustil a pobýval v Praze, kde excerpoval spisy, které pojednávaly o Viklefově učení a jeho vyvracení. V roce 1410 stanul jako svědek v procesu s Jeronýmem Pražským před biskupským oficiálem ve Vídni. V březnu 1421 pronesl kázání k upálení husitského kazatele Ulricha Grünsledera. Znovu se proti tomuto učení obrátil v Řezně v dubnu 1423, když byl odsouzen míšeňský kněz Jindřich Ratgeb z Gothy. Velký význam mělo i jeho vystoupení na kostnickém koncilu, kde přednesl 25. července 1417 kázání, které nevolalo po sjednocení a jednotnosti církve, ale ostře se stavělo proti „bludnému“ učení a bylo zaměřeno na přívržence popraveného Husa. Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*, s. 106nn.; Aschbach, s. 114nn.

²⁶⁷ Aschbach, s. 441.

²⁶⁸ Jan Hus soustředil svoji kritiku především na církev, která podle jeho názoru byla pověřena Kristem, aby vedla křesťany a byla zodpovědná za jejich duše, a která jako pastýř a učitel věřících působila svými chybami a hříchy nejvíce zla. Když se seznámil s Viklefovými spisy, horlivě se jeho myšlenek zastával a šířil je dál. Z Husa učenice, filozofa a bohoslovce se postupně stal především kazatel. Ve svých kázáních útočil na nosné pilíře tehdejší církve – na její majetek a na zásadu bezvýhradné autority a poslušnosti. Kratochvíl, M. V., *Jan Hus*, Praha 1952, s. 17nn.; Kejř, J., *Jan Hus známý i neznámý. Resumé knihy, která nebude napsána*, Praha 2009, s. 49nn.

²⁶⁹ Jeho účast na koncilu potvrzuje pouze kázání pronesené 25. července 1417. Franzen, A., Müller, W., *Das Konzil von Konstanz. Beiträge zu seiner Geschichte und Theologie*, Freiburg 1964, s. 275.

poustevníků, mimo jiné především Adam Putzen z Owobachu a Augustin Smačky.²⁷⁰ K nejvýznamnějším Husovým odpůrcům však zajisté patřil Jan Zachariae,²⁷¹ který podle dokladů přemohl českého „kacíře“ v disputaci²⁷² a který si prý podle svého nesmiřitelného postoje k „bludnému“ učení a celému husitskému hnutí vysloužil přezdívku *Hussomastix*.²⁷³

Bertold si mezi augustinánskými poustevníky získal velkou úctu, proto nebylo divu, že na provinciální kapitule v Brucku na Leitě byl v roce 1418 zvolen provinciálem.²⁷⁴ Následujícího roku jej generál řádu Augustin z Říma pověřil vizitací vídeňského kláštera, jehož obyvatelé se neúspěšně pokusili o vytvoření reformní kongregace, jež by se podobala leccetské ve své přísnosti i fungování, a rovněž i navrácením řeholníků, kteří byli z konventu vyhnáni, protože nesouhlasili s myšlenkami a postupy reformátorů, a obnovou *studia generale*.²⁷⁵ Když Jan ze slezského Saganu založil konvent na ostrově Chiu, jmenoval jej generál řádu 1. prosince 1419 jeho převorem. Nestávaly se však jen podobně příjemné události, neboť norimberští konventuálové se postavili proti svému převorovi a fyzicky jej napadli. O důvodech, které je vedly k útoku na jimi zvoleného představeného, se prameny nezmiňují. Ale vzhledem k době, kdy atak proběhl, by se dalo uvažovat o spojitosti s šířením Husových a Viklefových myšlenek a vznikem husitského hnutí. Existovala možnost, že převor se na základě jejich ideálů pokusil reformovat zaběhnutý způsob života v klášteře a konventuálové se zaváděnými změnami nesouhlasili. Příčina ale mohla být i prozaičtější, neboť je možné, že řeholníci vypověděli poslušnost představenému, který

²⁷⁰ O Adamovi Putzenovi a Augustinovi Smačkym se zmiňuje Kreybich, s. 94, nikde jinde jsem o nich zmínky neobjevila.

²⁷¹ Odkud Jan Zachariae pocházel, zůstává otázkou – někteří badatelé se přiklání k tomu, že se narodil ve Švýcarsku (Kunzelmann 5, s. 45), avšak pro to, aby místo bylo určeno s jistotou, neexistují přesvědčivé důkazy. Řádně podložené ale je to, že vstoupil do řádu augustiniánů poustevníků v sasko-thürinském klášteře Eschwege a že studoval na oxfordské a boloňské univerzitě, kde získal titul magistra a později i doktora teologie. Dlouhá léta strávil jako řeholník v erfurtském konventu a usiloval o reformování upadající morálky řádu i církve a o návrat ke starým ideálům. Zumkeller, A., *Leben, Schriftum und Lehrrichtung des Erfurter Universitätsprofessors Johannes Zachariae O. S. A.*, *Analecta Augustiniana* 45 (1982), s. 16nn. Zumkellerův článek se podrobně zabývá i Janovým vztahem k učení Jana Viklefa a rozbořem jeho děl.

²⁷² „*Hic invictissimum et doctissimum Johannem Hus haereticum disputando superavit, ac immerso igni cremari fecit. Nemo etenim theologorum potuit eundem Johannem Hus convincere, nisi iste senex pater solus.*“ Schiphower, J., *Chronicon Archicomitum Oldenburgensium*, ed. Meibom, H., *Sriptores rerum Germanicarum* 2, Helmstedt 1688, s. 170.

²⁷³ „... *vocatus Hussomastix*...“ Kreybich, s. 96.

²⁷⁴ „*Anno 1418 Exim. P. Bertholdus Puechhauser, seu Ratisbonensis, praesidens capituli Prucknensis. Ipse provincialis Bavariae, Bohemiae etc. eligitur.*“ Kreybich, s. 1154.

²⁷⁵ Gutiérrez 2, s. 94.

je nepřiměřeně trestal za sebemenší provinění a i jinými způsoby zneužíval své moci. Augustin z Říma pověřil Bertolda uklidněním situace a potrestáním viníků.²⁷⁶

V létě roku 1420 se konala provinciální kapitula v Seemannhausenu²⁷⁷ a opět zvolila do svého čela Bertolda Puchhausera. Vzhledem k velikosti provincie obdržel provinciál plnou moc ke jmenování provinciálních vikářů, kteří mu měli v plnění povinností pomáhat. Generál ve svém očekávaném výnosu nařídil, aby se další kapitula konala až napřesrok. Ale kvůli přetrvávajícím nelehkým poměrům tehdejší doby byl donucen shromáždění znovu posunout. Kapitula se konala až v roce 1423 ve slezském Reichenbachu a potvrdila Bertolda v jeho funkci.²⁷⁸ Augustin z Říma jeho znovuzvolení schválil a zároveň mu propůjčil řadu privilegií, mimo jiné právo ustanovovat převory konventů ve své provincii. Rovněž stanovil datum následující provinciální kapituly na rok 1425.²⁷⁹ V říjnu byl v Ramsau v úřadě nakonec opět potvrzen Bertold z Řezna a své povinnosti nejvyššího představitele provincie měl vykonávat až do roku 1429.²⁸⁰ Kapitulní otcové však byli pověřeni ještě jedním důležitým úkolem – měli vyslechnout stížnosti korutanských konventuálů, kteří se ostře stavěli proti tomu, že museli provincii platit o čtvrtinu vyšší dávky než rakouské kláštery, a připravit smírné řešení celé záležitosti.²⁸¹

Nová provinciální kapitula byla připravována na rok 1427, ale protože se poměry v rámci provincie dosud nezlepšily, posunul generál řádu datum jejího konání. Místo ní proběhlo setkání v úzkém kruhu vrchních představitelů místních konventů, jehož závěry Augustin z Říma potvrdil. Zároveň 9. září 1427 jmenoval magistra Jana z Milána a Františka z Florencie vizitátory všech zaalpských provincií. Měli zachovat a upevnit spojení těchto oblastí s Římem a navštívit jednotlivé domy. Snad byli oba přítomni na jednáních mezi vídeňským konventem a bavorskou provincií, která se vracela k jednáním z roku 1424, kdy vídeňský klášter přijal reformu.²⁸²

²⁷⁶ Kunzelmann 3, s. 125.

²⁷⁷ O místě konání se vyjadřuje pouze Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*, s. 147.

²⁷⁸ Höggmair, s. 11.

²⁷⁹ Kunzelmann 3, s. 125nn.

²⁸⁰ „*Ramsavii in Bavaria reelectus commissam provinciam ultra annum 1429 prudentissime gubernavit.*“ Höggmair, s. 11.

²⁸¹ 1. července 1425: „*Commissimus patribus districtus Bavariae, ut in futuro provinciae suae capitulo audiant iura districtus Karinthiae, qui se in transacto capitulo indebite gravatum fuisse conqueritur ad solvendum plus quatra parte de collecta quam districtus Austriae, in qua diffinitione autcapitulo cum nemo districtus Austriae, interfuit. Volumus, ut hi patrum iura audiant et quod iustum videbitur diffiniant.*“ Codex latinus Monacensis, s. 169.

²⁸² „*Misimus ad Provinciam Bavariae et ad conventum Wiennensem literas insinuantem et declarantes quoniam capitulum generale confirmaverat pacta habita inter provinciam et ipsum conventum coram nostris visitoribus.*“ *De capitulis generalibus ordinis eremitarum S. Augustini ab anno 1425 ad annum*

V říjnu roku 1431 se kapitula konala v tyrolském Rattenbergu a Bertold Puchhauser na ní složil svůj úřad. Z vedoucích pozic řádu se však zcela nestáhl, protože již o čtyři roky později si ho generál Gerhard z Rimini vzal pod svoji zvláštní ochranu a jmenoval ho předsedou fürstenfeldské kapituly v roce 1437 a badenské v roce 1438.²⁸³ Následujícího roku zastával funkci definitora na generální kapitule v Perugii.²⁸⁴

4. 3. Postavení bavorské provincie v době husitských válek

Pro bavorskou provincii představovalo 14. století období velkého rozkvětu a rozmachu. Zakládaly se nové kláštery, v jejím čele stáli vzdělaní a schopní muži, kteří často zastávali významné funkce na nově vznikajících univerzitách a stáli po boku předních vládců tehdejší Evropy. Snad nejdelší období prosperity zažil řád augustiniánů poustevníků za vlády Karla IV., který patřil k jeho příznivcům a dobrodincům, neboť sám inicioval zakládání konventů a po dobu, po kterou stál na špičce mezi evropskými panovníky, zažívaly země pod jeho správou období relativního míru. Velký zlom nastal na počátku 15. století v Čechách, na Moravě a částečně také v Bavorsku po vystoupení Mistra Jana Husa a vypuknutí husitských válek. Duchovním otcem Husova učení byl Jan Viklef,²⁸⁵ jenž působil na oxfordské univerzitě. Na začátku roku 1381 odsoudila některé Viklefovy výroky komise dvanácti oxfordských profesorů teologie a boj proti jeho „bludnému“ učení mohl začít.²⁸⁶ Jako jedni z prvních se proti němu vyhranili angličtí augustiniáni poustevníci.

V Oxfordu studovali i další příslušníci řádu z různých provincií, kteří se tak mohli seznámit s Viklefovým učáním. Patřil mezi ně i již zmíněný Bertold Puchhauser

1439 celebratis: II. De generali capitulo in Monte Pessulano celebrato anno 1430, *Analecta Augustiniana* 6 (1915-1916), s. 337.

²⁸³ Na rozdíl od Höggmaira (Höggmair, s. 112) Tüchle tvrdí, že kapitula v roce 1437 se konala v Badenu a v roce 1438 v Korneuburku. Tüchle, H., *Zur Geschichte der bayerischen Provinz der Augustinereremiten im Jahrhundert vor der Reformation: Mitteilungen aus dem Kollektaneenbuch des P. Hieronymus Streitl*, in: Mayer, C. P., Eckermann, W., *Scientia Augustiniana. Studien über Augustinus, den Augustinismus und den Augustinerorden*, Würzburg 1975, s. 632.

²⁸⁴ Höggmair, s. 112.

²⁸⁵ Čornej, P., *Velké dějiny zemí Koruny české. 1402-1437*, 5. svazek, Praha 2000 (dále jen *Velké dějiny zemí Koruny české* 5), s. 98n.

²⁸⁶ Viklefova kritika světského panování papeže a kněží, hromadění církevního majetku a hrabivosti především žebravých mnišských řádů a jeho požadavek návratu k evangelické chudobě prvotní církve vyvolal u části anglické církve nevoli a vedl k tomu, že byl obviněn z kacířství. Skutečně proti němu však mohla církev zakročit až po smrti canterburského arcibiskupa Sudburyho, stoupence vévody Lancastera, jenž byl Viklefovým ochráncem, v roce 1381. Herold, V., *Pražská univerzita a Wyclif: Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení*, Praha 1985, s. 69n. Kantůrková, E., *Jan Hus: Příspěvek k národní identitě*, Praha 1991, s. 87n.

z Řezna, který na tamní univerzitu přišel v roce 1388, tedy v době, kdy Jan Viklef již nežil, ale jeho následovníci šířili nové ideje dál. V roce 1391 podnikl Bertold cestu do Prahy, která pravděpodobně s tímto problémem souvisela. Následujícího roku se vrátil do Oxfordu, aby se dále věnoval studiu Viklefovy práce. O tom, jak ho předložené otázky zaujaly, svědčí i to, že opustil svoji katedru, aby se přestěhoval do Prahy. Během pobytu, který spadl do let 1406-1410, se zabýval domnělým svědectvím oxfordské univerzity z 5. října 1406, které obhajovalo Viklefovy názory a jeho pravou víru, a blíže nedatovaným důkazem, který odmítal svědectví jako falzum.²⁸⁷ Tento spis, který do českých zemí přinesli dva studenti, předčítal Hus při svých kázáních jako důležitý důkaz Viklefovy pravověrnosti. Proto se nyní Bertold v rámci svého boje proti Angličanovu učení obracel přímo proti Janu Husovi, který Viklefovy „bludy“ šířil.²⁸⁸

Významným členem pražského konventu v této době byl i Heřman Schwab²⁸⁹ z Mindelheimu, který během celé Husovy kazatelské kariéry působil na univerzitě jako profesor teologie. Narodil se na začátku 60. let 14. století v Mindelheimu, kde i později vstoupil do augustiniánského řádu. Za studii odešel do Vídně a v roce 1393 se stal lektorem. Následně v Praze na *studiu generale* přednášel Lombardského *Sentence*, o devět let později tamtéž získal titul magistra.²⁹⁰ V jeho komentářích k Apokalypse, kterou přednášel na pražské univerzitě, lze již předpokládat útoky proti Viklefovu odlišnému učení. Přímě proti Husovi se obrátil v kázání předneseném na pražské teologické fakultě.²⁹¹ Také v následujících letech vystupoval jako zapřísáhlý Viklefův a Husův odpůrce, proto není divu, že patřil do komise, která roku 1410 měla z pověření arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hazmburka zkoumat „bludné“ spisy, jež byly nakonec odsouzeny a v arcibiskupském paláci spáleny. Heřman se zúčastnil i slavnostního odsouzení Viklefova učení v roce 1412. O rok později byl členem pražské synody, již král Václav IV. pověřil zprostředkováváním jednání mezi oběma spornými stranami. Při této příležitosti se Heřman obrátil proti Husovi a jeho přívržencům v polemickém kázání.²⁹²

²⁸⁷ Zumkeller, A., *Die Augustinereremiten in der Auseinandersetzung mit Wyclif und Hus, ihre Beteiligung an den Konzilien von Konstanz und Basel*, Analecta Augustiniana 28 (1965) (dále jen Zumkeller, Analecta Augustiniana 28), s. 9.

²⁸⁸ Zumkeller, *Manuskripte*, s. 92nn. Zumkeller zaznamenává polemické spisy a traktáty, které Puchhauser sepsal na obranu „pravé víry“ proti Husovu učení.

²⁸⁹ Vzhledem k možné čtenářské chybě také zvaný Eurab či Euvab.

²⁹⁰ Kadlec, J., *Das Augustiner-Generelstudium zu Prag*, Augustiniana 17 (1967), s. 399.

²⁹¹ Zumkeller, *Manuskripte*, s. 591.

²⁹² Zumkeller, Analecta Augustiniana 28, s. 12.

Rok 1413 představoval v Heřmanově životě velké změny. Na začátku září ho pisánský papež Jan XXIII. jmenoval titulárním biskupem v Nikopoli.²⁹³ Krátce na to vysvětil v pražském svatotomášském klášteře oltář k poctě Navštívení Panny Marie.²⁹⁴ Projevil se i jako velký příznivce vzdělání a pomohl tamnímu konventu obohatit už tak poměrně rozsáhlou knihovnu o další svazky.²⁹⁵ Snad pod tlakem dobových poměrů se nechal Heřman zlákat husitským vůdcem Čeňkem z Vartenberka, aby vysvětil několik kněží podobojí, jimž arcibiskup svěcení odepřel. V roce 1420 padl do rukou táboritů, kteří jej nedaleko Plzně hodili do řeky a tak utopili.²⁹⁶ Co vedlo Heřmana k tak zásadnímu obratu, že z radikálního odpůrce Husovy ideologie se stal tím, kdo začal světit „heretické kněze“ a postavil se tak vůči všem svým dosavadním ideálům? Skrývala se v tom snad jeho snaha zabránit krveprolití, podlehl snad slibům husitského předáka, že nedojde k žádným násilnostem, či rezignoval na veškeré pokusy stát si za svým přesvědčením, když viděl, jak husité ničí a rabují kláštery nejen jeho řádu? Lze se přiklonit k názoru, že Heřman uvěřil slibům Čeňka z Vartenberka a možná doufal, že se mu tímto způsobem podaří získat nějaký vliv, neboť v roce 1420 se zdá, že prohlédl a odmítl dále se podílet na svěcení kališnických kněží, jinak by neskončil takovou smrtí, jíž nakonec sešel.

V boji proti Viklefově a Husově učení se významně angažoval i Osvald Reinlein²⁹⁷ z norimberského konventu. Proslul také jako nositel reformního hnutí mezi říšskými augustiniány poustevníky, neboť v roce 1423 prosadil přeměnu ve vídeňském klášteře, kde se nakonec na několik let usadil ve funkci převora.²⁹⁸ Během svého zdejšího pobytu sepsal *Tractatus contra Hussitas pro cruce signatis in expeditione Alberti ducis Austriae anno 1426 conscriptus et sermonibus triginta uno recitatus*,²⁹⁹ který, jak samotný název napovídá, dokončil v roce 1426, tedy v době, kdy vévoda Albrecht V. Rakouský plánoval křížovou výpravu proti husitům. Traktát měl povzbudit všechny, kteří se ve znamení kříže vypravili proti Husovým přívržencům a všem nepřátelům křesťanů. Osvald své dílo rozdělil na 31 kázání, která přednesl

²⁹³ Wild, B., *Augustiner als Bischöfe im Dienste der Kirche*, Cor Unum 9 (1951), s. 24 a 83.

²⁹⁴ Kunzelmann 3, s. 137.

²⁹⁵ Kreybich, s. 93.

²⁹⁶ Bartoš, F. M., *M. Jakoubek ze Stříbra, spolubohovník husův a obnovitel kalicha*, in: Jihočeský sborník historický 12 (1939), s. 12n.

²⁹⁷ Také Reindel či Steinlein.

²⁹⁸ „*Ferrarie, die penultima Iulii 1423. Concessimus fratri Osvaldo priori conventus nostri de Wienna, provincie Bavarie, ut habita prius licentia apostolica possit acceptare locum quendam...*“ *De capitulo generali ordinis nostri anno 1419 Astae celebrato*, Analecta Augustiniana 6 (1915-1916), s. 260.

²⁹⁹ Traktát proti husitům sepsaný pro křížáky na výpravě vévody Albrechta Rakouského v roce 1426 a přednesený v 31 řečech. Zumkeller, *Manuskripte*, s. 340.

pravděpodobně ve vídeňském augustiniánském kostele. Krátce před rokem 1435 ho generál Gerhard z Rimini pověřil reformou norimberského konventu, kterou si vyžádala městská rada i samotní obyvatelé. Zdá se, že řeholníci vzhledem k bouřlivému dění v bavorské provincii, především v českých zemích, upouštěli od klášterních povinností a poslušnosti a svým jednáním vzbuzovali nelibost celého města. Za těchto podmínek, kdy se o nápravu zajímali sami norimberští měšťané a projevíli jí svou podporu, proběhla reforma bez jakýchkoli problémů a roku 1437 byl návrat ke starým pořádkům úspěšně dokončen.³⁰⁰

Neméně důležitým členem protihusovské strany byl i Simon z Brna,³⁰¹ jenž se velice intenzivně zabýval husitským a protihusitským písemnictvím. Zachovala se po něm celá sbírka spisů k tomuto tématu, která dokazovala jeho mimořádný zájem o velké náboženské spory jeho doby. Podle Simonova díla je zřejmé, že pokud se jednalo o otázky a problémy vystavěné Janem Husem a jeho následovníky, zaujímal na kazatelně i za učitelskou katedrou jasný a rozhodný postoj.³⁰²

Zatímco Husova kázání a díla vedla k polemice s augustiniány poustevníky, jeho smrt a radikalizace jeho přívrženců měly především pro oblast českých zemí tragické následky. Husovo upálení totiž místo toho, aby přineslo uklidnění, rozdmýchalo náboženské národní hnutí a vyvolalo hlasité protesty proti koncilu a jeho rozhodnutí. Vzniknuvší nepokoje se vyhrotily na konci července 1419, kdy zastánci nových církevních pořádků projevíli svou nespokojenost defenestrováním úředníků novoměstské radnice.³⁰³ Konflikt přerostl v regulérní válku, kterou ukončila až porážka husitů u Lipan a přijetí tzv. basilejských kompaktát v polovině 30. let 15. století.³⁰⁴ Husovi následovníci se ostře stavěli proti Římu věrným katolickým kněžím a řeholníkům, vyháněli je z jejich kostelů a klášterů, které potom rabovali a vypalovali.

Vzhledem k tomu, že augustiniáni poustevníci patřili mezi Husovy přední odpůrce, zaměřili husité svoji pozornost i na jejich konventy. Proto 20. a 30. léta 15. století představovala především pro řeholníky v českých zemích nelehké období. Jeden

³⁰⁰ Kunzelmann 3, s. 139.

³⁰¹ Simon z Brna dlouhá léta působil jako lektor v Brně a ve Vídni. Některé prameny jej chybně ztotožňují s bratrem Simonem z brněnského kláštera, který se v letech 1400 a 1401 zasazoval o opětovné prosazení povolení zpovídaní pro mendikantské řády. V roce 1419 jej generál řádu Augustin z Říma poslal na studia do Cambridge, kde napsal přinejmenším část sbírky protihusitských článků o jejich učení o eucharistii. O čtyři roky později již působil jako lektor v domovském brněnském konventu. Na počátku 40. let 15. století zastupoval u smírčího soudu ve Vratislavi augustiniány poustevníky v jejich sporu s premonstráty. Zemřel v roce 1448. Kunzelmann 3, s. 128n.

³⁰² Zumkeller, *Analecta Augustiniana* 28, s. 14.

³⁰³ Velké dějiny zemí Koruny české 5, s. 212.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 617n. a 632. Krchňák, A., *Čechové na basilejském sněmu*, Svitavy 1997, s. 190n. a 195n.

z prvních klášterů, který zaplatil za náboženské nepokoje, byl řeholní dům v Domažlicích.³⁰⁵ Již na počátku roku 1419 chtěli domažličtí občané konventuály donutit, aby přijali Husovo učení. Protože ale žádný z nich na to nepřistoupil, napadli zfanatizovaní lidé konvent, vyplenili a vypálili jej. Několik řaholníků zahynulo v plamenech, ti šťastnější, kterým se podařilo uprchnout, hledali útočiště buď v okolních lesích a za hranicemi českého království, nebo u svých příbuzných, popř. na nedalekém Herštejně. Avšak ani hrad je nezachránil před krutou smrtí, neboť jej husité zanedlouho dobyli.³⁰⁶ Dne 17. dubna 1420 zaútočily vzbouřené lidové masy na pražský klášter sv. Tomáše³⁰⁷ a vyplenily jej. Nedlouho na to obyvatelé vyhnaly a budovy konventu i kostel lehly popelem.³⁰⁸ Řeholníci se na spáleniště vrátili o patnáct let později a pokusili se obnovit a opravit svůj dům, byli však opět vypuzeni. Teprve v roce 1490 se mohli s konečnou platností pustit do oprav a opět se usídlit ve svém klášteře.³⁰⁹

Podobný osud potkal i dům sv. Kateřiny augustiniánek poustevnic na pražském Novém Městě, na jehož založení se roku 1355 podílel Karel IV. Na konci května 1420 vtrhly zfanatizované ženy do kláštera, vyloupily jej a vyhnaly jeptišky. Do konventu se

³⁰⁵ Klášter nechal založit král Přemysl Otakar II., vlastní fundaci však provedl až jeho syn Václav II. 12. června 1287. Konvent byl původně určen pouze pro dvanáct řeholníků, ale vzhledem k bohatému nadání byl s to uživit až šestnáct mužů. Postupně získával na významu, takže se v něm ve 14. století několikrát konala provinciální kapitula. Viz Buben 3/2, s. 64nn.

³⁰⁶ „*Haec intelligentes incolae civitatis Tustanae, homines quidem inferioris conditionis, animum conceperunt, ut et ipsi haereticis, late per Bohemiam sparsis dogmatibus adhaerescerent, ea ratione inducti, ut eandem praedandi, trucidandique libertatem nanciscerentur; proinde anno 1419 fato infausto evenit, ut orcus quieti hominum invidus furias atrocissimas emitteret ad captivandam civitatem regiam Tustensem, ita, ut florem prosperitatis decuteret, charitatem civium erga Patres Augustinianos infringeret, et gaudium sinceræ conversationis in odium summe exercandum permutaret. Inde factum, ut cives Tustani, omnis pietatis, honestitatis, et justitiae oblit, furore quasi infernati concitati, adversus familiam eremiticam infremeret;... volebant enim perfidi haereseos hussiticae imitatores, ut sacerdotes Augustiniani fidem Deo, et religioni orthodoxae jutatam excuterent, ut impiis Hussii doctrinis subscriberent, ut sacram eucharistiam sub utraque specie communicaret et thesauros ecclesiae, monasteriique extraderunt.*“ Kreybich, s. 970.

³⁰⁷ Pražský klášter sv. Tomáše byl založen v podhradí u starého kostela sv. Tomáše a kaple sv. Doroty, které spadaly pod správu břevnovského benediktinského opata. Zakládací listinu vydal král Václav II. 1. července 1285, následujícího roku se opat Křišťan vzdal práva na pozemky a nemovitosti nového konventu augustiniánů poustevníků. Více viz Buben 3/2, s. 54nn.

³⁰⁸ Codex Thomaeus, č. 141.

³⁰⁹ „*Postremo demum fere post 15 annos, sopito aliquantulum furore bellico, redierunt nonnulli patres Augustiniani ad ruinam sedis suae, ast denuo fugae se mandarunt, quia haeretici mortem illis minabantur. Dein fere usque ad annum 1490 tacent annales nostri de fatibus augustinianorum monasterii Thomaei et demum post annum 1490 videntur fratres habitare iterum ad S. Thomam et durabant restaurationem ruinae et quidem ex elemosinis oblatibus fidelium.*“ Cernowsky, F., *Conspectus historiae Monasteriorum ordinis Eremitarum S. Augustini in regno Bohemiae*, *Analecta Augustiniana* 3 (1909-1910), s. 209.

dostaly podkopáním jeho hradeb, přičemž na řadu z nich se zřítilo kamení a ony pod ním zůstaly pohřbeny. Přeživší vpustily dovnitř ostatní.³¹⁰

Dalším klášteřem, který husité zničili, byla Šopka u Mělníka.³¹¹ Rabující hordy napadly tamní obyvatele 18. března 1421 a konvent vypálily. Kdo neuprchl, zůstal pohřben v hořících troskách.³¹² Za oběť husitskému útoku v dubnu 1421 padl i řeholní dům v Litomyšli,³¹³ ale protože augustiniáni byli varováni děním a osudem dalších klášteřů a odešli s veškerým movitým majetkem, knihovnou a listinami zčásti do Brna, zčásti do Jevíčka, unikli smrti.³¹⁴ Zhruba o měsíc později vpadli domažliční husité do nedalekého pivoňského konventu, v němž, ještě než vypálili budovy, povraždili řadu jeho obyvatel. Přeživší se skryli v lesích, nebo hledali útočiště u příbuzných.³¹⁵ Žižkovu vojsku podlehl v roce 1421 i klášter Sv. Dobrotivá.³¹⁶ Část řeholníků se včas ukryla na Valdeku, kam s sebou vzala ostatky Sv. Benigny, archiv a řadu dalších cenností, neboť

³¹⁰ „Anno 1420 die 25. Maii, in Vigilia Ascensionis Domini, mulieres Taboritae, haeresis hussiticae sectatrices, fanaticissimae, templum et coenobium Catharinaeum, depraedata suppelectili et virginibus expulsis, aggrediebantur ac muros aedificiorum nefando labore suffodiebant ita, ut eorum frontes corruerent, et 27 earum lapidibus obrutae misere perirent. Hoc videntes ceterae earumque viri, qui etiam turrim eradicare sequenti die statuerant, quasi timore divinae ultionis perculsi, fugam arripuerunt...“ Anonym, *De monasterio ad S. Catharinam Neopragae*, *Analecta Augustiniana* 3 (1909-1910), s. 379.

³¹¹ Klášter v Šopce (Pšovce) založili bratři Smil z Cítova a Pavel z Luštěnic, když se po válečných výpravách vrátili domů. Fundaci učinili za spásu svých duší a nadání tvořil šopecký statek, přivoz přes Labe a mlýn na potoce Pšovka. Pražský biskup Jan III. z Dražic položil základní kámen a zároveň konsekoval chrám. Do konventu byli uvedeni řeholníci z Pivoně. Celé nadání kláštera potvrdil 20. července 1268 král Přemysl Otakar II. Více viz Buben 3/2, s. 50nn.

³¹² „Ad tempus disidarium Hussitarum prout aliis conventibus, etiam coenobio Schopkensi non pepercerunt atque causa erant magnarum calamitatum, quas conventus perpessus est. Hussitae die 18 Martii 1421 repente in conventum nostrum manu armata invaserunt nostrisque Patribus nihil suspicantibus, officiisque occupatis obrepserunt et plures eorum, qui ob debilitatem corporis aut senectutem fuga se salvare non potuerant, crudeliter occiderunt, atque eorum corpora una cum monasterio, igne subiecto, concremata sunt.“ Anonym, *De monasterio Schopkensi seu Melnicensi*, *Analecta Augustiniana* 3 (1909-1910), s. 328.

³¹³ S povolením generála řádu Tomáše ze Štrasburku, císaře Karla IV. a papeže Innocence VI. založil litomyšlský klášter Čeněk III. z Lipé mezi lety 1355 a 1356. Konvent byl osídlen z Brna a až do svého zániku udržoval se svým mateřským domem úzké styky. Více viz Buben 3/2, s. 85nn.

³¹⁴ Tamtéž, s. 86.

³¹⁵ „Similiter tempestas disturbance a Hussitis excitatarum non pepercerunt monasterio Pivonkano. Opifices civitates Tustensis, haeresi hussiticae adhaerentes, expugnata in contermino monte Herstein arce, armata manu, coenobium invaserunt die 17 Maii 1421, Augustinianos in eo deprehensos crudeliter peremerunt, aedificiaque conventus igne supposito in cinerem versa sunt. Religiosi, quos in vivis reliquerant, in viciniis silvis circumerrantes ibidemque refugium reperientes, prae timore fanaticorum Hussitarum prohibebantur, quominus ad rudera devastati monasterii redirent.“ Brand, B., *De monasterio Stockensi seu Pivonkano*, *Analecta Augustiniana* 3 (1909-1910), s. 309.

³¹⁶ Podle pověsti se před svátkem zvěstování Panny Marie roku 1262 měl zdát panu Oldřichu z Valdeka sen, v němž jej sv. Petr a Pavel vyzvali, aby je následoval. Jako by unášen větrem se z hradu dostal až na místo zvané Ostrov (potok se tu dělil na dvě ramena, která se později zase spojovala v jedno), kde mu Panna Marie vyjevila své přání, aby na tomto místě vystavěl klášter. Pan Oldřich se bez meškání vydal do Prahy, kde si od krále Přemysla Otakara II. i pražského biskupa Jana III. z Dražic vyžádal povolení ke stavbě. Již v létě roku 1263 byl kostel s klášteřem vysvěcen, zároveň byla vydána zakládací listina. Původně konvent osídlili řeholníci ze Seemannhausenu či z Pivoně, tedy vilemité, kteří brzy přijali řeholi sv. Augustina. Klášter byl přejmenován po té, co do něj byly 23. května 1327 z pražského domu přeneseny ostatky sv. Benigny. Viz Buben 3/2, s. 44nn.

nechtěli nechat padnout pro jejich klášter důležité předměty do rukou „kacířů“. Ostatní, kteří zůstali v konventu a doufali, že apelem na vůdcovu moudrost a milosrdenství svůj domov zachrání, byli bez milosti pobiti. Následujícího roku při obléhání Karlštejna budovy zpustošili a vypálili Pražané, v květnu 1425 totální zkázu dokončili „sirotci“.³¹⁷

Klášter v Bělé pod Bezdězem³¹⁸ padl za oběť husitskému útoku na podzim roku 1421, kdy na něj zaútočila vojska táhnoucí od Prahy. Všichni jeho obyvatelé byli s největší pravděpodobností povražděni a budovy konventu i kostela byly spáleny na popel.³¹⁹ Jako poslední z českých augustiniánských klášterů byl napaden konvent v Ročově,³²⁰ podle tradice se tak stalo při tažení Žižkových vojsk z Klatov do Žatce v roce 1424.³²¹

Podobnému osudu se nevyhly ani moravské řeholní domy. Jako první byl napaden konvent v Osvětimanech.³²² Jeho krátkou existenci ukončilo tažení táboritů pod vedením zběhlého kazatele Bedřicha ze Strážnice v roce 1421, které donutilo jeho obyvatele uchýlit se do Brna.³²³ O rok později následovalo zničení třebařovského konventu Koruny P. Marie,³²⁴ jehož konventuálové, kteří nestihli uprchnout do Jevíčka či Brna, byli pobiti a klášter lehl popelem.³²⁵ Dům v Moravském Krumlově³²⁶ opustili

³¹⁷ Tamtéž, s. 46.

³¹⁸ Klášter v Bělé pod Bezdězem byl založen Hynkem Berkou z Dubé v roce 1345. Zanedlouho byl nadán statky a platy a již o pět let později se v něm usídlili jeho první obyvatelé. Tamtéž, s. 68nn.

³¹⁹ „*Egressus est tandem ex urbe pragensi, et per totum Bohemiae regnum effusus, civitates catholicas expugnavit, atque homines, fidei orthodoxam profitentes, praesertim sacerdotes et religiosos crudeliter interemerunt donec anno 1421, die 18. Octobris, turmae hussiticae civitatem Bielsensem ejusque castrum armis insultando, devincerent;... postea ad coenobium nostrum accelerantes, in Patres Augustinianos pari caede cruenta desaevierunt; atque pro complemento sui haeretici furoris, claustrum cum ecclesia, post factam depredationem, ignibus funditus everterunt. Rursus, anno 1426, Johannes Bohacz, cum hussitis Taboritis, eandem civitatem Bielsensem occupavit, qui cunctos puberes sexus virilis interfecit, officiales autem, et majores civitatis pedibus suspendi iussit, num etiam virum Augustinianum deprehendit superstitem, ignoro.*“ Kreybich, s. 987n.

³²⁰ Ročovský klášter nechal založit Albrecht st. Kolovrat po svém návratu z cesty do Itálie, jíž se účastnil po boku Karla IV. v roce 1355. Podle pověsti se jemu i jeho ženě zdál sen, v němž jim P. Marie zjevila, že nedaleko ročovské tvrze najdou místo ohraničené zlatou nití (podle jiného podání místo pokryté sněhem, ač bylo léto) a zde že má být konvent založen. S fundací souhlasil Karel IV. i avignonský papež Řehoř XI. a po vymezení povinností pro řeholníky se mohl v roce 1374 začít klášter stavět. Viz Buben 3/2, s. 90nn.

³²¹ Tamtéž, s. 93.

³²² Osvětimanský konvent nechal založit moravský markrabě Jan Jindřich na místě bývalého velkomoravského hradiště u kaple sv. Klementa, již podle tradice založil sv. Metoděj, v roce 1356. Když o dva roky později donaci potvrdil olomoucký biskup Jan VIII. Očko z Vlašimi, usídlila se zde řeholnická komunita, jejíž představený měl titul probošta. Tamtéž, s. 86n.

³²³ Janetschek, *Das Augustiner-eremitenstift*, s. 58.

³²⁴ Klášter v Třebařově je nejstarším založením augustiniánů poustevníků na Moravě. Nechal jej postavit Boreš z Risenburgu už v roce 1267, zároveň mu poskytl rozsáhlé pozemky a řadu vesnic a řeholníkům dal právo soudit těžké zločiny jejich poddaných. Viz Buben 3/2, s. 52nn.

³²⁵ Kunzelmann 3, s. 164.

³²⁶ Konvent založil a bohatým nadáním opatřil Čeněk III. z Lipé v polovině 50. let 14. století. Osazen byl z brněnského kláštera sv. Tomáše. Viz Buben 3/2, s. 85n.

augustiniáni poustevníci ve strachu z husitů v roce 1422 či 1423 a uchýlili se do mateřského brněnského kláštera.³²⁷ Konvent v Jevíčku,³²⁸ v němž v roce 1421 hledali spásu řeholníci z Litomyšle i se svým movitým majetkem, napadla husitská vojska v roce 1423 a jeho obyvatelé se museli utéci do Brna. Co z kláštera zůstalo, nechal o šest let později spálit Havel Drastil z Kojetína při ústupu před Albertem ze Sternbergu. Město znovu obsadily oddíly táboritů Prokopa Holého v roce 1431.³²⁹ Brněnskému konventu sv. Tomáše³³⁰ se přímý útok husitů dlouho vyhýbal, a proto v něm našlo útočiště velké množství plenění přeživších řeholníků ze zbylých moravských klášterů. Ačkoli stál za hradbami a byl chráněn pouze náspem, sousedství mocného města jej ochránilo před jistou zkázou. Když Brno v květnu 1428 oblehla část husitských vojsk, obrátili je brněnští měšťané s pomocí markraběte Albrechta na ústup. Řeholní dům vzhledem ke své poloze s velkou pravděpodobností utrpěl značné škody.³³¹

Husité překročili na podzim 1427 i bavorské hranice, napadli klášter v Schönthalu a ukončili tak jeho rozkvět. Vyplenili a vypálili jej. Protože však rabující vojsko brzy odtáhlo, podařilo se řeholníkům část hořící budovy uhasit a zachránit. O pomoc při obnovování poničeného domu požádali vévodu i své příznivce.³³² Následujícího roku konvent znovu čelil útoku českých „kacířů“ a jeho hradby opět lehly popelem. Pod vedením energetického opata Konráda z Murachu byl schönthalský klášter postupně renovován a na základě předchozích zkušeností obklopen pevnými hradbami.³³³

Konvent v Kulmbachu³³⁴ utrpěl nejen těžké škody, ale dalo by se říci, že husitský útok se stal počátkem jeho úpadku. V roce 1430 husité vrthli do Bavorska a dostali se až k Mohanu. Při své cestě napadli a vypálili město i klášter, pro oblast však bylo štěstím,

³²⁷ Tamtéž, s. 86.

³²⁸ Podle Bartoloměje z Hlahol byl klášter v Jevíčku založen poznaňským biskupem Filipem z Pernštejna již v roce 1172. Přesnější doba založení a jméno zakladatele zůstávají neznámé, je však pravděpodobné, že za vznikem jevíčského domu stál moravský markrabě Jan Jindřich. Tamtéž, s. 87nn.

³²⁹ Pešina z Čechorodu, T., *Mars Moravicus sive bella horrida et cruenta, seditiones, tumultus, proelia, turbae*, Praha 1677, s. 539 a 564.

³³⁰ Zakládací listinu pro klášter vydal moravský markrabě Jan Jindřich v roce 1356, ačkoli augustiniáni poustevníci již několik let v Brně působili. Konvent kromě bohatého nadání obdržel i stejná privilegia jako minorité a dominikáni. Viz Buben 3/2, s. 71nn.

³³¹ Kunzelmann 3, s. 175. O zničení konventu i kostela hovoří pouze klášterní prameny, jiné zdroje se o osudu augustiniánského domu nezmiňují. Janetschek, C., *Die ehemaligen Augustiner-Eremitenklöster Mariakron bei Budigsdorf, S. Bartholomaei in Mährische-Kromau und die Propstei S. Clementis bei Osvetiman*, Brno 1888, s. 9.

³³² Monumenta Boica 26, č. 355.

³³³ Tamtéž, č. 285.

³³⁴ Klášter v Kulmbachu byl založen purkrabím Janem II. z Norimberka v roce 1340. Souhlas ke stavbě vydal biskup Fridrich z Bamberka o devět let později. Mezi velké příznivce konventu kromě norimberského purkrabího a jeho rodiny patřila i manželka Fridricha V. Hohenzollerna, která kulmbašskému domu prokázala četná dobrodiní. Viz Hemmerle, *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, s. 33.

že útočníci se dlouho nezdrželi a brzy odtáhli. O tři roky později utrpěla česká vojska u Hiltersriedu nedaleko Schöthalu svoji první porážku na bavorském území, a tak byla ze země s konečnou platností vypuzena.³³⁵ Teprve po bitvě u Lipan se přistoupilo k obnově a znovuosídlení zničeného konventu.³³⁶

Nejenže husité způsobili klášterům augustiniánů poustevníků velké materiální škody, nejenže mnohé z nich zcela zničili a srovnali se zemí, ale rozvrátili i morálku jejich obyvatel. Léta pronásledování a nejistoty jistě musela mít nepříznivý dopad na řádový život. Řeholníci byli nuceni ukrývat se v lesích nebo hledat útočiště u svých rodin. Stávalo se, že augustiniáni ze strachu opustili svůj klášter, aniž by byli přímo ohroženi útokem, či že bez dovolení odkládali řeholní šat. Čelní řádoví představitelé, mimo jiné i generál řádu Augustin z Říma, pro tyto uprchlíky hledali pomoc a hleděli je získat zpět do svého společenství. Proto Augustin z Říma dovolil vídeňskému převorovi v roce 1423 přijmout odpadlíky do svého kláštera. V souvislosti s tím mohla o dva roky později vzniknout i generální nařízení, na jejichž základě směli převorové z bavorské provincie vzít do svého domu spolubratry roztroušené po okolí. Podobně bylo dovoleno pražskému představenému kláštera sv. Tomáše Václavu Chocholovi opustit Čechy, které byly zcela zpustošené, a uchýlit se na Moravu. V roce 1426 byl z rozhodnutí Augustina z Říma přesunut do kláštera Sv. Benigny následující pražský převor Prokop. Někteří z vyhnaných augustiniánů poustevníků hledali obživu tím, že převzali fary. Například bratr Blažej z Radnic³³⁷ požádal o beneficium papeže Martina V., jenž jeho žádosti vyhověl, neboť Blažej řadu let působil jako misionář především na dalmátském pobřeží a v blízkosti tureckých hranic a zasloužil si odměnu za práci, která vedla k pozdvihnutí prestiže celého řádu.³³⁸

³³⁵ „Id a. 1430 die 7 Febr. ab Hussitis una cum oppido direptum ac flammis traditur,...“ Ussermann, A., *Germania sacra: Episcopatus Bambergensis sub metropoli Moguntina chronologice ac diplomatie illustratus. Opus posthumum*, 3. pars, St. Blasien 1801, s. 423. Naproti tomu dle Kunzelmana byl klášter s městem zničen ve čtvrtek po Hromnicích, tedy 3. února. Kunzelmann 3, s. 195.

³³⁶ Hemmerle, *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, s. 83.

³³⁷ Psán jako fr. Blasius de Radnitz (nebo také Radiviz, Padnitz).

³³⁸ Kunzelmann 3, s. 176n.

3. 4. Dějiny bavorské provincie do vystoupení Martina Luthera

Následovníkem Bertolda Puchhausera z Řezna byl na podzim roku 1431 zvolen na provincální kapitule v tyrolském Rattenbergu³³⁹ Jiří ze Schönthalu.³⁴⁰ Bavorská provincie tehdy zahrnovala třináct klášterů v Bavorsku, osm v Čechách, pět v Rakousech, šest na Moravě, šest ve Slezsku, osm ve Štýrsku a Korutanech, pět v Polsku, 3 v Mazovsku a tři na Rusi,³⁴¹ přičemž konventy v oblastech, kde se šířilo hustiské hnutí, byly zdevastovány a neobyvatelné. Už následujícího roku ho generál řádu Gerhard z Rimini jmenoval generálním vikářem pro uherské království a dal mu plnou moc vrátit hlasovací právo spolubratrům, kterým bylo pro nějaký jejich přečin odňato.³⁴²

V březnu roku 1432 se účastnil jednání basilejského koncilu jako vůbec první augustinián poustevník. Na začátku druhé dekády dubna se stal členem *deputatio reformatorii*.³⁴³ Ale již o tři týdny později žádal o dovolení koncil opustit a v krátkosti se setkat s nejvyšším řádovým představeným. Jeho žádosti nebylo vyhověno, neboť na něj čekal zvláštní úkol. Měl se stát hlavním prostředníkem v dlouhotrvající bavorské bratrské válce. Neboť v Bavorsku, které bylo od roku 1392 rozděleno na tři vévodství, se vévoda Ludvík VII. z Bavorska-Ingolstadtu už od počátku své vlády domáhal území, které ovládal vévoda Jindřich IV. z Bavorska-Landshutu. Zároveň Ludvík válčil s Fridrichem I. Hohenzollernem, od roku 1415 braniborským markrabětem, o markrabství, jež si sám nárokoval.³⁴⁴ Koncil se rozhodl pomoci spory vyřešit a vyslal do Bavorska tříčlennou skupinu jednatelů, jejíž součástí byl i Jiří ze Schönthalu. Na cestu se vydali podle oficiálního příkazu 2. srpna 1432, jejich působení se však nesetkalo s velkým úspěchem.³⁴⁵ Následujícího roku se koncil rozhodl zvýšit své úsilí v této záležitosti a znovu vyslal Jiřího do Bavorska, tentokrát s rozsáhlými plnými

³³⁹ „Anno 1431 Exim. P. Georgius de Valle Speciosa, lector et doctor Sacrae theologiae fuit promotus a patribus capitularibus Rattenbergae in Tytoli congregatis prior provincialis...” Kreybich, s. 1156.

³⁴⁰ Jiří ze Schönthalu působil v roce 1423 jako *lector biblicus* v Paříži. Generál řádu Augustin z Říma jej krátce na to jmenoval bakalářem, aby tak vyhověl prosbě pařížského konventu a přání jeho domovské provincie. Následující dva roky předčítal Jiří na pařížské univerzitě Lombardského *Sentence*, v roce 1428 získal titul magistra a do roku 1431 zde působil jako profesor teologie. Kunzelmann 3, s. 223.

³⁴¹ Höggmair, s. 11.

³⁴² Kunzelmann 3, s. 224.

³⁴³ Termín *deputatio reformatorii* označuje skupinu vyslanců, kteří se mají podílet na řešení nějakého církevního problému.

³⁴⁴ Zumkeller, *Analecta Augustiniana* 28, s. 38.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 39.

mocemi.³⁴⁶ Přesto se zdá, že opět neuspěl. Proto koncil v srpnu 1433 jmenoval na jeho naléhání zvláštní komisi, již kromě Jiřího ze Schönthalu tvořil lyonský arcibiskup Amadeus a augsburský biskup Petr.³⁴⁷ Avšak ani nyní se nepodařilo dovést záležitost ke zdárnému konci. Protože bavorský provinciál věnoval řešení sporu příliš mnoho času, vzbudil nevoli generála řádu,³⁴⁸ který se rozhodl jmenovat pro zdejší provincii generálního vikáře, jenž by území prozatímně spravoval a vykonával tak povinnosti bavorského provinciála jako jeho zástupce. Místo obsadil na jaře 1434 bývalým rýnsko-švábským provinciálem Petrem Ulmerem z Gmündu.³⁴⁹

Mezitím se přiblížil konec Jiřího úřadování, neboť Gerhard z Rimini stanovil provinciální kapitulu na podzim 1434. Jiří ze Schönthalu byl ve štyrském Fürstenfeldu ve své funkci na následující rok potvrzen.³⁵⁰ Kapitula roku 1435 se konala opět ve Fürstenfeldu a dosavadní provinciál byl znovuzvolen.³⁵¹ Klidný a příznivý vývoj provincie se odrazil také v tom, že Jiří byl zvolen i na dalších třech kapitulách – jak v Badenu u Vídně na podzim roku 1437,³⁵² tak na stejném místě i o rok později a v Radkersburgu o letnicích roku 1440.³⁵³ Proč se volební kapituly konaly takto nepravidelně, když existovaly řádové konstituce, které zaznamenávaly nařízení ohledně jejich pořádání, zůstává nejisté. Zda jejich svolávání bylo ještě ovlivněno nedávnými husitskými bouřemi, které zcela rozvrátily řeholní život v českých zemích, či dozvuky basilejského koncilu, o tom nelze spolehlivě rozhodnout.

³⁴⁶ 26. února 1433: „*Sacrosancta generalis sinodus Basiliensis in spiritu sancto legitime congregata universalem ecclesiam representas. Dilecto ecclesie filio Georgio fratrum ordinis sancti Augustini heremitarum in Bavaria et Austria provinciali in sacra pagina Magistro salutem et omnipotens dei benedictionem. Cum dolosus humani generis hostis inter Christianum populum effrenata sua fraude dissensiones ubique seminaret, non preteriiit nonnullas germaniae partes quin etiam inter illustres principes dominos fredericum marchionem Brandenburgensem et Burgravium Nurenbergensem sacri Romani impery archicamerarium electorem. Heinricum et Johannem Bavariae ducem comites palatinos Reni, et certos alios magnates ex una et Ludovicum Bavariae ducem comitem palatinum Reni et eorum adherentes hinc inde partibus ex altera suarum hostilitatum et inimicitiarum fraudes interposuit. Volens itaque ipsa sinodus que ad pacem in populo Christiano ponendam in spiritu sancto legitime congregata existit in quantum sibi ab alto conceditur super premissi providere. Te de cuius circumspectione et industria confidit in domino ad partes illas pro pace inter illos principes et eorum hinc inde adherebtes predictos procuranda duxit transmittendum dans tibi et concendens plenariam potestatem in premissis nomine ipsius sinodi agendi tractandi proponendi loquendi requirendi monendi protestandi sententias excommunicationis et quascumque censuras ecclesiasticas fulminandi...*“ Monumenta Boica 26, č. 360.

³⁴⁷ 6. srpna 1433: „*Sacrosancta generalis synodus Basiliensis ad Ludovicum, ducem Bavariae pro pace Bavariae et partium vicinarum mittit Amadeum archiepiscopum Lugdunensem et Petrum episcopum Augustensem ac fratrem Georgium ordinis heremitarum beati Augustini sacrae paginae professorem, quibus commisit nonnulla dicto duci referenda.*“ Regesta Boica 13, s. 265.

³⁴⁸ Kunzelmann 2, s. 840.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 883.

³⁵⁰ Höggmair, s. 12.

³⁵¹ Kunzelmann 3, s. 228.

³⁵² Miksch, F. L., *Der Augustinerorden und die Wiener Universität*, Augustiniana 16 (1966), s. 436.

³⁵³ Höggmair, s. 12.

Po té, co Jiří ze Schönthalu v roce 1442 složil svůj úřad, se objevuje v seznamech provinciálů až do roku 1447 mezera. Toto volné místo na základě pramenů vyplnil německý řádový historik Adalbero Kunzelmann jménem Petra z Mnichova, řeholníka, jenž se účastnil badenské kapituly v roce 1437 jako jeden ze tří vikářů.³⁵⁴

Novým provinciálem se v 2. polovině 40. let 15. století stal Erasmus Güther z Mnichova, kdy však nastoupil do úřadu, není úplně jasné.³⁵⁵ S největší pravděpodobností svoji funkci vykonával již v roce 1447, kdy potvrdil založení špitálu v Rattenbergu, o něž se přičinil tamní převor Jan Spiess. Kromě toho v témže roce vystupoval jako bavorský provinciál na generální kapitule v Bourges.³⁵⁶ Erasmus patřil mezi horlivé zastánce reformy, která měla obnovit dávnou přísnost řeholního života.³⁵⁷ Proto v roce 1451 svolal na shromáždění do Řezna převory konventů bavorské provincie a na něm utvořil zvláštní komisi, jež sestávala s provinciála a obou vizitátorů, Jana Speisse z Rattenbergu a lektora Martina. Jejím úkolem bylo prosadit nová nařízení mezi řeholníky a jeptiškami řádu sv. Augustina.³⁵⁸ Ještě než Erasmovo úsilí začalo přinášet své plody, zbavil v říjnu 1451 generál augustiniánů poustevníků Julián ze Salemu na základě buly *Dispositione divina* papeže Mikuláše V. ze 17. května téhož roku provinciála jeho úřadu.³⁵⁹ Důvody, které vedly Juliána z Aquily k tomuto kroku lze hledat v přesném plnění papežského rozhodnutí. Erasmus již stál v čele provincie více než čtyři roky, k nimž byl na základě buly oprávněn vykonávat funkci provinciála, aniž by byla svolána nová volební kapitula, na níž by byl vybrán jeho nástupce, a proto se generál řádu, rozhodný muž, který velice striktně dodržoval všechna pravidla a usiloval o obnovu starých pořádků, rozhodl situaci vyřešit tímto radikálním způsobem. O

³⁵⁴ Kunzelmann 3, s. 231.

³⁵⁵ „Anno 1444 Exim. P. Erasmus Gunther de Monaco, S. theologiae lector et Doctor, vir omni scientiarum genere affatim excultus ac morum honestate conspicuus, in capitulo Monachii celebrato... renuntiatur provincialis Bavariae..., monasticae observantiae rigidus censor et executor.“ Kreybich, s. 100. naproti tomu Höggmair, s. 12.: „circa Annum 1448 provincialis“.

³⁵⁶ Kunzelmann 3, s. 232.

³⁵⁷ „... disciplinae conservandae et restaurandae zelose invigilat.“ Höggmair, s. 13.

³⁵⁸ Zumkeller, *Manuskripte*, s. 111.

³⁵⁹ „Declaramus propter Bullam S. D. N. lectam in capitulo Ferrariensi esse absolutum ab officio provincialatus fr. Erasmum lectorem provinciae Bavariae et provinciam posuimus in manibus visitatorum, videlicet f. Bartholomei de Vatislavie et f. Martini de Rotenberga, volentes quod usque ad capitulum eorum provinciale regent et eis strictius praecepimus quod celebrarent capitulum post festum resurrectionis dando eis auctoritates solitas, videlicet fr. Bartholomeus regeret Silesiam, Poloniam, Bohemiam et Moraviam; fr. vero Martinus regeret Austriam, Styriam, Carinthiam et Crabatiam, praecipiendo omnibus et singulis dictae Provinciae, ut in omnibus eis obedirent.“ *De capitulis generalibus ordinis eremitarum S. Augustini ab anno 1443 ad annum 1460 celebratis: III. De capitulo generali anno 1451 Ferrariiae celebrato*, *Analecta Augustiniana* 6 (1915-1916), s. 404.

záležitosti a chod provincie se nadále měli starat Juliánem ustanovení vizitátoři, a to až do volební kapituly, kterou nechal svolat na Velikonoce roku 1452.³⁶⁰

Pro následující desetiletí je seznam provinciálů opět neúplný, přesto řádový historik Adalbero Kunzelmann tvrdí, že na zmiňované kapitule byl na další tři roky do čela provincie zvolen blíže neznámý Kašpar z Brucku.³⁶¹ Zdá se, že papež Mikuláš V. ve své bule skutečně opět prosadil tříleté funkční období provincialátu, a proto se volební kapitula konala až koncem května 1455. Zvolen a generálem řádu byl ve funkci potvrzen Pavel Weigel z Mnichova,³⁶² jenž po studiích v Itálii působil jako lektor řádového studia ve Vídni. V čele provincie stál i po další tříleté funkční období,³⁶³ během něhož byl na tolentinské generální kapitule generálem řádu zvolen Alexandr Oliva, jenž byl krátce po svém uvedení do úřadu zatažen do sporů, které panovaly ve věci získávání univerzitních titulů, v nichž byl zapleten i Pavel, a jenž se rozhodl celou záležitost ukončit tím, že dosud získané tituly uznal za platné a zároveň se zpřísnil dohled nad jejich dalším udílením.³⁶⁴

V Pavlově následovníkovi získala bavorská provincie do svého čela opět výraznou a vzdělanou osobnost. Jan Lutz³⁶⁵ byl zvolen na provinciální kapitule v roce 1461 a v úřadě potvrzen o tři roky později, kdy mu generál řádu Vilém Becchi z Florencie vydal povolení zvýšit si akademické vzdělání na jedné z proslulých severoitalských univerzit. Již v červnu 1465 se tak mohl honosit titulem magistra.³⁶⁶ Zároveň byl pověřen zreformováním života jeptišek ve viehbašském klášteře³⁶⁷ a

³⁶⁰ Kunzelmann 3, s. 234.

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² Toto jeho první funkční období je opět sporné. Jako provinciála v tomto období (1455-1461) ho zmiňuje pouze Kunzelmann, a to na základě jediného pramene (Geiss, E., *Die Reihenfolgen der Pfarr- und Ordensvorstände Münchens*, München 1858, s. 13). Ostatní seznamy provinciálů (Höggmair, Kreybich, Uth a z nich vycházející autoři) Weigelovo jméno pro tento časový úsek nezaznamenávají, ale nechávají zde buď volné místo, nebo posunují funkční období předchozího provinciála.

³⁶³ Zumkeller, *Manuskripte*, s. 545.

³⁶⁴ Kunzelmann 3, s. 236.

³⁶⁵ Jan Lutz, neboli *Iohannes Ludovici (Ludovicus) de Herbipoli*, se narodil ve Würzburgu, ale do řádu augustiniánů poustevníků vstoupil ve Windsheimu. V roce 1352 dostal od generála řádu Juliána ze Salemu povolení studovat na florentské univerzitě. Po dvou letech se vrátil do bavorské provincie a působil jako *regens studiorum* ve Vídni, přičemž na tamní univerzitě je doložen ještě v roce 1460: „1460 sermonem in festo S. Ioannis Evangelistae assumpsit et perfecit venerabilis P. Ioannes Ludowici, artium Magister et in Sacra theologia Baccalareus. Missus est per ordinem suum ad Universatem Vienn, ad docendum ibi cursos duos...“ Miksch, F. L., *Der Augustinerorden und die Wiener Universität*, Augustiniana 16 (1966), s. 439.

³⁶⁶ „Concessimus provinciali Bavarie Magistro Iohanni Ludovici in hiis infrascriptis auctoritatem nostram...“ *De capitulo generali ordinis eremitarum S. Augustini anno 1465 Appamiis celebrato*, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 125.

³⁶⁷ „Item revocavimus confessionale datum sororibus in Viehpach in proximo capitulo generali, volentes quod vos in ea re nostram auctoritatem, quam in hiis scriptis committimus, et iuxta discretionem eorum

vzhledem k jeho úspěchu se na něj generál řádu znovu obrátil v listopadu následujícího roku, když mu přikázal, ať uklidní situaci, jež vznikla, když se řeholníci z norimberského kláštera připojili k saské reformní kongregaci Ondřeje zvaného Proles.³⁶⁸ Jan Lutz se na krátký čas stal hlavním představeným i v sasko-thürinské provincii, ale už v polovině roku 1467 jej Vilém Becchi z Florencie odvolal pravděpodobně proto, že řídit dvě provincie zároveň, když v jedné z nich se šířilo reformní hnutí, bylo nad síly jednoho člověka, a nahradil jej dvěma definitory.³⁶⁹ Saská reformní kongregace vznikla v 15. století kolem Jindřicha Zoltera, který kolem sebe shromáždil konventuály nespokojené se současným stavem a povolenou disciplínou v řádu augustiniánů poustevníků, v sasko-thürinské provincii,³⁷⁰ jak už její název napovídá, a šířila své reformní myšlenky i do přilehlých oblastí, tedy i do bavorské provincie, jejíž jednotlivé konventy se s jejími ideami vyrovnávaly po svém. Prameny dokládají její vliv především na kláštery v Norimberku³⁷¹ a ve Vídni.³⁷² Provinciálové se ale proti odpadání svých řeholních domů k saské kongregaci tvrdě stavěli a často

cum opus fuisset eisque visum fuisse expedire eis monalibus impartiri valrent et de facto possent...“ Tamtéž.

³⁶⁸ Ondřej zvaný Proles se narodil v Míšni a do řádu augustiniánů poustevníků vstoupil v Lipsku. Svůj život zasvětil úvahám o nápravě církve a kvůli svému tvrzení, že „*opulus Christianus sanguine Christi liberatus, alioqui nimium traditionibus esset oneratus*“, byl papežem Juliem II. exkomunikován. Na jeho ideu návratu k prvotní církvi navázal i Martin Luther. Melchior, A., *Vitae germanorum theologorum, qui superiori seculo ecclesiam Christi voce scriptisque propagarunt et propugnarunt: Ad annum usque MDCXVIII deductae*, Haidelbergae 1620, s. 5n. Proles byl přesvědčen, že Písmu sv., a především evangeliu, je možné porozumět pouze s milostiplnou pomocí Ducha sv., neboť dle jeho názoru od něj Písmo sv. pochází (odvolává se zde na 2. list Timoteovi 3, 16: „*Scriptura divinitus inspirata*“), protože Duch sv. prodchnul a inspiroval autory Bible. Proto není správné pochybovat o pravdivosti Písma sv., i když si v něm některá místa protirečí, neboť v takových případech se nesmí věřit tomu, že se Písmo sv. mylí, ale spíše se má předpokládat, že danému místu ještě nebylo porozuměno. Ve svých kázáních kritizoval především biskupy, u nichž upozorňoval na jejich nedostatečné vzdělání a bídny duchovní život. Věřil, že je pro věřící nebezpečné, aby se o jejich duše starali a strážili je „slepí“ preláti. Ukazoval i na nešvary, které se oproti nařízení evangelia mezi muži církve šířily, a volal po nápravě a návratu starých pořádků. Zumkeller, A., *Ein Manuskript des Bartholoäus von Usingen OSA mit unbekannten Predigten des Andreas Proles OSA, des Johannes Drolmeyer OSA und anderer erfurter Prediger*, *Analecta Augustiniana* 58 (1995), s. 18nn.

³⁶⁹ 12. července 1462: „*Commisimus duobus diffinitoribus capituli preteriti proxime celebrati, qualiter auctoritate nostra in meritum sancte obedientie et sub pena rebellionis infra duos menses a notitia presentium determinarent et concluderent, quicquid de conventu Herbipolensi esset secundum deum disquutiendum, examinandum et concludendum, annullando, quidquid per nos velvicem nostram gerentem unquam aliter fuisset determinatum. Et hoc fecimus litteris reverendissimi protectoris astricti, cum non recter eiusdem conventus cause fuerint alias per provincialem provincie Bavarie nobis exposite.*“ Zumkeller, *Urkunden und Regesten*, 1. Teil, č. 357.

³⁷⁰ Kolde, T., *Die deutsche Augustinerkongregation und Johann von Staupitz*, Gotha 1879, s. 96nn.

³⁷¹ Prameny kladou založení norimberského konventu do roku 1265 a řeholníci se věnovali především kázání a duchovní péči. To samozřejmě vedlo k řadě konfliktů s farním klérem. Reformní snahy v klášteře probíhaly už od první poloviny 15. století, kdy se o nápravu života v řeholním domě pokoušel generální vikář Jindřich Zolter a jeho převor Osvald Reinlein. Hemmerle, *Die klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, s. 66n.

³⁷² Viz výše.

s pomocí generála řádu a jím udělených privilegií bojovali o udržení konventů v bavorské provincii, jak je možné vidět na příkladu Jana Lutze.

V tento moment se již Janovo funkční období pomalu chýlilo ke konci a generál řádu svolal zasedání provinciální kapituly na Vánoce roku 1467. Jan Lutz byl opětovně zvolen a i potvrzen, v úřadě však nesetřval dlouho, protože papež Pavel II. ho povýšil na hierapolského biskupa a řezenského světícího biskupa.³⁷³ Na uvolněné místo prozatímne jmenoval Vilém Becchi jako vikáře bavorské provincie lektora Pavla Weigela³⁷⁴ a chystal se určit místo a čas nové volební kapituly. Do konce roku to však již nestihl, a proto kapitula zasedala až v polovině následujícího roku. V čele provincie stanul právě Pavel Weigel z Mnichova³⁷⁵ a jedním z jeho prvních významných činů ve funkci provinciála byla účast na generální kapitule konané v roce 1470 v Boloni,³⁷⁶ na níž byl do čela řádu zvolen Jakub z Aquily, který, ač již pokročilého věku,³⁷⁷ byl zapálený do své práce a učinil řadu radikálních kroků. Jedním z nich byl i návrat velkého množství říšských studentů z řádu augustiniánů poustevníků ze severoitalských univerzit zpět do domácích provincií.³⁷⁸ Tímto krokem snad zamýšlel omezit styky řeholníků s poněkud volnějším životním stylem na italských vysokých učeních a novými myšlenkovými hnutími a vrátit je do domovských konventů a na nepříliš vzdálené univerzity, kde by mohli být pod přísnějším dohledem svého představeného. Zároveň usiloval o striktní dodržování řádových předpisů a uvažoval o reformování klášterního života. Proto na jaře 1471 požádal bavorského provinciála, aby krátce po Velikonocích uspořádal kapitulu, na níž by se rozhodlo o provedení obnovy starých pořádků a mravů.³⁷⁹ Pavel

³⁷³ Zumkeller, *Urkunden und Regesten*, 1. Teil, č. 366.

³⁷⁴ 1. září 1468: „*Propter promotionem Magistri Joannis Ludovici provincialis ad gradum episcopalem fecimus vicarium nostrum fr. Paulum de Monaco lectorem, qui infra spatium trium mensium debeat capitulum sive congregationem celebrare et ibidem novus provincialis eligi, et quod viderentur rationes inter praedictum episcopum et provinciam, quia nonnulli asserunt praedictum debere satisfacere propter quasdam expensas factas in conventu Herbipolensi contra voluntates Patrum provinciae et quod aliquis conventus ex defectu suo deperdidisset propter curam conventus Herbipolensis...*“ Codex latinus Monacensis, s. 322n. Ani tento záznam nepotvrzuje Kunzelmannovu domněnku, že Pavel Weigel úřad provinciála zastával již v letech 1455-1461.

³⁷⁵ „*Anno 1468 Ven. P. Paulus Weigel de Monaco seu Monachensis, sacra theologiae Baccalareus, praedicator insignis, deinde actualis prior conventus Monacensis, postea prior provincialis Bavariae, Bohemiae, Austriae etc. electus.*“ Kreybich, s. 1157.

³⁷⁶ *De capitulo generali ordinis eremitarum S. Augustini anno 1470 Bononiae celebrato*, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 174.

³⁷⁷ Gutiérrez 2, s. 31.

³⁷⁸ 8. července 1470: „*Hic (M. Jacobus de Aquila generalis) remisit multos Germanos in Italia studentes in proprias provincias.*“ Codex latinus Monacensis, s. 323.

³⁷⁹ 4. března 1471: „*Misimus litteras fratri Paulo provinciali praeceptorias, ut facit convocationem capitularem statim post Pascha proxime futurum infra mensem.*“ Codex latinus Monacensis, s. 323.

Weigel však pravděpodobně nebyl s to v takovém šibeničním termínu jeho přání vyplnit.

Velké starosti generálovi řádu i provinciálovi dělal klášter ve Windsheimu,³⁸⁰ neboť již roku 1435 městská rada požádala Gerharda z Rimini o reformu zdejšího konventu, u něhož byla před nedávnem zřízena škola. Úkolem byl pověřen thürinský vikář Jindřich Zolter, který se právě vrátil z Basileje,³⁸¹ avšak výsledky jeho snažení neměly dlouhého trvání.³⁸² Proto se windsheimská rada v roce 1471 znovu obrátila na provinciála a generála řádu. Jakub z Aquily poslal Pavla Weigela spolu s lektory Leonardem z Řezna a Martinem z Rattenbergu do kláštera na vizitaci, zároveň jim dal právo jmenovat nového převora a představitele dalších důležitých úřadů.³⁸³ Provinciál Pavel rovněž obdržel rozsáhlé plné moci k reformě ostatních klášterů ve své provincii, v případě nutnosti se na základě povolení mohl dokonce obrátit s žádostí o pomoc ke světskému panovníkovi.³⁸⁴ Dalo by se říci, že se opět jednalo o jednu z reformních snah, která nepřinesla žádné trvalé plody. Vzhledem k Pavlově postoji k saské kongregaci je jasné, že jeho idea nápravy řeholního života se od té saské poněkud lišila. Pravděpodobně nebyla tak přísná ve svém návratu k řezenským řádovým konstitucím a více odpovídala dobovým možnostem. Snad hlavním bodem jeho programu bylo vymýcení osobního vlastnictví, upravení dědických práv v klášteře, aby řeholní oděv a podobné maličkosti připadly konventu, který by s nimi naložil podle potřeby, a nedocházelo k odkazování předmětů jiným řeholníkům, kteří by je hromadili a popírali by tak podstatu chudoby. Prameny se k Pavlově činnosti jako reformátora nevyjadřují,

³⁸⁰ Windsheimský klášter nechal podle tradice založit rytíř Albrecht Gailing v roce 1291, jenž nejenže to učinil pro spásu své duše i duše blízkých, ale získal tak i rodinnou hrobku v klášterním kostele. Krátce na to obdržel konvent, který byl postaven u městských hradeb, i papežské schválení. Hemmerle, *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, s. 93.

³⁸¹ Jan Zolter byl do Basileje povolán generálem řádu v roce 1433. Nebyl znám pouze jako významný reformátor, často pověřovaný Řehořem z Rimini nápravou upadajícího života v klášterech v Říši, ale také jako vůdčí osobnost řádových studií v Osnabrücku. Na důležitém církevním zasedání se zdržel rok, neboť generál řádu ho poslal reformovat konventy ve Windsheimu a v Norimberku, krátce na to se stal norimberským vikářem. Gutiérrez 2, s. 95.

³⁸² Hemmerle, *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, s. 94.

³⁸³ 22. července 1471: „*Commisimus provinciali fr. Paulo de Monaco ut assumpto fr. Martino de Rotenberg lectore, et fr. Leonardo de Ratispona lectore ut visitoribus provinciae, si quidem lectores essent suscepti, ut visitarent conventum Windsheim de cunctis opportunis, quia audivimus esse valde deformatum; precepimus ut priorem et alios officiales instituerent per statuta ordinis, vel per electionem electos confirmarent et non intruderent non electos.*“ Codex latinum Monacensis, s. 323.

³⁸⁴ 22. července 1471: „*Scripsimus provinciali praedicto (Paulo de Monaco) ut refomeret omnes conventus suae provinciae deformatos, ad quod faciendum dedimus omnem potestatem necessariam in tali reformatione opportunam, et recurrendi ad brachium spirituale episcopi et ad brachium saeculare propter inobedientes si qui sunt et hoc praecipimus sub sententia excommunicationis: si autem in tali reformatione esset negligens et esset opus mittere alios visitatores, tunc illos mitteremus ad expensas eius.*“ Tamtéž, s. 323.

lze se tedy jen dohadovat, zda se opravdu zaměřil na znovuprosazení ideálu chodoby, jak se domnívám já, či věnoval větší pozornost upadající poslušnosti v klášterech, popř. zda v centru jeho zájmu stálo obé.

V první polovině roku 1472 se konala provinciální kapitula v Ramsau,³⁸⁵ na níž mohl Pavel Weigel s konečnou platností složit svůj úřad. Přesto mu nebylo dovoleno v klidu odpočívat, neboť Jakub z Aquily ho povolal zpět, aby s ním nadále spolupracoval na reformování augustiniánských konventů. Pavel dostal na starosti primárně konventy v Bavorsku.³⁸⁶ Zdá se tedy, že generál řádu byl s jeho prací spokojen a že se mu podařilo dovést k nápravě největší nešvary.

Na kapitule byl do čela provincie zvolen Jindřich Stainer,³⁸⁷ jehož zanedlouho k sobě pozval generál řádu, neboť si ho přál poznat a vzhledem ke svému vysokému věku už nerad sám cestoval. Jindřich se vydal na cestu do Říma v roce 1473 a po dobu jeho nepřítomnosti Jakub z Aquily pověřil řízením provincie ve funkci generálního vikáře svého oblíbence magistra Jiřího Teyningera.³⁸⁸ Generál prohlásil Jiřího vikářem i v několika dalších bavorských konventech, takže se bez nadsázky dá hovořit o vlastním reformním vikariátu Jiřího Teyningera.³⁸⁹ Za Jindřichova provincialátu bylo uděleno velké množství akademických titulů, lze tedy předpokládat, že provinciál věnoval velkou péči a pozornost právě rozvoji a kvalitě řádových studií.³⁹⁰

Jindřichovým nástupcem se stal vysoce nadaný, učený a zcestovalý muž, Ondřej Bysman z Brna,³⁹¹ jehož zvolili na vídeňské kapitule v roce 1474, neboť si u spolubratrů

³⁸⁵ „... anno vero 1472 capituli provincialis praesidens (Andreas Bysman de Bruna) in Ramsau in Bavaria.“ Höggmair, s. 14.

³⁸⁶ 6. listopadu 1472: „*Commissimus reformationem conventus de Semanhausen praeter provincialem venerabilem PP. Paulo de Monaco Baccalareo et Joanni Fabri lectore de Semanhausen... Etsi conventus de Mindelheim sit sub immediata nostra cura, tamen quia per nos visitari non potest ... constituimus eiusdem protectorem et gubernatorem fratrem Paulum de Monaco Baccalareum.*“ Codex latinus Monacensis, s. 329.

³⁸⁷ „*Anno 1472 Exim. P. Henricus Steiner, Germanus, Sanctae theologiae Magister, prior provincialis Bavariae, Bohemiae, Austriae etc. deputatus, vir doctrina crimini...*“ Kreybich, s. 1157.

³⁸⁸ Kunzelmann 3, s. 244.

³⁸⁹ Jiří se stal vikářem v nejvýznamnějších bavorských konventech – v Mnichově, Mindelheimu, Memmingenu a Řezně. Hemmerle, *Geschichte des Augustinerklöster in München*, s. 14.

³⁹⁰ Codex latinus Monacensis, s. 329 a 331. *De capitulo generali ordinis eremitarum S. Augustini anno 1470 Bononiae celebrato*, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 184.

³⁹¹ *Andreas Bysman de Bruna* se narodil v Brně kolem roku 1434, ve zhruba čtyřech letech byl poslán na studia do Rimini. Později studoval v Toulouse, kde od roku 1458 učil na řádové škole. V dalším roce získal titul lektora teologie, během několika měsíců uznal jeho promování i generál řádu Alexandr Oliva ze Sassoferrata. V roce 1461 se stal profesorem na toulouské univerzitě, zároveň v této době byl s největší pravděpodobností členem družiny kardinála Petra de Fuxo, syna navarrského krále, neboť na podzim potvrdil generál řádu Vilém Becchi z Florencie všechny výhody, které jeho předchůdce Ondřejovi dal na kardinálovu přímluvu. Kolem roku 1468 se Ondřej vrátil do Svaté říše římské a působil jako *regens studiorum* ve vídeňském augustiniánském klášteře. Janetschek, *Das Augustiner-eremitenstift*, s. 89. Jeho příjmení lze nalézt i v podobě jako Bysmann či Wysman.

získal velkou přízeň a respekt.³⁹² Jakub z Aquily jej v úřadě potvrdil a zároveň zprostil všechny kláštery jeho provincie vikářské kontroly, které již nebylo potřeba vzhledem k provinciálově pobytu v provincii, a posílil tak jeho moc.³⁹³ Ke stejnému cíli posloužilo i to, že generál řádu Ondřeje jmenoval o rok později generálním vikářem generálních konventů, tedy reformovaných klášterů v bavorské provincii.³⁹⁴ O jaké přesně kláštery se jednalo, se lze pouze dohadovat. Logicky se dá předpokládat, že generálními konventy byly miněny ty řeholní domy, v nichž se pokusil způsob života napravit Pavel Weigel z Mnichova.

V roce 1476 se Bysman zúčastnil jako provinciál generální kapituly v Římě.³⁹⁵ O letnicích byl generálem řádu zvolen Ambrož z Cory,³⁹⁶ jehož postoj vůči reformovaným klášterům se od jeho předchůdce poněkud lišil. Rozhodl se je vyjmout z provinciálových pravomocí a ustanovil vikářem v Mnichově, Mindelheimu a Memmingenu Pavla Weigela z Mnichova,³⁹⁷ snad proto, že se obával velkého vzrůstu moci a oblíbenosti bavorského provinciála. Pravděpodobně se necítil příliš pevný ve své funkci a vnímal Ondřejovu popularitu jako něco, co by mohlo jeho post ohrozit. Dle mého domnělé nebezpečí, neboť bavorský provinciál nevystupoval jako přehnaně ambiciózní člověk, se pokusil odvrátit jmenováním nového vikáře nad třemi významnými konventy, a tak omezit některá Ondřejova správní privilegia.

Provinciální kapitula se konala až v roce 1479 v Korneuburku u Vídně, neboť provinciál dostal povolení shromáždění o dva roky posunout. V čele provincie i po další období zůstal Ondřej Bysman, generál řádu ho však potvrdil v úřadě jen na jeden rok a

³⁹² V datu konání kapituly se badatelé liší. Někteří se na základě pramenů přiklání k roku 1473 (Höggmair, s. 14), Kunzelmann k roku 1474, který pokládá za rok, kdy skončil své úřadování Jindřich Stainer. Kunzelmann 3, s. 247. Do celého problému vnáší ještě větší zmatek Kreybich, který klade začátek Ondřejova úřadování dokonce do roku 1476 (s. 1157).

³⁹³ 5. srpna 1474: „*Absolvimus omnes vicarios per nos factos in hac provincia de mandato romani Dei protectoris, et nominatim M. Georgium de Monaco, quandoquidem in provincia habent provincialem. Accepavimus electionem factam in Ven. Fr. Andream de Bruna provincialem Bavariae et acta confirmavimus.*“ Codex latinus Monacensis, s. 332.

³⁹⁴ „*Fecimus vicarium nostrum super conventibus nostre auctoritati reservatis quantum nostre interest auctoritati, venerabilem sacre theologie Bacchalarium fratrem Andream de Bruna, provincialem.*“ *De capitulo generali ordinis eremitarum S. Augustini anno 1470 Bononiae celebrato*, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 184.

³⁹⁵ *De capitulo generali ordinis eremitarum S. Augustini anno 1476 Romae celebrato*, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 263.

³⁹⁶ Když v březnu 1476 zemřel dvaadevadesátiletý Jakub z Aquily, jmenoval generálním vikářem řádu papež Sixtus VI. magistra Ambrože z Cory, řádového historika a známého teologa. Na generální kapitule byl Ambrož oficiálně zvolen do čela řádu. Tamtéž, s. 259.

³⁹⁷ 1478: „*Fecimus vicarium nostrum fr. Paulum de Monaco trium conventum videlicet Monachensis, Memmingensis et Mindelheim in spiritualibus et temporalibus.*“ Codex latinus Monacensis, s. 333.

pod tou podmínkou, že bude příjmy provincie posílat řádovému vedení.³⁹⁸ V nařízeních, která se podobala tomuto, lze najít důvody, proč měl Luther takový úspěch. Na papežském stolci neseděli muži, kteří by mohli jít příkladem svým zbožným apoštolským životem, a do Říma ze Svaté říše plynuly ohromné finanční částky, které však byly pořád příliš nízké, aby uspokojily hlad po penězích nejvyšších církevních představitelů. V témže roce při jmenování generálního vikáře už myslel Ambrož z Cory na důležitější úkol, neboť hodlal nechat reformovat studia při vídeňském klášteře. Proto také velice pečlivě vybíral, koho by tak závažnou záležitostí pověřil.³⁹⁹ Rok 1479 přinesl ještě jednu důležitou změnu v Ondřejově životě, neboť když v létě zemřel *prior perpetuus*⁴⁰⁰ brněnského konventu Jan Bergmeister, byl jako jeho následovník vybrán právě on⁴⁰¹ a po následující tři roky vykonával současně oba významné úřady. Roku 1482 mu generál řádu nakázal, aby reformoval všechny konventy své provincie.⁴⁰² Zdá se tedy, že reformy prováděné Pavlem Weigelem opravdu neměly dlouhého trvání. Odrážely-li se v tom pozůstatky a následky husitského reformního hnutí či stále více se rozpadající jednota církve, která mohla způsobovat rezignaci řeholníků na přijetí jakýchkoli obrodních tendencí, zůstává otázkou.

Ondřej Bysman se v roli provinciála bavorské provincie zúčastnil i generální kapituly konané na jaře 1482 v Perugii.⁴⁰³ O několik týdnů později ho papež Sixtus IV. jmenoval nikopolským titulárním a olomouckým světícím biskupem a už 7. července přijal v Římě biskupské svěcení.⁴⁰⁴ Krátce na to Ondřej úřad provinciála složil a rozhodl se plně věnovat svým novým biskupským úkolům, neboť aby mohl plnit všechny své povinnosti zastával příliš mnoho funkcí.⁴⁰⁵

³⁹⁸ 20. října 1479: „*Confirmamus in provincialem provinciae Bavariae Bacc. Andream de Bruna reelectum per annum dumtaxat et quod mittat nobis taxam pro duobus sequentibus annis, si velit tenere confirmationem, et validabimus dispensationem habitam a praedecessore nostro auctoritate romani Dei protectoris vivae vocis oraculo.*“ Codex latinus Monacensis, s. 333.

³⁹⁹ Studia při vídeňském klášteře pravděpodobně potřebovala reformovat kvůli tomu, že konvent v posledních letech prodělával jeden špatný rok za druhým. Od pokusu připojit řeholní dům k saské kongregaci až po rostoucí finanční zatížení, které mělo svůj počátek u předních představitelů církve. Bohužel se mi nepodařilo dohledat jméno muže, který byl nápravou řádových studií pověřen, ani dokumenty, který by osvětlily, v čem přesně reforma spočívala, a byla-li úspěšná.

⁴⁰⁰ Tuto funkci získávali pouze výjimeční muži, protože zavazovala svého nositele k vykonávání převorského úřadu až do smrti.

⁴⁰¹ Janetschek, *Das Augustiner-eremitenstift*, s. 89nn.

⁴⁰² 1482: „*Commisimus venerabili fratri Andree Bruna provinciali quod reformet omnes conventus sue provincie ad regularem vitam.*“ Codex latinus Monacensis, s. 333.

⁴⁰³ Estéban, C., *Acta Capituli Generalis OESA Perusii anno 1482 celebrati*, *Analecta Augustiniana* 7, s. 271.

⁴⁰⁴ Janetschek, *Das Augustiner-eremitenstift*, s. 92.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 93.

V roce 1483 byl na provinciální kapitule zvolen Kašpar z Řezna,⁴⁰⁶ jehož v úřadě 29. září 1484 potvrdil generál řádu.⁴⁰⁷ Otázkou zůstává, kdo stál v čele provincie od chvíle, kdy byl Ondřej Bysman vysvěcen na biskupa, do konání kapituly. V některých takových případech bývali vedením pověřováni vizitátoři, ale z tohoto období se žádná jejich jména nedochovala. Dále není úplně jasné, kdy se kapitula konala. Ačkoli Kašpar byl generálem řádu ve funkci potvrzen až v roce 1484, lze předpokládat, že provinciální shromáždění proběhlo již v roce 1483, neboť generál Anselm z Montefalka tvrdil, že účastníci kapituly zvolili Kašpara provinciálem v roce 1487 znovu po té, co tento úřad již čtyři roky vykonával.⁴⁰⁸

Přestože se Kašpar z Řezna siennské generální kapituly v roce 1486 neúčastnil,⁴⁰⁹ její závěry ovlivnily i život bavorské provincie. Bylo rozhodnuto o udělení řady akademických hodností, mimo jiné provinciál byl jmenován bakalářem.⁴¹⁰ Zároveň zbavila všechny generální vikáře, které dosadil generál Ambrož z Cory, jejich úřadů, neboť nový generál měl na prosazování řeholní reformy jiný názor.⁴¹¹ Z toho je vidět, jak velký byl úpadek církve. Udělování akademických hodností, kterému nepředcházelo žádné univerzitní studium ani učenné disputace, jasně odráží úplatnost a v některých případech slabost církevních a řádových špiček. Různý postoj k napravování pořádku v konventech může ukazovat na mocenské boje mezi jednotlivými generály řádu a jejich nejistotu ve vlastním úřadě, která zrcadlí dobové poměry, v nichž tkví kořeny Lutherova nadcházejícího úspěchu.

Na provinciální kapitule, která se odehrála v první polovině roku 1487, byl opět, i když proti nařízení papeže Martina V.,⁴¹² zvolen Kašpar z Řezna. Generál Anselm

⁴⁰⁶ *Gasparus de Ratisbona* se nevyskytuje v žádném seznamu provinciálů, a přesto existují dostatečné důkazy o jeho působení ve funkci provinciála. Zmiňuje se o něm již k roku 1479 Codex latinum Monacensis (s. 333) s tím, že Ambrož z Cory jej jmenoval mezi lektory, kteří jsou pověřeni reformou studií při vídeňském klášteře. O čtyři roky později se zúčastnil provinciální kapituly jako vikář (Codex latinum Monacensis, s. 334).

⁴⁰⁷ 29. září 1484: „*Confirmamus Gasparum de Ratisbona in provinciale*.“ Codex latinus Monacensis, s. 334.

⁴⁰⁸ Kunzelmann 3, s. 252.

⁴⁰⁹ 1486: „*Pro provincia Bavariae in capitulo Senis nemo comparuit*.“ Codex latinus Monacensis, s. 328.

⁴¹⁰ „*Fecimus Bacchalarium fratrem Gasparem de Ratisbona, dummodo assit assensus patrum provincie sue et eo casu veniente dedimus licentiam eidem incorporandi in universitate Ingolstaviensi vel viennensi cum gratiis consietis*.“ Estéban, C., *De Capitulo Generali OESA anno 1486 Senis celebrato*, Analecta Augustiniana 7 (1917-1918), s. 363.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² Martin V. 17. listopadu 1418 vydal bulu *Pro cunctorum Christianae Religionis*, ve které se pokusil znovu prosadit stará nařízení. Provinciální kapituly se musely svolávat každoročně, provinciál nesměl setrvávat v úřadě déle než dva roky (byl-li magistr, mohl funkci vykonávat po tři roky). Když se proti tomuto rozhodnutí generál Augustin z Říma postavil, vydal papež bulu *Romani Pontificis providentia*, podle které se provinciální kapituly měly konat každé dva roky. Kunzelmann 3, s. 254.

z Montefalka si proto u papeže Inocenta IV. vyžádal dispens a jmenoval Kašpara vikářem.⁴¹³ Znovu vyvstala otázka, zda lze podřídit tak rozsáhlou provincii, jakou bavorská dozajista byla, autoritě jediného muže, a proto na tomto základě jmenoval generál řádu provinciála vikářem ve vybraných konventech. Dal mu tak větší moc zasahovat do tamního dění a jejich prostřednictvím ovlivňovat i další kláštery, které se nacházely v blízkosti. V roce 1489 Kašpar zaměřil svoji pozornost především na podporu vzdělání,⁴¹⁴ když pravděpodobně dosti záhy zemřel.⁴¹⁵

V úřadě ho zastupoval schönthalský převor Jiří Planck ze Schönthalu⁴¹⁶ jako *rector provinciae*,⁴¹⁷ dokud nebyl na jaře roku 1490 řádně zvolen provinciálem a ve funkci potvrzen Anselmem z Montefalka, který ho rovněž požádal, aby o letnicích poslal na generální kapitolu do Říma své zástupce, kteří by byli dostatečně kvalifikováni, aby se zúčastnili jednání o reformování řádu.⁴¹⁸ Na zasedání kapituly nakonec přijel sám Jiří Planck, doprovázený pouze lektorem Petrem z Mnichova ve funkci definitora,⁴¹⁹ a stal se členem komise, která měla za úkol zkontrolovat veškeré řádové účty a vyčíslit tak dluhy řádu augustiánů poustevníků.⁴²⁰ V souvislosti se shromážděním byl řadě členů bavorské provincie propůjčen akademický titul z teologie snad proto, aby se ukryla skutečnost, že tak důležitého setkání se účastní muži bez

⁴¹³ 24. srpna 1487: „*Quia provincialem Gasparum de Ratisbona, qui quadriennio fuerat provincialis, contra Martinianum reelegerat, requisivimus pontificem pro dispensatione eaque obtenta fecimus eum vicarium.*“ Codex latinus Monacensis, s. 334.

⁴¹⁴ 1489: „*Wolfgangus de Valle Speciosa fit cursor Venetiis, Wolfgangus Brem fit lector Paduae et Florentiae Nicolaus Schanderl de Bruna.*“ Tamtéž, s. 335.

⁴¹⁵ 18. prosince 1489: „... *quia frater Caspar olim provincialis huius provinciae diem suum clausit extremum, fecimus rectorem huius Georgem de Valle Speciosa.*“ Tamtéž. Vzhledem k tomu, že Kreybich se o Kašparovi ve svém seznamu provinciálů vůbec nezmiňuje, posouvá tak i začátek provinciatu Jiřího ze Schönthalu do roku 1482. Po něm v roce 1490 podle Kreybicha do úřadu nastoupil Augustin Molitor z Ingolstadtu. Kreybich, s. 1157. Podobně i Buben, který jako rok zvolení Jiřího Plancka provinciálem uvádí rok 1483. Buben 3/2, s. 37.

⁴¹⁶ *Georgius Planck de Valle Speciosa* byl v roce 1486 jmenován bakalářem a generál řádu mu dovolil vybrat si, zda chce působit na univerzitě ve Vídni či v Ingolstadtu. Estéban, C., *De Capitulo Generali OESA anno 1468 Senis celebrato*, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 363.

⁴¹⁷ Tento zřídka užívaný úřad byl obsazován pouze v případě úmrtí provinciála v jeho funkčním období. *Rectora provinciae* ustanovoval generál řádu, dokud nebyl na provinciální kapitule zvolen nový provinciál, aby zamezil vzniku období, kdy by provincie existovala bez pevného velení.

⁴¹⁸ 12. července 1490: „*Confirmavimus in provincialem in provincia Bavariae Georgium Planch de Valle Speciosa Baccalareum, dedimus omnem auctoritatem nostram super Polonos in corrigendo et reformando, atque super omnes conventus provinciae, qualitercumque per nos aut praedecessores nostros exemptos, et quia in proximo penthecostes Romae erit capitulum generale, in quo ad mentem omni protectoris facienda erit universalis reformatio, mittat personas qualificatas, qui sui labore tanto operi concurrant.*“ Codex latinus Monacensis, s. 335.

⁴¹⁹ *Acta capituli generalis ordinis eremitarum S Augustini anno 1491 Romae celebrati*, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 420.

⁴²⁰ „*Item, committimus et facultatem damus infrascriptis reverendis patribus videlicet ... reverendo Baccalario fratri Georgio de Valle Speciosa, provincilai Bavariae, ut videre habeant et calculare omnes rationes Ordinis et illas debite terminare.*“ Tamtéž, s. 426.

řádného vzdělání. Diskuse mezi observanty a konventuály⁴²¹ se dotkla i osoby provinciála, neboť generál řádu mu oznámil, že si na něj stěžoval vikář reformovaných thürinských konventů Ondřej zvaný Proles kvůli tomu, že Jiří dovolil několika odpadlíkům z jeho klášterů zůstat v bavorské provincii. Anselm z Montefalka ho ve svém listě vybídl, aby chybu napravil a poslal odpadnuvší řeholníky zpět do domovských konventů.⁴²²

Délka provincialátu, kterou papež Martin V. vymezil na dva, nejvýše tři roky, Jiřímu již dávno vypršela. Ale dobové poměry a neklid, jako stále problematická obnova klášterů, které zničili husité, v Čechách a na Moravě, mocenské boje o uherský trůn mezi Jagellonci a Habsburky, nejistá situace na polských hranicích s litevským velkoknížectvím a z jihovýchodu hrozící turecké nebezpečí nejspíše výrazně ztěžovaly dodržování příslušných papežských předpisů. Proto se nová provinciální kapitula konala až v roce 1495 a do čela provincie opět zvolila Jiřího ze Schönthalu.⁴²³ Svůj úřad složil o tři roky později.⁴²⁴

Do úřadu nedávno dosazený generál řádu Marián z Genazzana svolal na první pololetí roku 1498 provinciální kapitulu, na níž byl zvolen Jan Oberndorffer a krátce na to i v úřadě potvrzen.⁴²⁵ O tři roky později ho generál Gracián z Foliňa jmenoval vikářem memmingenského kláštera a pozval ho na zasedání generální kapituly do Ferma nedaleko Ancony.⁴²⁶ V roce 1501 byl v Rattenbergu zvolen Janovým nástupcem magistr Augustin z Řezna.⁴²⁷ Lze předpokládat, že nebyl dostatečně silnou a

⁴²¹ Observanty jsou nazýváni obyvatelé těch klášterů, které přijaly přísnou reformu řeholního života a rozhodly se dodržovat původní nařízení, kdežto v pojmu konventuálové jsou zahrnuti všichni ostatní řeholníci.

⁴²² 5. září 1492: „*Scripsimus provinciali huius provincie fratri Gorgio de Valle Speciosa qualiter fr. Andreas Proles vicarius a nobis factus super nonnullis conventibus diversarum provinciarum Almanie conquestus erat quod ipse provincialis retinebat nonnullos apostatas, et protestatus est quo daret nobis collectas nisi provideremus. Ideo iuximus sub pena rebellionis ut dictos apostatas remitteret ad obedientiam dicti vicarii.*“ Cit. dle Kunzelmann 3, s. 256n.

⁴²³ Höggmair, s. 14. Jediné místo, kde se Höggmair o Planckovi zmiňuje.

⁴²⁴ Kunzelmann 3, s. 257.

⁴²⁵ 23. června 1498: „*Johannes Oberdorffer lector eligitur et confirmatur in provincialem et omnia acta capituli.*“ Codex latinus Monacensis, s. 337. Kreybich začátek jeho provincialátu klade už do roku 1495. Kreybich, s. 1158.

⁴²⁶ 1500: „*Joannes Oberndorffer provincialis Bavariae eligitur vicarius Memmingae mortuo vicario M. Paulo de Monaco ... invitatur provincialis ad capitulum generale.*“ Codex latinus Monacensis, s. 337.

⁴²⁷ Snad se jedná o Augustina Molitora, kterého jako provinciála uvádí i Kreybich (pro léta 1490-1495; s. 1157) a Buben 3/2 (stejná periodizace; s. 37). Augustinus de Ratisbona pocházel z Ingolstadtu, kde se narodil v roce 1462. Do kláštera vstoupil v Řezně, podle něj získal i své přízvisko. Ve zdejší konventu se věnoval studiu filosofie, poté strávil několik let v Anglii, především v Oxfordu, kde se zaměřil na teologii, a po návratu vyučoval na škole při augustiniánském klášteře v Kolíně. Doktorský titul získal v Paříži a záhy byl přijat do kolegia vídeňské univerzity, zároveň působil jako *regens studiorum* u tamního konventu. Gavigan, J., *De doctoribus theologiae O. S. A. in Universitate Vindobonensi*, in: *Augustinianum* 5 (1965) (dále jen Gavigan, *De doctoribus*), s. 284n. „*Confirmavimus acta capituli*

charismatickou osobností jako jeho předchůdci a že řízení rozsáhlé provincie bylo nad jeho síly, neboť generál řádu na začátku roku 1502 jmenoval generální vikáře pro konventy v Memmingenu, Uttenweileru,⁴²⁸ Svaté Dobrotivé a Ljublaně,⁴²⁹ protože slyšel, že kněží, kteří tyto domy obývali, se nechtěli podříditi novému provinciálovi, a protože tak chtěl zabránit chaosu a úpadku disciplíny a řeholního života. Augustin obdržel plnou moc přeložit *studia generalia* z vídeňského kláštera, který v posledních letech upadal a chudl, do jakéhokoli jiného konventu, který by si vybral. V témže roce se provinciál pustil i do reformy českého kláštera Svatá Dobrotivá, který se podle jeho názoru nacházel ve velmi špatném stavu, protože tamní převoři prodali mnoho konventních statků pod cenou a způsobili tak finanční úpadek řeholního domu. Gracián z Foliňa proto Svatou Dobrotivou vyňal z moci generálních vikářů a podřídil jeho ničím neomezené autoritě.⁴³⁰ V roce 1502, jak z jeho žádosti o plnou moc k reformě českého konventu vyplývá, podnikl pravděpodobně Augustin z Řezna vizitační cestu po severovýchodní části své provincie, doložena je jeho návštěva krakovského kláštera,⁴³¹ v jehož vizitačních aktech je osobně podepsán.⁴³²

Po skončení Augustinova úřadování byl do čela provincie opět zvolen Jan Oberdorffer, jehož papežem jmenovaný *vicarius generalis*, pozdější generál řádu Augustin z Interamny ve funkci potvrdil na konci roku 1504.⁴³³ Podle Kunzelmana není pochyb, že Jan už v září 1505 nepůsobil jako provinciál,⁴³⁴ neboť perugijské kapituly, která se konala v témže roce, se jako hlavní představitel zúčastnil Augustin z Řezna.⁴³⁵ Otázkou zůstává, proč Janovo funkční období trvalo pouze rok. Vzhledem

celebrati Dominica proxima post festum S. Crucis in Septembri in conventu Rattenbergensi ..., in quo electus provincialis M. Augustinus de Ratisbona. " Codex latinus Monacensis, s. 338.

⁴²⁸ Klášter v Uttenweileru původně spadl pod rýnsko-švábskou provincii. Konvent nechal v roce 1450 založit Berchtold ze *electus provincialis M. Augustinus de Ratisbona.* " Codex latinus Monacensis, s. 338.

⁴²⁸ Klášter v Uttenweileru původně spadl pod rýnsko-švábskou provincii. Konvent nechal v roce 1450 založit Berchtold ze Steinu a po následujících patnáct let řeholníci byli částečně součástí již zmiňované provincie, částečně součástí bavorské provincie. Kunzelmann 3, s. 211.

⁴²⁹ Konvent v Ljublaně vznikl pravděpodobně před rokem 1315: „*Fuisse Labaci conventum ordinis nostri iam ante annum 1315 constat ex archivo Ratisbonensi.*“ Codex latinus Monacensis, s. 201.

⁴³⁰ Codex latinus Monacensis, s. 338.

⁴³¹ Krakovský konvent byl založen za vlády Kazimíra Velikého v roce 1342 a osídlili jej řeholníci z Čech. Klášter patřil k nejvýznamnějším řeholním domům augustiniánů poustevníků v Polsku. Kunzelmann 3, s. 65.

⁴³² Gavigan, *De doctoribus*, s. 285.

⁴³³ Codex latinus Monacensis, s. 339.

⁴³⁴ Kunzelmann 6, s. 12.

⁴³⁵ Codex latinus Monacensis, s. 139 a 340. Zcela jasně se vyjadřují také volební seznamy perugijské kapituly: „*Magister Augustinus de Ratispona, provincialis provintie Bavarie, venerabilis Bacchalaris frater Johannes de Ratispona, diffinitor...*“ *Quae supersunt ex actis capituli generalis ordinis anno 1505 Perusiae celebrati: II. Protestatio facta a capitulo generali Perusino de libera electione procuratoris generalis contra litteras protectoris*, *Analecta Augustiniana* 9 (1921-1922), s. 14.

k neobvyklé délce jeho působení v čele provincie nelze předpokládat, že se jedná pouze o striktní dodržování nařízení, které vydal papež Martin V.⁴³⁶ Nelze se ani domnívat, že by zemřel, neboť jeho jméno se ještě dvakrát objevuje v souvislosti s konáním provinční kapituly v roce 1513 a 1519,⁴³⁷ navíc Höggmair datuje jeho úmrtí do roku 1519.⁴³⁸ Z jakého důvodu Jan prestižní funkci složil, či zda byl z úřadu odvolán (což bych netvrdila, protože i po té zastával v provincii významné postavení), nelze na základě nedostatku dokumentů, které se i v některých bodech rozcházejí, určit.

Z funkčního období Augustina z Řezna se také nezachovalo mnoho zpráv, snad až na dopis generála Augustina z Interamny z jara roku 1506, v němž provinciála vybídl, aby do své provincie nepřijímal členy saské reformní kongregace a nezprošťoval je jejich povinností vůči domovskému konventu.⁴³⁹ Svůj úřad složil pravděpodobně na provinční kapitule v roce 1509, neboť v listopadu téhož roku generál řádu Aegidius z Viterba označil jako provinciála Mikuláše Schänderleho z Brna v dopise, v němž mu propůjčil titul bakaláře a přikázal mu provincii reformovat a obnovit společný život v konventu.⁴⁴⁰ V roce 1510 se opět konala provinční kapitula, na níž byl Mikuláš v úřadě potvrzen.⁴⁴¹ O několik týdnů vydal generál řádu pro bavorskou provincii opět zákaz přijímat členy saské kongregace.⁴⁴² Navíc se zdá, že provincie upadla do finančních potíží, popř. mohly být finanční požadavky z Říma neúnosně vysoké,⁴⁴³ neboť na podzim roku 1512 Aegidius z Viterba Mikuláši hrozil přísnými postihy, pokud by co nejrychleji generalátu neuhradil dlužné poplatky. Na druhou stranu ho pochválil za způsob vedení účetních knih a archivu.⁴⁴⁴ Generál řádu jako jedna z nejvýznačnějších

⁴³⁶ Více viz výše. Podle tohoto nařízení by totiž Jan vzhledem k tomu, že byl bakalářem, měl úřad vykonávat dva roky.

⁴³⁷ Codex latinus Monacensis, s. 75.

⁴³⁸ „... peregrinorum et pauperum amator eximius, Ratisbonae piissime mortuus 1519.“ Höggmair, s. 15.

⁴³⁹ Codex latinus Monacensis, s. 340.

⁴⁴⁰ „Decernitur Cacchalaris fr. Nicolaus de Bruna provincialis provincie Bavarie; eo quod a patribus suis iamdiu promotus fuerit: ea lege tamen et spe ut provinciam reformet et ita mandavimus ei ut hoc anno omnino totam provinciam reformet: et communem vitam instituat.“ Cit. dle Kunzelmann 6, s. 14.

⁴⁴¹ Proč se kapitula konala už v roce 1510, když s největší pravděpodobností byl zvolen v roce 1509, není známo. Volební kapitula se musela konat v roce 1509, pokud se měla dodržovat veškerá papežem Martinem V. nastavená pravidla, protože Augustin z Řezna byl doktorem teologie, a proto měl právo vykonávat úřad po tři roky. Proč byl ale Mikuláš znovu zvolen do čela provincie zhruba rok po té, co do úřadu nastoupil, ačkoli podle ustanovení měl ve funkci setrvat dva roky, zůstává otázkou.

⁴⁴² Codex latinus Monacensis, s. 341.

⁴⁴³ Právě v této době vrcholí nespokojenost nejen prostého lidu, ale i obyvatel řeholních domů v Říši s římským vedením církve. Vysoké finanční částky, které plynuly do Věčného města, a celkový úpadek mravního života a idey *vita apostolica* vedl k reformním snahám a novým pokusům o návrat k „prvotní církvi“ a životu podle jejích ideálů.

⁴⁴⁴ 16. října 1512: „Scripsimus patentes literas provinciali Bavarie (sicut reliquis provincialibus) ut mitteret collectas ad nos necnon pecunias quas Ordinis tenebat. Quod si non citissime faceret, censuras transmuteremus ad eum, quodque scriberet nomina omnium priorum provincie ut in capitulo provinciali

osobností, jež zastávala toto místo, se pokusil reformovat konventy, znovu zavést *vita communis* a při tom mu měli pomáhat hlavní představitelé jednotlivých provincií, jež pověřoval úkoly, které měly vést k jeho cíli. Aegidius z Viterba usiloval o znovuprosazení toho, aby se řeholníci zřekli osobního vlastnictví, opět se všichni účastnili konventních bohoslužeb a společného stolování, aby pečlivě spravovali klášterní majetek, omezili styky s laiky a aby se v co nejvyšší míře věnovali rozvoji duchovního života.⁴⁴⁵ Mikuláš pravděpodobně plnil Aegidiovy příkazy, když nastal konec jeho provincialátu, a to buď v roce 1512, či 1513.⁴⁴⁶

Provinční kapitula, která se konala nejspíše na jaře roku 1514, do svého čela zvolila magistra Jodoka Šmalkaldského s podmínkou, že musí generálovi uhradit během následujících dvou měsíců veškeré dlužné poplatky.⁴⁴⁷ Jodocus si pravděpodobně pospíšil svoji chybu napravit a peníze Aegidiu z Viterba nechal rychle poslat, protože o pár měsíců později generál řádu upustil od hrozeb a potvrdil jej v úřadě.⁴⁴⁸ Kde však tak rychle získal potřebné prostředky? Kláštery v zemích zasažených husitským hnutím sotva vystačily se svými příjmy samy, ani v ostatních částech provincie nebylo prostředků nazbyt, jak dokládá příklad úpadku vídeňského kláštera.⁴⁴⁹ Do kdy stál Jodocus v čele provincie, je diskutabilní. V úvahu připadají roky 1516 a 1518, ale k žádnému z nich nevedou přesvědčivé přímé důkazy. Ani Jodokova činnost není dobře zdokumentována, je jen jisté, že od podzimu roku 1515 do jara roku 1516 provincií vizitoval generál řádu.⁴⁵⁰

cum nominibus fratrum suorum omnium necnon cum summa omnium introituum et proventuum eorum universe provincie eorum et ad nos mitteret diligentissime, etiam quod curaret perquiri in universa provincia sua summa sollertia an in ea quidquid inveniat ad decorem religionis pertinens: tam de privilegiis quam de contractibus etiam de historiis antiquis qualibuscumque: nosque de omni re redderet certiores ac mitteret ad nos fidelissime quidquid de his rebus inveniret; quod si ageret foret nobis quam gratissimum.“ Codex latinus Monacensis, s. 341.

⁴⁴⁵ Gutiérrez 2, s. 37.

⁴⁴⁶ Mikulášovo úřadování nejspíše skončilo v prosinci 1513, kdy je jeho jméno zaznamenáno mezi předsedy nastávající provinční kapituly. Vyhovující by byl i rok 1512, neboť by odpovídal pravidlům nastaveným Martinem V., že ve funkci provinciála lze setrvat pouze dva (v určitých případech tři) roky. Kunzelmann 6, s. 15. Na druhou stranu Buben (Buben 3/2, s. 37) a Kreybich (Kreybich, s. 1158) dovádějí Mikulášovo působení v čele provincie až do roku 1519.

⁴⁴⁷ „Scripto innodavimus vinculo et sententia excommunicationis Mag. Jodocum provincialem Bavarie et privatum gradibus et officio et activa et passiva voce declaravimus nisi infra duos menses collectas omnes ad nos tutissime redderet in forma solita.“ Cit. dle Kunzelmann 6, s. 16. Dle tohoto dokladu se lze domnívat, že Jodocus již dva roky úřad vykonával, protože jinak by na něj generál řádu nevyvíjel takový tlak.

⁴⁴⁸ 22. dubna 1514: „Absolvimus Magistrum jodocum provincialem Bavarie a penis et censuris quas intulimus ob collectarum exactionem, eo quod misit nobis pecunias.“ Tamtéž.

⁴⁴⁹ Rennhofer, *Die Augustiner-Eremiten in Wien*, s. 152.

⁴⁵⁰ „Hoc anno venit Aegidius generalis in Germaniam et ideo registrum pro sex mensibus nihil continet, videlicet November, December, Januarius, Februarius, Martius, Aprilis, ut asseritur in eo.“ Codex latinus Monacensis, s. 341.

Krátce na to v roce 1517 vystoupil se svými tezemi a reformačními snahami Martin Luther a postupně rozvrátil dosud známý církevní svět. Martin se narodil v Sasku a tam také vstoupil do kláštera augustiniánů poustevníků v Erfurtu.⁴⁵¹ Noviciát ukončil v roce 1506, kdy složil i slavné sliby, tedy v době, kdy v Benátkách byly vydány řezenské konstituce tiskem. Právě na jejich základě snad mohly vzniknout počátky jeho pozdějšího myšlení, neboť konstituce nařizovaly mimo jiné i soukromé čtení Bible.⁴⁵² Luther žil v konventu, který spadal pod saskou reformní kongregaci, v čemž lze vidět další možnou cestu, která vedla k jeho vystoupení. Setkal se s Janem zvaným Proles a seznámil se s jeho myšlenkami.⁴⁵³ Avšak za Lutherova duchovního otce byl považován Jan ze Staupitzu, který působil jako generální vikář saské kongregace mezi lety 1503-1520⁴⁵⁴ a pod jehož dohledem mladý Luther, který si jej získal tím, že vše ve spojitosti s prosazováním práva a lidskou prací připisoval za zásluhy Kristu, studoval. Po ukončení jeho studií se proto neobával předat mu na wittenberské teologické fakultě svoji katedru.⁴⁵⁵ Lutherova reforma tedy nevycházela z prázdna, ale navazovala na myšlenky starších členů saské kongregace. Proč se ale prosadil on a ne již některý z jeho předchůdců? Snad k tomu nazrála doba, erfurtská oblast zaznamenala hospodářský úpadek a vyvrcholila nespokojenost s představiteli církve na vysokých i nízkých postech, snad Luther prosazoval své teze radikálněji a výrazněji, možná i obyčejnému lidu srozumitelněji než jeho učitelé.

Martin Luther se ve svém reformním úsilí kriticky stavěl i k poměrům, které panovaly v rámci řádu. Poukazoval na nedodržování základních ustanovení řezenských konstitucí, odsuzoval úpadek morálky, který vedl k tomu, že ještě hlouběji zapochyboval o významu existence řeholního společenství a rozhodl se z řádu augustiniánů poustevníků vystoupit. Uskutečnění tohoto plánu jeho duši ale neulevilo, neboť Luther se svým způsobem stále cítil svázán „věčnými sliby“, které složil, a to mu

⁴⁵¹ Malý, R., *Církevní dějiny*, Olomouc 2001.

⁴⁵² Zumkeller, A., *Geschichte des errfurter Augustinerkloster vom Ausgang des Mittelalters bis zur Säkularisation im Jahre 1828*, Augustiniana 55 (2005), s. 343.

⁴⁵³ Zumkeller, A., *Ein Manuskript des Bartholoäus von Usingen OSA mit unbekannten Predigten des Andreas Proles OSA, des Johannes Drolmeyer OSA und anderer erfurter Prediger*, Analecta Augustiniana 58 (1995), s. 14.

⁴⁵⁴ Jan ze Staupitzu se narodil v roce 1468 na zámku Motterwitz a jako mladý šlechtic začal studovat na kolínské a lipské univerzitě, kde odpromoval v roce 1489. V první polovině 90. let 15. století se připojil k saské reformní kongregaci a započal studium teologie na univerzitě v Tübingen, kde v roce 1500 získal titul doktora teologie. Následující tři roky působil jako převor v mnichovském klášteře. Po té, co se účastnil založení wittenberské univerzity, byl povolán, aby na ní učil na teologické fakultě. Nedlouho na to byl vybrán na místo generálního vikáře saské kongregace. Zumkeller, A., *Johannes Staupitz und die klösterliche Reformbewegung*, Analecta Augustiniana 52 (1989), s. 31n.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 40.

bránilo plně se oddat světskému životu.⁴⁵⁶ Jeho teze a odchod z konventu padl na úrodnou půdu. I v bavorské provincii žilo velké množství řeholníků nespokojených s fungováním klášterů, se sliby, které složili, s celkovým stavem mendikantské společnosti. Následovali Luthera, opustili své konventy a zkusili žít obyčejným životem. Dalo by se říci, že wittenberský profesor teologie byl tou příslovečnou poslední kapkou, která vedla k rozvratu kázně a vyvolání chaosu. Provinciálové a převoři, pokud se sami nenechali strhnout Lutherovým příkladem, vynakládali velkou námahu, aby v konventech udrželi římské katolické církvi věrné řeholníky a zachránili své domovy před rabováním a ničením.⁴⁵⁷

Bavorská provincie už od svého vzniku zabírala vsutku rozsáhlé území, na němž se mísil slovanský živel s germánským, žádná z ostatních evropských provincií se jí nemohla rovnat. Její význam tkvěl především v misionářské činnosti, kdy řeholníci zakládali nové konventy na severovýchodě a jihovýchodě Evropy. Z klášterů se nešířila pouze „pravá víra“, ale fungovaly i jako střediska vzdělání. Augustiniáni poustevníci z bavorské provincie zastávali prestižní místa na vznikajících univerzitách a prostřednictvím svých cest a studia na zahraničních vysokých učeníh s sebou přinášeli nově se prosazující myšlenky.

⁴⁵⁶ Brecht, M., *Martin Luther: Sein Weg zur Reformation 1483-1521*, Berlin 1986, s. 133nn.

⁴⁵⁷ K situaci v jednotlivých konventech se vyjadřuje Kunzelmann (Kunzelmann 3, Kunzelmann 6).

5. Závěr

Jak již bylo výše několikrát řečeno, řád augustiniánů poustevníků vznikl na popud papeže Alexandra IV. a u jeho zrodu narozdíl od toho, jak dosud bývalo u rodících se řeholních společenstev obvyklé, nestála žádná charismatická osobnost. Proto je zajímavé, že eremité sv. Augustina byli ustanoveni více než 40 let po pořádání IV. lateránského koncilu, na němž papež Inocenc III. zakázal zakládání nových řádů.⁴⁵⁸ Na první pohled tedy iniciativa Alexandra IV. působí protichůdným dojmem, neboť svým rozhodnutím o založení řádu augustiniánů poustevníků vlastně jednal proti nařízení koncilu. Ale on to tak jistě nechápal, protože lateránská ustanovení mluvila pouze o vzniku nových mnišských uskupení, a on přece pouze sloučil již existující eremitská bratrstva do jediného celku. Z toho vyplývá, že se v podstatě žádnému rozhodnutí neprotivil, když vydal bulu *Licet ecclesiae*.

Jednotlivé poustevnické skupiny ze severních oblastí Apeninského poloostrova, které byly včleněny do nově vzniknuvšího řádu, za sebou měly v několika případech již téměř stoletou historii, proto pro ně nemuselo být snadné přijmout nastávající změny. Ale vzhledem k tomu, že se až na vlemity všechny řídily Augustinovou řeholí, nebyly rozdíly tak významné, protože se nelišily v základních ustanoveních ohledně života v komunitě. Papež Alexandr IV. se je rozhodl sjednotit snad právě kvůli podobnosti jejich životního stylu a kvůli zabránění zmatkům a sporům, které byly nasnadě mezi tolika malými uskupeními poustevníků, mezi jejichž oděvem a pravidly, jež poslouchali, byly tak malé odlišnosti. Sloučení do jednoho řádu také vedlo ke snadnější kontrole řádu a mohlo být prevencí před odklonem od „pravé víry“. Dalo by se říci, že označení řádu jako poustevnický se postupem času zachovalo jen vzhledem k tradici, neboť ještě před rokem 1256 se včleněná bratrstva vzdala eremitského života v pravém smyslu slova, tj. osamělého života mimo dosah lidské společnosti, přesunula se do blízkosti měst a často si stavěla kláštery přímo z vnější strany městských hradeb. Vedla je k tomu nejspíše snaha šířit svůj způsob života a napomoci duchovní spáse ostatních, čehož nemohli dosáhnout, pokud by žili v osamoceně poustevně v horách či lesích. Jednotu řádu nedlouho po vydání buly *Licet ecclesiae* narušili vlemité, kteří se nemohli smířit s výměnou Benediktovy řehole za Augustinovu. Součástí řádu augustiniánů

⁴⁵⁸ V pořadí IV. lateránský koncil se uskutečnil v roce 1215. Malý, R., *Církevní dějiny*, Olomouc 2001, s .125.

poustevníků se s konečnou platností stali až v roce 1266, avšak pouze v Říši a v Uherském království.

V padesáti letech, která následovala po založení řádu, došlo k jeho velkému rozmachu a na sever od Alp byly fundovány četné konventy, za jejichž vznikem často stáli vládci daného území. Neboť kdo by nepodporoval řád, který založil papež a papežové jej vskutku měli v oblibě, protože mu v mnoha bulách poskytli řadu významných privilegií? Tytéž důvody a zaměření augustiniánů poustevníků na vzdělání vedly k jeho podpoře a růstu významu i ve 14. století. Řeholníci totiž měli při svých konventech řádová studia, z nichž vycházeli významní teologové, a posílali své spolubratry na přední západoevropské a italské univerzity. Zároveň stáli po boku zakladatelů vysokých učeních ve střední Evropě a stávali se na nich prvními profesory teologie.

Rychlý rozvoj a přízeň středoevropských panovníků přispěly k založení velkého množství klášterů, které bylo třeba kvůli snadnější správě rozdělit do více než jedné říšské provincie. V roce 1299 se Svatá říše a přilehlé oblasti rozpadly na čtyři části, z nichž jednu tvořila i bavorská provincie, která byla cílem zkoumání této práce a která zahrnovala kromě Bavorska i Čechy, Moravu a Slezsko, polské a rakouské země a dosahovala až na dalmátské pobřeží. Jednalo se vskutku o rozsáhlé území, do jehož čela byl po rozdílně dlouhých časových úsecích, neboť nařízené dvouleté období nebylo téměř nikdy dodržováno, volen provinciál. K volbě docházelo na provinciální kapitule, neboli na shromáždění významných zástupců celé provincie.

Nepravidelné pořádání kapitul zapříčiňovala především velikost území, na němž se bavorská provincie rozkládala. Už jenom doručit oznámení o konání provinciální kapituly do všech konventů trvalo řadu dní a cestování samotných řeholníků na místo shromáždění představovalo časově náročnou záležitost, která se neobešla ani bez fyzického nebezpečí, neboť cesty vedly povětšinou lesy, kde cestující mohli ohrožovat lapkové. Upozaděna jistě nezůstávala ani finanční stránka věci, neboť kromě přespolních účastníků byl výrazně zatížen i klášter, v němž se událost pořádala. Náročnost přesunu a výše nákladů na shromáždění způsobovala, že úřadující provinciál žádal o možnost konání kapituly odložit. V některých případech dovoloval posunout termín provinciální kapituly sám generál řádu, především v době konání koncilu či neklidných poměrů.

Do čela provincie byly většinou voleny výrazné osobnosti, o nichž se v pramenech zachovala řada zmínek a jež setrvaly v úřadu drahně let, neboť byly

vybírány vzhledem ke svým výjimečným schopnostem opakovaně. Mezi ty nejvýznamnější jistě patřil Mikuláš Teschel z Loun, jehož jméno by studentům Univerzity Karlovy nemělo zůstat zcela neznámé, neboť právě on stál po boku Karla IV., když pražské vysoké učení zakládal, a stal se prvním profesorem na teologické fakultě. Rovněž se podílel na šíření řádu augustiniánů poustevníků a zakládání klášterů v severovýchodní Evropě. Na vzniku vídeňské univerzity na konci 80. let 14. století se podílel další z provinciálů, jenž kladl na vzdělávání a vzdělání velký důraz, Leonard z korutanského Villachu. Sám byl doktorem teologie a svůj titul získal v cizině, a snad i proto podporoval cesty řeholníků ze své provincie na zahraniční vysoká učení. Tímto způsobem rozšiřoval jejich rozhled a napomáhal jim k seznámení s novými myšlenkami a trendy, které zapříčiňovaly, že středoevropský prostor po duchovní stránce tolik nezaostával za důležitým děním v západních a jižních částech kontinentu. Svým snažením zvyšoval prestiž řádu a nově vzniklým univerzitám vychovával schopné vyučující.

Stejně jako řády dominikánů a františkánů obdržel řád augustiniánů poustevníků privilegium kázat, zpovídat a pohřbívat ve svých kostelech a konventech. Stejně jako v ostatních případech bylo toto právo omezeno souhlasem biskupa, na jehož území klášter ležel. Ač tedy byli řeholníci v podstatě z moci episkopátu vyňati a podřízeni přímo papeži, přece jen do jisté míry záviseli na biskupově dobré vůli, protože z církevních úkonů řádu plynuly nemalé prostředky. A právě finanční záležitosti vyvolávaly třenice mendikantů obecně se světským klérem, jenž se cítil ošizen a okraden o peníze, které podle jeho názoru patřily jemu. Slovní potyčky v několika případech přerostly do otevřeného násilí. Papežové, generálové řádu, arcibiskupové i biskupové sice ustanovovali komise, které měly situaci řešit, a připravovali nařízení, která by napříště podobným sporům zamezila, avšak jejich snahy povětšinou vycházely naprázdno, neboť v období jakékoli krize, ať už hospodářské či společenské, třenice propukaly s novou intenzitou.

Konec 14. století se i v bavorské provincii nesl ve znamení šíření Viklefových a Husových myšlenek, vůči nimž bylo třeba se nějakým způsobem vymezit. Augustiniáni poustevníci se pevně postavili na obranu „pravé víry“ římskokatolické církve a ve svých kázáních a spisech polemizovali s reformátory a vyvraceli jejich ideje vlastními přesvědčivými argumenty. Z bavorské provincie se vyznamenal především Bertold Puchhauser, Heřman Schwab, který nakonec ve svém přesvědčení poněkud ochabl, Osvald Reinlein a Simon z Brna. Jejich postoj k reformním pokusům Viklefovým a

Husovým se odrážel i v jejich kázáních, která například Bertold měl příležitost pronést i na kostnickém koncilu v roce 1415. Koncil řeholníci vítali, neboť kromě heretických záležitostí měl především za úkol ukončit dlouhotrvající schizma, jež pro augustiniány poustevníky jako řád, který byl rozhodným obhájcem papežského stolce, představovalo neřešitelný problém. Neboť který papež je ten Bohem vyvolený a ke kterému se tedy mají obracet a kterého podporovat? V ukončení schizmatu tak viděli možnost k uklidnění situace a k úspěšnému návratu starých pořádků do upadající klášterní disciplíny.

Vypuknuvší husitské hnutí se jako smršť přehnalo českými, moravskými a bavorskými konventy, které rozvrátilo a vypálilo. Velká část jejich obyvatel, která se nestihla včas ukrýt, nebo natolik věřila v Boží pomoc, že se ani uprchnout nepokusila, byla pobita. První polovina 15. století tedy představovala pro bavorskou provincii krizové období, kdy nebylo jasné, jestli se vůbec podaří obnovit nejen poničený majetek, ale především zcela rozpadlou morálku a poslušnost bratří. Situace vyvolala nutnost zásahu generála řádu Gerharda z Rimini, který nařídil, aby boji nezasažené kláštery přijímaly rozprchlé řeholníky a zabránily tak definitivnímu rozkladu řádu v bavorské provincii. Rozhodnutí přišlo v pravou chvíli, neboť provinciálové si již nevěděli rady a jejich provizorní řešení se nesečkávala s velkým úspěchem.

Řád augustiniánů poustevníků se nemusel vymezit jen vůči reformnímu hnutí z vnějšku, protože i v samotném řeholním uskupení už od jeho založení probíhaly různě úspěšné pokusy o obnovu původního stavu. Jak se zdá, některá papežská nařízení a ustanovení generála řádu, především ve věci chudoby a osobního vlastnictví, si bratři interpretovali po svém. Není proto divu, že se téměř periodicky objevovaly hlasy, které volaly po návratu starých pořádků a po plném respektování Augustinovy řehole a řezenských konstitucí z roku 1290. Reformní snahy, které vycházely nejen z iniciativy generálů řádu a provinciálů, ale i jednotlivých bratří, se táhnou dějinami celé bavorské provincie jako červená nit. Ve 14. století ještě nejsou tak zjevné, neboť augustiniáni poustevníci se, jak již výše bylo řečeno, museli vyrovnávat spíše s papežským schizmatem, morovou ránou, která v polovině a poslední čtvrtině století zasáhla celou Evropu, a propukajícím heretickým hnutím. Zároveň velkou pozornost věnovali zakládání nových konventů a disciplinární problémy řešili individuálně, ne plošně.

Teprve období po husitských válkách ukázalo, v jak neuspořádaném stavu se řád augustiniánů poustevníků nacházel. Řeholníci se bouřili proti rozhodnutím svých převorů, odmítali poslušnost a plnění některých povinností, které byly spojeny

především s finančními záležitostmi. V některých případech situace dospěla až k fyzickému napadení představeného. Svévolně vnímali pojetí chudoby, hromadili osobní předměty, neúčastnili se společného stolování a bohoslužeb, v podstatě by se dalo říci, že svým způsobem odráželi cestu, jíž se ubíralo papežství v druhé polovině 15. století. O nápravu stavu se mezi jinými pokoušeli Pavel Weigel, Jan Lutz a Ondřej Bysman, všichni podpořeni a pověřeni generálem řádu. K reformě přistupovali podobným způsobem. Ačkoli úřad provinciála zastávali v několikaletém odstupu, přece se při prosazování návratu starých pořádků drželi stejného schématu. Základním bodem obrodného procesu byla reforma každého kláštera zvlášť. Snad právě v tom také tkvěla hlavní potíže a neúspěch s trvalým zavedením nápravných opatření, protože provincie byla příliš rozsáhlá, aby navštívili každý konvent a osobně dohlíželi na prosazování změn. Jejich práci ztěžovalo i střídání osob na postu generála řádu, protože postupně začaly propuknout mocenské boje, na povrch vyplouvaly osobní vztahy k provinciálům a pocity nejistoty a ohrožení, které se pojily k zastávání nejvyššího řádového úřadu. Často se stávalo, že nařízení a privilegia vydaná jedním generálem řádu jeho nástupce zrušil, protože se obával velkého nárůstu moci provinciála.

Jisté potíže způsobovalo i sousedství bavorské provincie se saskou reformní kongregací, která se snažila ovlivnit a přetáhnout do svého okruhu spřátelených klášterů i místní konventy a která se zároveň odvolávala ke generálům řádu, protože se jí nelíbilo, že bavorské řeholní domy přijímaly její odpadlíky. Provinciálové vykonávali svůj úřad ve snaze prosadit vlastní reformy a zabránit průniku vlivu saské kongregace, která snad byla na jejich vkus příliš ortodoxní a která se je především pokoušela připravit o příjmy, jež z jednotlivých konventů plynuly a z nichž část bylo třeba posílat do Říma. Dalo by se říci, že žili v začarovaném kruhu, kdy neexistoval způsob, jak se z něj vymanit jinak, než dojít k nějakému obecnému konsensu, který by pak mohli plošně prosadit. Přesto z dokumentů plyne naděje a neutuchající snaha o nápravu.

Ale druhá polovina 15. století s sebou přinesla výrazné finanční potíže řádu augustiniánů poustevníků. Kláštery v českých zemích, které za husitských bouří lehly popelem, se pomalu, pokud vůbec, znovu osidlovaly a řeholníci, kteří povětšinou obývali ruiny nebo městské domy, se do nich vraceli jen s obtížemi. Vzhledem k vysokým nákladům na rekonstrukce a výstavbu konventů a vzhledem k nepříznivé politické situaci v utrakvistických Čechách, rozhodně neměli peněz nazbyt. Podobně na tom byla i řada dalších řeholních domů v bavorské provincii, neboť už ani vyšší vrstvy obyvatelstva nebyly tak štědrými donátory a mecenáši jako dříve a hospodářské poměry

té doby situaci vůbec neusnadňovaly. Zvyšovaly se i peněžní částky, které se odesílaly do Věčného města. Kláštery se zadlužovaly a nebyly schopny své dluhy splácet. V krátkosti řečeno, i hospodářské a společenské podmínky konventů zabraňovaly prosazování obnovy starých pořádků a napomáhaly morálnímu a disciplinárnímu úpadku.

Veškeré reformní úsilí vyvrcholilo ve vystoupení Martina Luthera, mimo jiné člena zmiňované saské kongregace, které ovlivnilo i život bavorské provincie. Část řeholníků nespokojená se současným stavem a povinnostmi v klášteře po Lutherově vzoru řád opustila a navrátila se ke světskému životu. Wittenberský profesor zasadil augustiniánům poustevníkům velkou ránu, ze které jim trvalo velice dlouho se vzpamatovat.

Mezery v seznamech provinciálů, které se během v práci zkoumaného období objevily ve 20. a 60. letech 14. století, ve 40. letech 15. století a na počátku století následujícího, mohou být způsobeny dvěma věcmi. Za prvé v nich může být odraženo dobové dění a úpadek klášterů bavorské provincie, jak tomu jistě bylo na přelomu 15. a 16. století. Zmatky, nepokoje a rozklad řeholní disciplíny mohly vést ke ztrátě či zničení konventních archivů. Za druhé mohou svědčit o tom, že v daném časovém úseku v čele provincie nestála charismatická a aktivní osobnost, jejíž činnost by se odrazila v zachovaných dokumentech, což dle mého názoru vysvětluje mezery v soupisech předních představitelů bavorské provincie v ostatních případech.

Diplomová práce si kladla za cíl přiblížit v literatuře poněkud opomínaný řád augustiniánů poustevníků a zaměřila se především na bavorskou provincii. Pokusila se ji představit na pozadí činnosti jednotlivých provinciálů a poukázat tak na hlavní události. Také naznačila důvody jejího rozkvětu a úpadku, snažila se představit kořeny a průběh provinciálního reformního hnutí a vysvětlit, v čem tkvěl jeho neúspěch. Velkou pozornost věnovala i vztahu eremitů sv. Augustina k husitskému hnutí a jeho dopadu na kláštery v českých zemích, příčinám a průběhu sporů mendikantského řádu se světskými kněžími a opatřením, která jim měla zabránit. Vytyčila také několik předních osobností řeholního společenství, které výrazně ovlivňovaly dobové dění a následky jejichž činnosti jsou patrné dodnes.

Ve své snaze o komplexní pohled na vybrané období v dějinách bavorské provincie práce řadu problémů spíše otvírá, než aby je řešila. V některých případech kvůli nedostatečné dokumentaci, v jiných kvůli nesmírné šíři problematiky a nedostatku místa. Proto také práce nepodává ucelený přehled vývoje všech klášterů provincie,

reflektuje pouze několik základních údajů ke konventům zmíněným v textu, neboť v přiloženém seznamu literatury a pramenů si případný zájemce může dohledat více podrobností. Práce tedy poukázáním na několik problematických otázek nabízí řadu námětů k dalšímu bádání.

Prameny a literatura

Prameny

Acta capituli generalis ordinis eremitarum S Augustini anno 1491 Romae celebrati, Analecta Augustiniana 7 (1917-1918), 419-428.

Anonym, *De monasterio ad S. Catharinam Neopragae*, Analecta Augustiniana 3 (1909-1910), s. 378-380.

Anonym, *De monasterio Schopkensi seu Melnicensi*, Analecta Augustiniana 3 (1909-1910), s. 327-330.

Antiquiores quae extant definitiones capitularum generalium ordinis: IV. Capitulum generale Ratispone in Alamannia, Analecta Augustiniana 2 (1907-1908), s. 291-297.

Antiquiores quae extant definitiones capitulorum generalium ordinis: XVII. Capitulum generale Florentinum, Analecta Augustiniana 4 (1911-1912), s. 3-14.

Antiquiores quae extant definiones capitularum generalium ordinis: XXX. Capitulum generale Viennense anno 1362, Analecta Augustiniana 4 (1911-1912), s. 426-430.

Brand, B., *De monasterio Stockensi seu Pivonkano*, Analecta Augustiniana 3 (1909-1910), s. 308-310.

Cernowsky, F., *Conspectus historiae Monasteriorum ordinis Eremitarum S. Augustini in regno Bohemiae*, Analecta Augustiniana 3 (1909-1910), s. 207-210.

Cernowski, F., *Conspectus historiae monasteriorum ordinis eremitarum S. Augustini in Regno Bohemiae*, Analecta Augustiniana 3 (1909-1910), s. 234-235.

Codex Thomaeus, rukopis z počátku 15. století.

De capitulis generalibus ordinis eremitarum S. Augustini ab anno 1425 ad annum 1439 celebratis: II. De generali capitulo in Monte Pessulano celebrato anno 1430, Analecta Augustiniana 6 (1915-1916), 330-341.

De capitulis generalibus ordinis eremitarum S. Augustini ab anno 1443 ad annum 1460 celebratis: III. De capitulo generali anno 1451 Ferrariae celebrato, Analecta Augustiniana 6 (1915-1916), 403-410.

De capitulo generali ordinis eremitarum S. Augustini anno 1465 Appamiis celebrato, Analecta Augustiniana 7 (1917-1918), s. 121-130.

De capitulo generali ordinis eremitarum S. Augustini anno 1470 Bononiae celebrato, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 171-212.

De capitulo generali ordinis eremitarum S. Augustini anno 1476 Romae celebrato, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), 259-265.

De capitulo generali ordinis nostri anno 1419 Astae celebrato, *Analecta Augustiniana* 6 (1915-1916), s. 255-270.

De facultatibus rectoris ordinis eremitarum S. Augustini vacante generalatu ordinis, *Analecta Augustiniana* 5 (1913-1914), s. 25-26.

Emler, J., *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Annorum 1333-1346*, 4. pars, Pragae 1892.

Estéban, C., *Acta Capituli Generalis OESA Perusii anno 1482 celebrati*, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 268-292.

Estéban, C., *De Capitulo Generali OESA anno 1486 Senis celebrato*, *Analecta Augustiniana* 7 (1917-1918), s. 352-378.

Estéban, C., *Summarium Bullarum de rebus ordinis agentium etc.*, *Analecta Augustiniana* 5 (1913-1914), s. 372-381.

Halm, K., Laubmann, K., von Meyer, W., *Compendium seu Notata ex registris vel commentariis Archivi generalis, item ex Bibliotheca nostra Romana Angelica ac aliis authenticis documentis excerpta tum per me, tum per ammanuenses expensis meis, praecipue quae concernunt S. nostri ordinis Provincias Germaniae, Poloniae, Hungariae...*, Monachii 1874.

Höggmair, A., *Catalogus Priorum Provincialium Ordinis Eremitarum Sancti Augustini per Provinciam totius Germaniae seu Alemaniae, deinde per Provinciam Bavariae*, Monachii 1729.

Jordani de Saxonia Liber Vitasfratrum, New York 1943.

Kreybich, P., *Catalogus Patrum ac fratrum Ordinis Eremitici S. Augustini a primaeva introductione seu ab anno 1040 in Bohemia existentium: Biographicus Tripartitus: Juxta chronologiam actualis existentiae, elicitalae Professionis et assumptae restis augustiniana ex libris historicis et manuscriptis domesticis excerptus et conscriptus*, Pragae 1802.

Litterae prioris generalis ordinis fratris Aegidii Romani, *Analecta Augustiniana* 4 (1911-1912), s. 202-204.

Litterae prioris generalis ordinis fratri Gregorii Ariminensis: IX. Pro divisione Provinciae Bavariae, *Analecta Augustiniana* 5 (1913-1914), s. 26-28.

Litterae prioris generalis fratris Guillelmi de Cremona: I. Ordinationes pro preparatione Ordinis, Analecta Augustiniana 4 (1911-1912), s. 29-32.

Melchior, A., *Vitae germanorum theologorum, qui superiori seculo ecclesiam Christi voce scriptisque propagarunt et propugnarunt: Ad annum usque MDCXVIII deductae*, Haidelbergae 1620.

Monumenta Boica, volumen 26, Monachii 1826.

Monumenta Boica, volumen 53, Monachii 1912.

Nestle, E., *Novum testamentum graese et latine: Utrumque textum cum apparatu critico*, Stuttgart 1932.

Pešina z Čechorodu, T., *Mars Moravicus sive bella horrida et cruenta, seditiones, tumultus, proelia, turbae*, Praha 1677.

Quae supersunt ex actis capituli generalis ordinis anno 1505 Perusiae celebrati: II. Protestatio facta a capitulo generali Perusino de libera electione procuratoris generalis contra litteras protectoris, Analecta Augustiniana 9 (1921-1922), s. 11-16.

Ritter von Lang, K. H., *Regesta sive Rerum Boicarum Autographa ad annum usque 1300*, volumen 4, Monaci 1828.

Ritter von Lang, K. H., *Regesta sive Rerum Boicarum Autographa ad annum usque 1300*, volumen 9, Monaci 1841.

Rudhart, G. T., *Regesta sive Rerum Boicarum Autographa ad annum usque 1300*, volumen 13, Monaci 1854.

Schiphower, J., *Chronicon Archicomitum Oldenburgensium*, ed. Meibom, H., *Sriptores rerum Germanicarum* 2, Helmstedt 1688.

Speciale privilegium ordinis bona in communi possidendi: Bulla Alexandri Papae IV (13 Iunii 1257), Analecta Augustiniana 3 (1909-1910), s. 29-31.

Ussermann, A., *Germania sacra: Episcopatus Bambergensis sub metropoli Moguntina chronologice ac diplomatice illustratus. Opus posthumum*, 3. pars, St. Blasien 1801.

Van Luijk, B., *Bullarium Ordinis Eremitarum S. Augustini. Periodus formationis 1187-1256*, Würzburg 1964.

Literatura

- Adriányi, G., *Die Augustiner-Eremiten in Ungarn*, in: Mayer, C. P., *Scientia Augustiniana. Studien über Augustinus, den Augustinismus und den Augustinerorden*, Würzburg 1975, s. 719-733.
- Andresen, C., *Bibliographia Augustiniana*, Darmstadt 1973.
- Aramburu, I., *Las primitivas Constituciones de los agustinos*, Valladolid 1966.
- Aschbach, J., *Geschichte der Wiener Universität im ersten Jahrhundert ihres Bestehens*, Wien 1865.
- Bartoš, F. M., *M. Jakoubek ze Stříbra, spolubojovník Husův a obnovitel kalicha*, in: *Jihočeský sborník historický* 12 (1939), s. 1-14.
- Bobková, L., *Velké dějiny zemí Koruny české: 1310-1402*, 4.a sv., Praha 2003.
- Brecht, M., *Martin Luther: Sein Weg zur Reformation 1483-1521*, Berlin 1986.
- Buben, M. M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích: Žebravé řády*, 3. díl, 1. svazek, Praha 2006.
- Buben, M. M., *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích: Žebravé řády*, 3. díl, 2. svazek, Praha 2007.
- Buchberger, M., *Augustinusregel*, in: *Lexikon für Theologie und Kirche*, I. sv., Herder, Freiburg im Breisgau 1930-1938, s. 810-812.
- Cinke, V., *Organizace českých klášterů ve 13. a 14. století na podkladě provinčních*, *Československý časopis historický* 16 (1968), s. 435-446.
- Čornej, P., *Velké dějiny zemí Koruny české: 1402-1437*, 5. svazek, Praha 2000.
- Eckermann, W., *Augustiner-Eremiten*, in: *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1. Band, Freiburg im Breisgau 1993, s. 1233-1238.
- Faix, W., Mareš, K., *Kostel a klášter sv. Tomáše: Augustiniáni na Malé straně v Praze*, Praha 2003.
- Franzen, A., Müller, W., *Das Konzil von Konstanz: Beiträge zu seiner Geschichte und Theologie*, Freiburg 1964.
- Gavigan, J., *Assistentia pro provincia Austriae*, *Augustinianum* 6 (1966), s. 259-293.
- Gavigan, J., *De doctoribus theologiae O. S. A. in Universitate Vindobonensi*, *Augustinianum* 5 (1965), s. 271-364.

Geiss, E., *Die Reihenfolgen der Pfarr- und Ordensvorstände Münchens*, München 1858.

Gindele, E., *Bibliographie zur Geschichte und Theologie des Augustiner-Eremitenordens bis zum Beginn der Reformation*, Berlin-New York 1977.

Gutiérrez, D., *Geschichte des Augustinerordens: Die Augustiner im Mittelalter 1256-1356*, 1. Band, 1. Teil, Würzburg 1985.

Gutiérrez, D., *Geschichte des Augustinerordens: Die Augustiner im Spätmittelalter 1357-1517*, I. Band, 2. Teil, Würzburg 1985.

Heimbucher, M., *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, 1. Band, Paderborn 1933.

Hemmerle, J., *Geschichte des Augustinerklöster in München*, München-Passing 1956.

Hemmerle, J., *Die Klöster der Augustiner-Eremiten in Bayern*, in: Bayerische Heimatsforschung 12, München-Passing 1958.

Hemmerle, J., *Nikolaus von Laun*, in: von Schreiber, R., Studien zur Geschichte der Karls-Universität zu Prag, Freilassing-Salzburg, 1954, s. 83-129.

Hemmerle, J., *Zur geschichtlichen Bedeutung der Regensburger Augustiner*, in: Verhandlungen des historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 101, Regensburg 1961, s. 147-163.

Herold, V., *Pražská univerzita a Wyclif: Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení*, Praha 1985.

Herrera, T. de, *Alphabetum augustinianum*, Madrid 1644.

Hümpfner, W., *Augustiner-Eremiten*, in: Lexikon für Theologie und Kirche, 1. Band, Freiburg im Breisgau 1957, s. 1084-1088.

Hümpfner, W., *Augustinusregel*, in: Lexikon für Theologie und Kirche, 1. Band, Freiburg im Breisgau 1957, s. 1104-1105.

Janetschek, C., *Das Augustiner-eremitenstift St. Thomas in Brunn*, Brunn 1898.

Janetschek, C., *Die ehemaligen Augustiner-Eremitenklöster Mariakron bei Budigsdorf, S. Bartholomaei in Mährische-Kromau und die Propstei S. Clementis bei Osvetiman*, Brno 1888.

Kadlec, J., *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag nach dem Codex Thomaeus: Vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen*, Würzburg 1985.

Kadlec, J., *Das Augustiner-Generelstudium zu Prag*, Augustiniana 17 (1967), s. 389-401.

- Kantůrková, E., *Jan Hus: Příspěvek k národní identitě*, Praha 1991.
- Kejř, J., *Jan Hus známý i neznámý: Resumé knihy, která nebude napsána*, Praha 2009.
- Kolde, T., *Die deutsche Augustinerkongregation und Johann von Staupitz*, Gotha 1879.
- Kratochvíl, M. V., *Jan Hus*, Praha 1952.
- Krchňák, A., *Čechové na basilejském sněmu*, Svitavy 1997.
- Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Das dreizehnte Jahrhundert*, 1. Teil, Würzburg 1969.
- Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die rheinisch-schwäbische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, 2. Teil, Würzburg 1970.
- Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die bayerische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, 3. Teil, Würzburg 1972.
- Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die kölnische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, 4. Teil, Würzburg 1972.
- Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die bayerische Provinz bis zum Ende des Mittelalters*, 5. Teil, Würzburg 1972.
- Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die bayerische Provinz vom Beginn der Neuzeit bis zur Säkularisation*, 6. Teil, Würzburg 1975.
- Kunzelmann, A., *Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten: Die kölnische Provinz vom Beginn der Neuzeit bis zur Säkularisation*, 7. Teil, Würzburg 1976.
- Lambert, M., *Středověká hereze*, Praha 2000.
- Meijer, A. de, *Licet ecclesiae catholicae*, Augustiniana 6 (1956), s. 10-13.
- Miksch, F. L., *Der Augustinerorden und die Wiener Universität*, Augustiniana 16 (1966), s. 415-445.
- Miksch, F. L., *Der Augustinerorden und die Wiener Universität*, Augustiniana 17 (1967), s. 37-83.
- Nothegger, F., *Das Augustinerkloster zu Rattenberg*, Cor Unum 18 (1960), s. 95-102.
- Rano, B., *The Order of Saint Augustine*, Rome 1975.
- Rennhofer, F., *Die Augustiner-Eremiten in Wien: Ein Beitrag zur Kulturgeschichte Wiens*, Würzburg 1956.
- Roth, F., *Cardinal Richard Annibaldi, First Protector of the Augustinian Order*, Löwen 1954.

- Seibt, F., *Karel IV.: Císař v Evropě (1346-1378)*, Praha 1999
- Torelli, L., *Secoli agostiani*, 5. tomo, Bologna 1678.
- Tüchle, H., *Zur Geschichte der bayerischen Provinz der Augustinereremiten im Jahrhundert vor der Reformation: Mitteilungen aus dem Kollektaneenbuch des P. Hieronymus Streitell*, in: Mayer, C. P., Eckermann, W., *Scientia Augustiniana. Studien über Augustinus, den Augustinismus und den Augustinerorden*, Würzburg 1975.
- Uth, G., *Skic historyczno-biograficzny zakonu Augustjanskiego w Polsce*, Krakow 1930.
- Van Luijk, B., *Agostiani*, in: *Dizionario degli Istituti di perfezione*, 1. tomo, Roma 1974, s. 327-340.
- Verheijen, L. M., *Die Regel des hl. Augustin*, in: Frank, K. S., *Askese und Mönchtum in der Alten Kirche*, Darmstadt 1975, s. 32-38.
- Vlček, P., Sommer, P., Foltýn, D., *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1997.
- Wild, B., *Augustiner als Bischöfe im Dienste der Kirche*, *Cor Unum* 7 (1949), s. 5-52.
- Wild, B., *Augustiner als Bischöfe im Dienste der Kirche*, *Cor Unum* 8 (1950), s. 5-60.
- Wild, B., *Augustiner als Bischöfe im Dienste der Kirche*, *Cor Unum* 9 (1951), s. 23-85.
- Zumkeller, A., *Augustiner-Eremiten*, in: *Theologische Realenzyklopädie*, 4. Band, Berlin-New York 1979, s. 728-739.
- Zumkeller, A., *Der Wiener Theologieprofessor Johannes von Retz O. S. A. und seine Lehre von Urstand, Erbsünde, Gnade und Verdienst*, *Augustiniana* 21 (1971), s. 505-540.
- Zumkeller, A., *Die Augustinereremiten in der Auseinandersetzung mit Wyclif und Hus, ihre Beteiligung an den Konzilien von Konstanz und Basel*, *Analecta Augustiniana* 28 (1965), s. 5-56.
- Zumkeller, A., *Die Regel des Heiligen Augustinus mit Einführung und Erklärung*, Würzburg 1962.
- Zumkeller, A., *Ein Manuskript des Bartholoäus von Usingen OSA mit unbekannten Predigten des Andreas Proles OSA, des Johannes Drolmeyer OSA und anderer erfurter Prediger*, *Analecta Augustiniana* 58 (1995), s. 5-43.
- Zumkeller, A., *Geschichte des erfurter Augustinerkloster vom Ausgang des Mittelalters bis zur Säkularisation im Jahre 1828*, *Augustiniana* 55 (2005), s. 321-355.

Zumkeller, A., *Johannes Staupitz und die klösterliche Reformbewegung*, *Analecta Augustiniana* 52 (1989), s. 29-49.

Zumkeller, A., *Manuskripte von Werken der Autoren des Augustiner-Eremitenordens in mitteleuropäischen Bibliotheken*, Würzburg 1966.

Zumkeller, A., *Leben, Schriftum und Lehrrichtung des Erfurter Universitätsprofessors Johannes Zachariae O. S. A.*, *Analecta Augustiniana* 45 (1982), s. 5-87.

Zumkeller, A., *Leben, Schriftum und Lehrrichtung des Erfurter Universitätsprofessors Johannes Zachariae O. S. A.*, *Analecta Augustiniana* 46 (1983), s. 5-112.

Zumkeller, A., *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Augustinerklöster Würzburg und Münnerstadt*, 1. Teil: Augustinerklöster Würzburg, Würzburg 1966.

Zumkeller, A., *Urkunden und Regesten zur Geschichte der Augustinerklöster Würzburg und Münnerstadt*, 2. Teil: Augustinerklöster Münnerstadt, Würzburg 1967.